

En yalın anlamıyla ev ‘sahiplenilmiş yer’ ve ‘barınak’ olarak başladığı serüvenini günümüzde ‘özel alan’ ve ‘kamusal alan’ arasında gidip gelen anlam ve işlev çeşitlenmesiyle sürdürüyor. Bu anlamda ‘mağara’nın evin en yalın hali olduğu anı ile popüler bir tüketim metası haline gelmiş olduğu günümüz durumu arasındaki zamansal uzam içinde ‘ev’i çok değişik çerçevelerde okumak, çalışmak ve tartışmak olası. Sadece tipoloji açısından değil kavram, anlam, işlev, mekan, kullanıcı, tarih, tasarım gibi her biri kendi içinde derinleşebilecek tematik tartışma çerçeveleri içinde ‘ev’e odaklanmak, ‘ev’, ‘evsellik’ ve ‘barınma’ üzerinden çok yönlü ve boyutlu mimarlık tarihi okumaları yapmak olası. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Programı tarafından 2013 yılında düzenlenen *Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar: Evsellik, Ev, Barınma ve Mimarlık Tarihi* Lisansüstü Araştırmaları Sempozyumunda sunulan bildirilerden oluşan bu kitap içindeki araştırmalar bu okumalarından örnekler sunuyor.

In its simplest sense, the ‘house’ sustains its adventure, which started as ‘an owned place’ and ‘shelter’, through variations in meaning and function that sway between ‘personal space’ and the ‘public domain’. In this sense, it is possible to perceive, study and discuss the ‘house’ on the timeline between the point when the ‘cavern’ was the plainest form of the house and its present state where it has become a popular consumption commodity. It is likely that one can focus on the ‘house’ not only in terms of typology, but also within thematic discussion frameworks like concept, meaning, function, space, user, history and design, each of which may gain depth in themselves, and do multifaceted and multi-dimensional architectural history perusals over the ‘house’, ‘domesticity’ and ‘dwelling’. Papers presented in METU Architectural History Graduate Researches Symposium, *Spaces/Times/Peoples: Domesticity, Dwelling and Architectural History* organized by the program of Architectural History at Middle East Technical University in 2013 and collected in this proceeding represent a sample of such pursuits.

SPACES / TIMES / PEOPLES: DOMESTICITY, DWELLING AND ARCHITECTURAL HISTORY

MEKANLAR / ZAMANLAR / İNSANLAR: EVSELLİK, EV, BARINMA VE MİMARLIK TARİHİ

Derleyen | Edited by
Lale Özgenel

METU ARCHITECTURAL HISTORY
GRADUATE RESEARCHES SYMPOSIUM
ODTÜ MİMARLIK TARİHİ
LİSANSÜSTÜ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

**SPACES / TIMES / PEOPLES: DOMESTICITY, DWELLING
AND ARCHITECTURAL HISTORY
MEKANLAR / ZAMANLAR / İNSANLAR:
EVSELLİK, EV, BARINMA VE MİMARLIK TARİHİ**

DECEMBER 12-13, 2013 METU FACULTY OF ARCHITECTURE,
KUBBEALTI HALL | 12-13 ARALIK 2013,
ODTÜ MİMARLIK FAKÜLTESİ, KUBBEALTI SALONU
GRADUATE PROGRAM IN ARCHITECTURAL HISTORY,
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE,
MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY
MİMARLIK TARİHİ LİSANSÜSTÜ PROGRAMI,
MİMARLIK BÖLÜMÜ, ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

BİLDİRİLER | SYMPOSIUM PAPERS

Derleyen | Edited by Lale Özgenel
Metin Düzeltme | Redaction: Duygu Kalkan Açikkapı, Aylin Atacan,
Şehri Kartal, Deniz Özden, Lale Özgenel
(alfabetik sırayla | in alphabetical order)

Sempozyum Düzenleme Kurulu | Symposium Organization Committee:
Duygu Kalkan Açikkapı, Şehri Kartal, Yıldız İpek Mehmetoğlu
(alfabetik sırayla | in alphabetical order)

©2016

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi,
Dumlupınar Bulvarı, 06800, Ankara/Türkiye
tel: +90 312 210 2202, faks: +90 312 210 2297

Yayın Türü: Bildiri Kitabı
Yayın Kurulu Kararı: 24.02.2014
Yayın Kurulu: Elvan Altan, Çağla Doğan, Berin Gür, Çağatay Keskinok
Sayfa Düzeni: Güliz Korkmaz Tırkeş

ODTÜ Basım İşliği, Mayıs 2016

ISBN: 978-975-429-354-8

Kitabın içeriğinde kullanılan fotoğraflar ve diğer görsel malzemelerin telifi, aksi belirtilmedikçe yazara aittir.

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Telif sahibinin önceden yazılı izni olmadan kısmen ya da tamamen yeniden bastırılamaz, herhangi bir kayıt sisteminde saklanamaz, hiçbir şekilde elektronik, mekanik, fotokopi ya da başka bir araçla çoğaltılıp işletilemez.

**SPACES / TIMES / PEOPLES:
DOMESTICITY, DWELLING AND
ARCHITECTURAL HISTORY**

**MEKANLAR / ZAMANLAR / İNSANLAR:
EVSELLİK, EV, BARINMA VE MİMARLIK TARİHİ**

Derleyen | Edited by
Lale Özgenel

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	vii
Preface.....	ix
‘Ev’in Halleri’	xi
Lale ÖZGENEL	
Cases of the House.....	xv
Lale ÖZGENEL	
<i>Domus</i> ile Metropolis Arasında ‘Mekan’	1
Deniz ÇETİN	
Salonun Çelişkili Niteliğine Dair Güncel Bir Kesit.....	7
Esra BİCİ NASIR	
Osmanlılarda Konut Mimarisi ve İskân Meselelerine Kavramsal Yaklaşımlar	23
Gizem ÖZER – Tamer Sermet ÖZGÜR	
A Research on ‘Jews and Privacy’ in the Ottoman Empire: from Neighborhood Organization to Dwellings, Ankara Jewish Quarter.....	35
Bengi Su ERTÜRKMEN	
The ‘Village House’: Planning Rural Life in Early Republican Turkey	51
Özge SEZER	
İkramiye Evleri ve Yapıldıkları Dönemin Konut Algısı Arasındaki İlişkiler: İkramiye Evleri İlanları Okuma Denemesi	61
Duygu YARIMBAŞ	
Türkiye’de Modern Konut İmgesi ve Sivil Algısal Boyutu ‘Kübik Ev’	73
Deniz DOKGÖZ	
Local Modernism and Possibilities for Dwelling: Tozkoparan as Case Study	99
Şebnem SOHER	
Konya’nın Yerel Konutlarının Tarihi Kent Mekânından Silinmesi: Bir Bellek Yitimi Öyküsü	111
Mustafa ÖNGE	
Public House Domestic Nature: Reading the Everyday Spaces of Gertrude Stein and Charlotte Perriand.....	127
Yıldız İpek MEHMETOĞLU	
Crafting A Cabinet: The Evolution of the Working Spaces at Jefferson’s Monticello and Soane’s Museum.....	137
Danielle S. WILLKENS	
Florya Atatürk Deniz Köşkü’nde Mahremiyet ve Kamusalılık Üzerine Bir Değerlendirme	153
Münevver Aygün AŞIK	

ÖNSÖZ

- 1999 Osmanlı'nın Mekanları, Zamanları / İnsanları
2001 Cumhuriyet'in Mekanları/Zamanları / İnsanları
2003 Eskişehir'in Mekanları/Zamanları/İnsanları
2005 Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar: Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve Mimarlık Tarihi
2007 Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar: Kimlik, Aidiyet ve Mimarlık Tarihi
2009 Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar: Hamilik ve Mimarlık Tarihi
2011 Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar: Kent ve Mimarlık Tarihi
2013 Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar: Evsellik, Ev, Barınma ve Mimarlık Tarihi
2015 Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar: Nostalji ve Mimarlık Tarihi

ODTÜ Mimarlık Tarihi Lisansüstü Araştırmaları Sempozyumu, Türkiye'de Mimarlık Tarihi alanında lisansüstü araştırmacıların katılımına açık olarak tasarlanan ve düzenli gerçekleştirilen ilk sempozyum dizisi.¹ Programın genç akademisyenleri tarafından teması belirlenen ve düzenlenen sempozyuma program öğretim üyeleri bilim kurulu olarak katkı veriyor. Sempozyumun çerçevesini oluşturan Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar üçlemesi dönemlere veya temalara odaklanıyor. İki

1. ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara) Mimarlık Tarihi Lisansüstü programı Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde lisansüstü eğitimi vermektedir. Program mimarlık kültürü ve yapılı çevrenin farklı zaman ve coğrafi bağlamlarda çalışılmasına yönelik eğitim sunmakta, mezunlarının ulusal ve uluslararası seviyede gerekli bilgi, araştırma becerisi ve yaratıcı akademik formasyon edinmelerini amaçlamaktadır. Program öğretim üyelerinin araştırma alanları ve disiplinler formasyonları sanat ve mimarlık tarihi ve kuramının çeşitli alanlarını kapsamaktadır. Program Mimarlık Bölümü'ne bağlı olup Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yer almaktadır, Mimarlık Bölümü web sayfası: <http://archweb.metu.edu.tr/>

yılda bir düzenlenen sempozyum uluslararası katkılara açık ve bildiriler Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde sunulabiliyor.

Sempozyum dizisinin 2013 yılında düzenlenen sekizinci buluşması ‘Ev’ e odaklanmış ve teması *Mekanlar/Zamanlar/İnsanlar: Evsellik, Ev, Barınma ve Mimarlık Tarihi* olarak belirlenmişti. Sempozyumda sunulan 18 bildiriden yayınlanmak üzere gönderilen 12 tanesi bu kitap içinde yer alıyor.

Önceki sempozyum yayınlarda olduğu gibi bildiri metnlerinin içerik olarak aynen basılması esas alındı. Yazım hatalarının giderilmesi, alıntı, dipnot ve kaynakça gösterimi gibi format bütünlüğü ve tutarlılığı açısından yapılan iyileştirmeler dışında, yazarlar tarafından gönderilen metinler ve görseller doğrudan kitap halinde derlendi, görsellerin kullanım izni yazarların sorumluluğuna bırakıldı.

Kitabın yayına hazırlanmasında ODTÜ Mimarlık Tarihi Programı’nın genç akademisyenleri editöryel katkı verdi. Aylin Atacan, Deniz Özden, Duygu Kalkan ve Şehri Kartal’a hem bu katkıları ve hem de İpek Mehmetoğlu ile birlikte sempozyumun düzenlemesi için verdikleri yoğun emek ve destek için, Güliz Korkmaz Tırkeş’e kitabı yayına hazırladığı için, Naz Dino’ya Önsöz ve editör yazısının İngilizce çevirisi için, ODTÜ Mimarlık Bölümü’ne sempozyumun düzenlenmesi sürecine verdiği destek için ve ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dekanlığı’na ve Fakülte Yayın Kuruluna kitabın basımı için sağladıkları katkı için teşekkürlerimi sunuyorum.

Lale Özgenel

PREFACE

1999 Ottoman Spaces/Times/People
2001 Spaces/Times/Peoples of the Republic
2003 Spaces/Times/Peoples of the Ancient World
2005 Spaces/Times/Peoples: Gender, Sexuality and Architectural History
2007 Space/Times/Peoples: Identity, Sense of Belonging and
Architectural History
2009 Space/Times/Peoples: Patronage and Architectural History
2011 Space/Times/Peoples: City and Architectural History
2013 Space/Times/Peoples: Domesticity, Dwelling and Architectural History
2015 Space/Times/Peoples: Nostalgia and Architectural History

ODTÜ Architectural History Graduate Research Symposium is the first regularly held series of symposia which has been designed in a fashion that is open to the participation of graduate researchers in the field of Architectural History in Turkey.¹ The Faculty of the program contributes as a scientific board to the symposium, whose theme and organization are determined by the young academicians of the program. The trilogy constituting the framework of the symposium, Spaces/

1. ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Middle East Technical University, Ankara) Architectural History Graduate Program offers graduate studies at M.A. and Ph.D. levels. The program provides training in different periods and geographical areas of architectural culture and built environment, aiming to equip its graduates with the requisite knowledge, research skills, and initiative to engage in innovative scholarship at both international and national levels. Research interests and disciplinary backgrounds of the faculty cover various fields of history and theory of art and architecture. The program is affiliated with the Department of Architecture and is offered within the Institute of Social Sciences, department webpage: <http://archweb.metu.edu.tr/>

Times/Peoples focuses on periods or themes. The bi-annual convention is open to international contribution and the papers can be presented in Turkish and in English.

The eighth meeting of the series of symposiums organized in 2013, focused on the ‘House’ and the theme was determined as *Spaces/Times/Peoples: Domesticity, Dwelling and Architectural History*. 12 papers of the 18 presented in the symposium appear in this book.

Publishing the papers as is in terms of content was agreed upon as a principle. Except for the elimination of typographical errors and improvements made in terms of format integrity and consistency such as quotations, footnotes, indications of bibliography, the texts sent by the authors have been directly compiled as a book, leaving the permission of use of the visuals to the responsibility of the authors.

The young academicians of ODTÜ Architectural History Program gave editorial contribution to the compilation of the book. I would like to extend my gratitude to Aylin Atacan, Deniz Özden, Duygu Kalkan and Şehri Kartal for their contributions, İpek Mehmetoğlu for her contribution to the organization of the symposium, to Güliz Korkmaz Tirkeş for preparing the print version of the book, to Naz Dino for translating the Foreword and the editor’s text, to ODTÜ Department of Architecture for their support in the organization process of the symposium and to the Deanship of ODTÜ Faculty of Architecture as well as the Editorial Board of the Faculty for the contribution they provided to the publication of the book.

Lale Özgenel

‘EV’İN HALLERİ’

Lale Özgenel

Evin Halleri

Evin yalın hali
İster cüce, ister dev
Camlarında perde yok
Bomboş, ev.

Evin -i hali, sabah,
Geciktiniz haydi!
Uykuların tatlandığı sulara
Bırakacaksınız evi.

Evin -e hali, gün boyu,
Ha gayret emektar deve!
Sırtınızda yılların yorgunluğu
Akşam erkenden eve.

Evin -de hali, saadet,
Isınmak ocaktaki alevde
Sönmüş yıldızlara karşı
Işıklar varsa evde.

Evin -den hali, uzaksınız,
Hattâ içinde yaşarken
Aşkların, ölümlerin omzunda
Ayrılmak varken evden.

Behçet Necatigil ¹
(Varlık, 383, 1 Haziran 1952)

1. Behçet Necatigil (2014) *Sevgilerde, Kendi Seçtiği Şiirleri*, 18. Basım, s. 94. İstanbul: Can Yayınları (çev. Naz Dino).

‘Ev’ karmaşık bir olgu. Behçet Necatigil’in şiirinde anlattığı gibi ‘ev’in’ pek çok ‘hali’ var. Mimarlık tarihi içinden bakıldığında en sürekli ve bu nedenle de aslında en karmaşık, en değişken ve en dönüşken yapı ‘ev’. En yalın anlamıyla ev ‘sahiplenilmiş yer’ ve ‘barınak’ olarak başladığı serüvenini günümüzde ‘özel alan’ ve ‘kamusal alan’ arasında gidip gelen anlam ve işlev çeşitlenmesiyle sürdürüyor. Bu anlamda ‘mağara’nın evin en yalın hali olduğu anı ile popüler bir tüketim metası haline gelmiş olduğu günümüz durumu arasındaki zamansal uzam içinde ‘ev’i çok değişik çerçevelerde anlamak, çalışmak ve tartışmak olası. Sadece tipoloji açısından değil kavram, anlam, işlev, mekan, kullanıcı, tarih ve mimari gibi her biri kendi içinde derinleşebilecek tematik tartışma çerçeveleri içinde ‘ev’e odaklanmak ve ‘ev’ üzerinden çok yönlü ve boyutlu mimarlık tarihi okumaları yapmak olası.

Öte yandan ‘ev’in her daim popüler ve güncel bir araştırma alanı olduğunu söylemek yanlış olmaz çünkü ‘ev’ bir yüzleşme ortamı ve deyim yerindeyse hayatın kendisi.

‘Ev’, günlük hayat temrinlerinden aile ritüellerine (doğum günü, nişan, sünnet, bayram yemeği vb.) uzanan geniş bir bağlama sahip etkinlik alanı olarak hem fiziksel yapıyı hem de içinde yaşayan sosyal grubu, aileyi, kapsıyor. Bir ‘ritüel mekanı olarak ev’ bu çeşitlilik içinde ‘kimlik’, ‘aidiyet’, ‘mahremiyet’ ve ‘cinsiyet’ gibi kavramların önceliği, rolü, ve etkinliğine göre anlam ve işlev kazanıyor, zaman içinde mekânsal değişim ve dönüşüm geçiriyor. Örneğin, ev’in duvarlarını, masalarını, büfelerini süsleyen fotoğraflar, ya da objeler ailenin ve/veya bireylerinin geçmişini değil yaşanmışlıkları anımsatan ve temsil eden anı ve zaman objeleri olarak var oluyor. Bu kavramlar aynı zamanda ‘ev’ ve ‘yuva’ olarak pek çok dilde ayrışan iki sosyal olgunun değişik kültürel ve zamansal bağlamlarda tanımlanması, anlamlandırılması, karşılaştırılması ve tartışılmasına da çerçeve oluşturan anahtar kavramlar olarak öne çıkıyor, pek çok araştırmanın odak teması olarak güncelliğini koruyor.

Yapı olarak ‘ev’in’ geçirdiği değişim ve gelişim ise mimarlık tarihinin belki de en zengin çalışma alanlarından. Neolitik dönemin çok işlevli ‘ev’ mekanlarından günümüzün toplu konut ve rezidanslarına kadar geçen zaman dilimi içinde ev pek çok farklı biçimde ve bağlamda inşa edildi. Kullanıcıları ‘ev’i toplumsal normlara, kültürel geleneklere, bireysel tercihlere göre şekillendirdi, mekânsal ve sosyal ilişkiler açısından öncelikleri belirleyerek ‘ev’i anlamlandırdı. Bu anlamlandırma ile ev salt işlevsel bir ‘barınak mekan’ olmanın ötesine taşındı ve karmaşık bir sosyal yapı haline geldi. Günümüzde ise bu anlamlandırma devlet, özel sektör, uluslararası yatırımcı gibi farklı aktörlerin ‘ev’ üretim sürecinde hakim olmasıyla boyut, kapsam ve biçim değiştirdi; ‘ev’ hem bir ‘yatırım’ ve ‘rant’ aracı hem de bir ‘tüketim nesnesi’ olarak inşaat sektörünün ve ekonomik göstergelerin başat uygulama ve ölçüm alanı haline geldi.

‘Ev’i’ mimarlık tarihi açısından cazip kılan burada çok azı belirtilen kavramlar

ve temaların yanısıra ‘ev’in değişen ve dönüşen anlamının ve yapısının değişik zaman dilimlerinde, onlarca farklı açıdan çalışılabilir olması gerçeği. Kültürel ve/veya coğrafi bağlamlar içinde, tarih yazımı açısından, teorik çerçevelerde, yer ve mekan olarak, mimari olarak, işlev ve anlam olarak, sözlü tarih olarak ve onlarca başka çerçevede, romandan şiire, tasarımdan reklama ‘ev’ in daha çalışılacak pek çok ‘hali’ var.

‘Ev’in açılımlarının derlenip, sunulması elbette ki tek bir kitap kapsamında olası değil. Bu kitap ‘ev’in bazı açılımlarını ve ‘hallerini’ temsil eden bir grup çalışmayı bir araya getiriyor. Sempozyumun ve bildiri metinlerinin başlıklarında geçen şu anahtar kelimeler ise bu hallerin ne kadar çeşitlenebileceğini gösteriyor: ‘ev’, *domus*, ‘mekan’, ‘yerel konut’, ‘salon’, ‘konut mimarisi’, ‘kamusallık’, ‘iskan’, ‘mahremiyet’, ‘köy evi’, Joan Soane, ‘İkramiye Evleri’, ‘konut algısı’, ‘kübik ev’, ‘yerel modernizm’, Gertrude Stein, ‘domestik’, ‘kamusal ev’, Florya Atatürk Deniz Köşkü, ‘barınma’, ‘çalışma mekanları’, Thomas Jefferson, ‘modern konut algısı’, Tozkoparan, ‘bellek’, ‘metropolis’, ‘mahalle’, Ankara Yahudi Mahallesi, ‘kırsal hayat’, Charlotte Perriand, ‘Evsellik’.

‘CASES OF THE HOUSE’ Lale Özgenel

Cases of the House

The nominative case of the house,
Be it a midget or giant
No curtains on its windows,
Empty, house.

The accusative case of the house, morning,
Come on, you’re late!
Just as sleep turns sweet
You will leave the house.

The dative case of the house, all day,
Hang on old faithful camel!
The exhaustion of years on your back
Return early in the evening to the house.

The locative case of the house, delight,
Warming up in the hearth fire
Facing extinct stars
If there are lights in the house.

The ablative case of the house, far away,
While living surrounded by
Love, on the shoulders of death
Departing from the house.

Behçet Necatigil ¹
(Varlık, 383, 1 June 1952)

1. Behçet Necatigil (2014) *Sevgilerde, Kendi Seçtiği Şiirleri*, 18th Edition, p. 94. İstanbul: Can Publications (çev. Naz Dino).

The 'house' is a complex phenomenon. As Behçet Necatigil narrates in his poem, the house has many 'cases'. When observed within architectural history, the 'house' is the most persistent, and therefore, the most complex, the most flexible, the most convertible structure. In its simplest sense, the 'house' sustains its adventure, which started as 'an owned place' and 'shelter', through variations in meaning and function that sway between 'personal space' and the 'public domain'. In this sense, it is possible to perceive, study and discuss the 'house' on the timeline between the point when the 'cavern' was the plainest form of the house and its present state where it has become a popular consumption commodity. It is likely that one can focus on the 'house' not only in terms of typology, but also within thematic discussion frameworks like concept, function, space, user, history and architecture, each of which may gain depth in themselves, and do multifaceted and multi-dimensional architectural history perusals over the 'house'.

On the other hand, it will not be wrong to claim that the 'house' is an ever-lasting and up-to-date area of research because the 'house' is an environment of confrontation; so to speak, it is life itself.

As an area of activities bearing a wide context extending from daily chores to family rituals (birthdays, engagements, circumcision feasts, religious festivity dinners, etc.), the 'house' embraces both the physical structure and the social group living inside it - the family. Within this variedness, the 'house as a domain of rituals' gains meaning and function according to the priority, role and effect of notions such as 'identity', 'affinity', 'privacy' and 'gender', and in time, goes through spatial change and transformation. For instance, photographs, or objects that decorate the walls, tables, cabinets of houses exist not as the past of the family and/or individuals but as objects of memory and time that evoke and represent experiences. These concepts also stand out as key concepts underpinning the framework for describing, attaching meaning to, comparing and discussing in different cultural and temporal contexts two social phenomena that differentiate as 'house' and 'home' in many languages, and remain up-to-date as the focal theme of much research.

The changes and developments that the 'house' has undergone as a structure is perhaps one of the richest workspaces of architectural history. The 'house' has been built in many varied forms and contexts throughout the time span extending from the multifunctional 'home' spaces of the Neolithic era to the present-day mass housing and residences. Its users have shaped the 'house' according to social norms, cultural traditions and individual choices, and gave meaning to it by determining priorities in terms of spatial and social relations. With such an attachment of meaning, the house has moved beyond being just a functional 'dwelling space' and became a complex social structure. Today on the other hand, with the domination gained by different actors such as state, private sector or international investor in the process of 'house' production this attachment of meaning has changed

in dimension, content and form; ‘house’ as both an agent of ‘investment’ and ‘income’ and an ‘object of consumption’ became the leading exercise and survey field in construction sector and economic indicators.

In addition to the concepts and themes few of which are mentioned here, what makes the ‘house’ attractive in terms of architectural history is the fact that the changing and transforming meaning and structure of the house can be studied in different periods of time from dozens of varying perspectives. The ‘house’ has many more ‘cases’ to study, be it in cultural and/or geographical contexts, in terms of historiography, in theoretical frameworks, as location and space, architecturally, in terms of function and meaning, as oral history and in dozens of other frames – from novels to poetry and design to advertisements.

Surely, the compilation and presentation of the extensions of the ‘house’ within the scope of one book is unlikely. This book brings together a group of studies that represent some extensions and ‘cases’ of the ‘house’. The key words that appear in the titles of the symposium and its abstracts indicate how varied these ‘cases’ can be: ‘house’, ‘*domus*’, ‘space’, ‘local habitat’, ‘lounge’ ‘residential architecture’, ‘public’, ‘habitation’, ‘privacy’, ‘village house’, Joan Soane, ‘İkramiye Evleri (Lottery Houses)’, ‘perception of housing’, ‘cubic house’, ‘local modernism’, Gertrude Stein, ‘domestic’, ‘public house’, Florya Atatürk Marine Mansion ‘dwell’, ‘work spaces’, Thomas Jefferson, ‘perception of modern housing’, Tozkoparan, ‘memory’, ‘metropolis’, ‘neighborhood’, Ankara Jewish Quarter, ‘rural life’, Charlotte Perriand, ‘domesticity’.

DOMUS İLE METROPOLİS ARASINDA ‘MEKAN’

Deniz Çetin

İnsanın ‘yer/dünya’ ile ilişkisinin ‘mekan’ ve ‘mekansal pratikler’ üzerinden kurulduğu öngörüsü ile bildiri, ‘insan-mekan’ ilişkisine odaklanmaktadır. Bu ilişki incelenirken, insan-mekan arasına bir parantez açılarak ‘nasıl’ sorusu sorulur: “İnsan [nasıl] mekanlaşır?” Geçmişten bugüne insanın mekanla kurduğu, mekan üzerinden tanımlanan ‘var-olma’ ilişkisi, nasıl parantezine ‘varoluşsal anlamlar’ yüklemektedir. Mekansal anlam bütün mevcudiyeti, kimliği, aidiyeti tanımladığı noktada, mekanlaşmaya yüklenen bu anlamlar, mekanı son derece ‘güçlü’ bir olgu haline getirmekte; güçlendiği oranda mekan, insanın derinden bağlı/bağımlı olduğu ‘zayıf’ noktası haline gelerek, ‘aldatıcı’ bir boyut kazanmaktadır.

“Mekan, yüklendiği tüm anlamlardan bağımsız olarak düşünülebilir mi?” Bu sorunun cevabını Ballantyne, “kendinde şey olarak yapı”nın (*building in itself*) en saf haliyle ne anlama geldiğini hiçbir zaman bilemeyiz, diyerek vermektedir. Çünkü şeylere halihazırda sahip olduğumuz düşünce ve deneyim kalıpları içinden bakarız. Bu bakış aynı zamanda, ilk başta öngörülemeyen politik sonuçları da olan bir bakıştır (2002, s. 19). Mekansal yapıların politik oluşumlardan soyutlanarak düşünülemeyeceği ve mekansal pratiklerin de politik sonuçları bulunduğu kabulü, insan-mekan ilişkisinde mekanın aldatıcı bir politik güç olabildiğine işaret etmektedir.

Bildiri, mekansal söylemlere anlamlar yüklemek suretiyle mekanı varoluşun temeli olarak tariflemenin, mekana varoluşu kuşatacak ve baskı altına alacak gücü verdiğini söylemektedir. Mekan üzerinden anlamlı/anlamsız varoluşlar tariflemek ve mekan aracılığıyla kontrol mekanizmaları geliştirmek mümkün hale gelmektedir. Bu doğrultuda, *Domus* baskılayıcı, sabitleyici ve ayrıştırıcı bir araca dönüşmekte; ‘metropol’ esnek varoluş modları ile *domusu* dağıtırken, ürettiği güvenlik, tüketim, ahlak vb. paranoyalarla yeni *domus*lar yaratmaktadır. Bildiride, *domus* ve metropolis söylemleri arasına sıkıştığı düşünülen ‘mekan’ tartışmaya açılacaktır.

Heidegger, *Building Dwelling Thinking* (1951) ve *...Poetically Man Dwells...* (1951) makalelerinde, insanın mekanla kurduğu ilişkinin varoluşsal boyutunu “ikamet” olgusunu merkeze alarak ortaya koymuştur. Heidegger’e göre var olmak (*being*), ikamet etmek (*dwelling*) ve inşa etmek (*building*) kavramları aynı kökten türemişlerdir ve ikamet etmek bu üçlüyü birleştiren temel unsurdur. Korumak, himaye etmek ve özen göstermek; (toprağı) sürmek, yetiştirmek ve varlığını ortaya çıkarması için serbest bırakmak anlamlarına da geldiğini belirttiği ikamet olgusuna göre, kişi önce varlığını ikamet ettirmekte ve ikamet ettiği yerde inşa etmeye başlamaktadır: “İnşa ettiğimiz için ikamet etmeyiz, ikamet ettiğimiz için inşa ederiz”. İkamet etmek, varoluşumuzu yeryüzünde konumlandırmak ve sonrasında inşa etmek suretiyle varoluşun dörtlü önkoşulları –toprak, gök, tanrısallar, ölümlüler– ile bütünleşmek demektir (Heidegger, 2001a, ss. 146-147; Heynen, 1999, s. 15; Sharr, 2010, s. 38). Bu yaklaşım varoluşu ve ikameti, dolayısıyla varlık ve yeri, birbirinden ayıramayacak şekilde birleştirmektedir. Benzer şekilde, Heidegger *Dasein*’ı herhangi bir varoluş olarak değil, orada-oluş (*being-there*), dünyada-oluş (*being-in-the-world*), evde-oluş (*being-at-home*) gibi sürekli yere referans verecek şekilde açıklamaktadır. Varlığın yerde anlam kazandığı ve yerin varoluşun önkoşulu konumuna taşındığı bu ifadeler ile birlikte inşa etme vurgusu, Heidegger’in yere ve mekana verdiği önemi açıkça göstermektedir (Ballantyne, 2000, s. 349). Edward Casey, Heidegger’in *Dasein*’ını varlık-yer ilişkisinin en uç noktası olarak gördüğünü; fakat yerden bağımsız bir mekanlaşma düşünemediğimiz, yer-yönelimli/yerle-yönlendirilmiş hayatlar sürdürmekte olduğumuz gerçeğiyle uyumlu bulduğunu belirtmektedir (Casey, 1993, s. ix; Buchanan ve Lambert, 2005, s. 1).

Heidegger, Yunanca ‘yapmak’ anlamına gelen *poiesis* sözcüğünü inşa etmek ile ilişkilendirerek “şiişsel bir şekilde ikamet etmek”ten bahsetmektedir. Şiişsel yapmayı, kişinin varoluşu için vazgeçilmez olan ikamet ve inşa faaliyetlerinin hareket ettirici gücü olarak tarifler (Heidegger, 2001b, s. 212; Sharr, 2010, s. 80). İkamet ve inşayı şiişsel yapma kavrayışına göre “sahici” veya “sahici olmayan” olarak kategorize eden Heidegger’e göre, kişi varlığını “şiişsel” bir şekilde “ikamet” ettirmek için, “sahici” bir şekilde “inşa” etmelidir. Şiişsel ikamet ve sahici inşa örneği olarak kır evini göstererek, modern kent yaşamının sahiciliğini kaybettiğini ve şiişsel ikamet etme durumundan yoksun olduğunu belirtmektedir (Ballantyne, 2002, s. 16; Sharr, 2010, s. 90).

Heidegger’in düşüncelerini mimarlık alanında sürdüren Norberg-Schulz, kişinin varlığını anlamlı bir şekilde deneyimlediğinde ikamet ettiğini, bu anlamlı deneyimin ise mekanın yerle özdeşleşme ve oryantasyon sağlayarak yerin ruhunu ortaya çıkarması ile mümkün olduğunu belirtmektedir. Özdeşleşme yere aidiyet duy-mak, oryantasyon ise kendini yerde konumlayabilmek için gereklidir. Bütünlük, uyum, şiişsellik, süreklilik, köken vb. kategoriler üzerinden tanımladığı anlamlı deneyim başarıldığında, yere ve mekana aidiyet ve oryantasyon da başarılı olmuş olacaktır (Norberg-Schulz, 1996, s. 427; Heynen, 1999, s. 19).

Yere referans vererek mimarlığı açıklamaya çalışan Moneo *Yerin Fısıltısı* makalesinde, mimarlığın vazgeçilmez unsurunun yer olduğunu belirtmekte ve mimarlığın “köklü devinimsizliğin dili” olarak tarif edilmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir: “Mimari, inşaat yoluyla bir kapana girer ve köklü devinimsizlik içinde gerçek kıvamına kavuşur, varlığını sabitleştirir. Yer, mimarlığın bir nesne olma özelliğinin güvencesi, özgül nesnelliğinin koruyucusudur. Yer olmaksızın, ...mimari varolamaz.” Sahiplik kavramının mimarlığın tarihsel rolüne açıklık getirdiğini söyleyen Moneo, yer üstünde bulunmayı ona sahip olmak, inşaat yapmayı da yere karşı şiddet uygulayarak üstünlük kurmak olarak tariflemekte; diğer yandan, mimarlığın yere ait olduğunu, yerin niteliklerine uygun olarak tasarlanması gerektiğine inandığını ve kendisinin yerin fısıltısını dinleyerek tasarım yaptığını belirtmektedir (1998, s. 4). Moneo, Joan Miro Vakıf binası projesini (1987-1992) örnek olarak gösterdiği makalesinde, proje arazisinin “manzarayı mahveden ... çok katlı yapılarla çevrili olması” nedeniyle, tasarlayacağı binanın “çevresinde inşa edilen dünyaya karşı enerjik bir biçimde tepki göstermesine” karar verdiğini anlatmakta ve binasını “köşeli ve yoğun hacmi ile çevresini yok sayan, düşman binalara öfkeyle karşılık veren bir yapı” olarak tariflemektedir (a.g.e., s. 9).

Heidegger’ci bakış açısı ile varoluşu yeryüzünde konumlandıran mekan, varoluşun hareket alanını belirlemeyi kendinde hak görmekte ve varoluşu kuşatarak sahici, anlamlı, anlamsız tanımlamalarla varoluşun mekansal sınırlarını çizmeye başlamaktadır. Moneo’nun, yere sahip olmak ve yerin mimarlığın varoluşunun temeli olduğu söylemleri altında, anlamlı varoluş tarifine uymayan çevre binaları düşman binalar olarak görmesi, tasarladığı yeni yapıyı da düşmanlarına öfkeyle sırtını dönen yapı olarak tariflemesi tesadüf değildir. Nitekim Heidegger de, kendi felsefi görüşü içinde, nerede ve ne şekilde varolunması gerektiğini, hangi varoluş, ikamet ve inşa biçimlerinin daha sahici olduğunu kategorize etmeye çalışmıştır. Heidegger’in yere bağlı aidiyet, sahicilik/anlam, romantizm/nostalji özlemi ve bunların kristalize edildiği huzurlu, güven verici, ideal ev/yuva/*domus* yaklaşımı politik sonuçları olan yaklaşımlardır. Adorno, *Sahicilik Jargonu* kitabında Heidegger’in sahicilik ve ideal ev/ideal yaşam söylemlerini ayrımcılığı ve dışlayıcılığı körüklediği gerekçesiyle eleştirerek; sahicilik tanımını yapma hakkının kimsenin tekelinde olmadığını, ideal ve güvenli yaşam söylemlerinin faşist, baskılayıcı politik mekanizmaların aldatıcı söylemleri olduğunu belirtir (Ballantyne, 2000, s. 354; Sharr, 2010, s. 90).

Liotard Heidegger’e karşı yazdığı *Domus and Megalopolis* (1991, s. 196) makalesinde, *domus*’u, sahip (*dominus*) ve sahibe (*domina*), uşak ve kölelerle, hiyerarşik bir düzeni olan pastoral bir yaşam biçimine ait, doğal/doğayla ilişkili bir yapı olarak tariflemiştir. *Domus* –belki de hiç gerçekleşmemiş– bir mittin ibarettir ve vaat ettiği pastoral yaşamın hayalini kurmak artık gerçekçi bir yaklaşım değildir. “Megalopolis” çoktan *domus*’un geleneksel değerlerini dönüştürerek yapay olanın, doğal yaşamın hegemonyasıyla yer değiştirmesini sağlamıştır. Liotard’a göre

domus, evcilleştirme ve baskılama amacıyla olup evle kontrol altına alamadığını tekinsiz ilan etmiştir. Buna karşılık megalopolis, değişim, dönüşüm, performans ve farklılıklara dayalı, yerden bağımsız esnek varoluş modları sunarak, ikamet kavramının içeriğini geçicilik üzerinden yeniden tariflemiştir (a.g.e., s. 198; Ballantyne, 2000, s. 353; Leach, 2002, ss. 92-95). Simmel de, duyular ve duygularla özdeşleştirdiği kasaba hayatı ile düşünce ve zeka ile özdeşleştirdiği metropol hayatı arasında ayırım yapmakta ve metropol hayatındaki yoğun sinirsel uyaranlara dikkat çekmektedir. Metropolde sayısız insana içsel tepki vermenin mümkün olamayacağını, buna karşın metropol insanının kendini sayısız insanla muhatap olurken atomize olmaktan korumak adına ihtiyat ve kayıtsızlık gibi ruh halleri geliştirdiğini belirtmektedir. Bu ruh hallerini genel olarak dünyadan bezmişlik (*blase*) olarak tanımlamaktadır (2009, ss. 321-322).

Heynen *Architecture and Modernity* kitabında, mekan üzerinden yapılan *domus* ve metropol karşılaştırmasının modernitenin ikilemi olduğunu ve birçok düşünürün söylemini etkilediğini belirtmektedir. Benjamin, 19. yy. mekanlaşmasını anne rahmi gibi güvenli, sahiplenmeye dayanan ve kişiye özel, sürekli ve köklü olarak tanımlamış; 20. yy.'ın açık, geçirgen, geçici, hareketli ve esnek mekanlarını müjdelemiştir (Heynen, 1999, ss. 110-112). Heynen'e göre, Norberg-Schulz ve Christopher Alexander Heidegger'in izinden giderek mekansal olanı, sahicilik, bütünlük, uyum, şiirsellik vb. üzerinden tariflemiş; Massima Cacciari ve Peter Eisenman gibi karşıt görüşler ise modern yaşamın uyumsuz, kusurlu, parçalı ve huzursuz yaşam biçimlerini vurgulamışlardır (a.g.e., ss. 19-20). Heynen, iki karşıt görüşün de eksikli olduğuna dikkati çekmektedir: Birincisinde empati, farklılık ve heterojenlik eksiktir; yere bağlı kalma ve sahicilik ısrarı ayrımcılığı ve ötekileştirmeyi körükleyerek, mekanlaşmayı aldatıcı bir araca dönüştürmektedir. İkincisinde ise insani arzular, heyecan ve neşe, güvenlik ve korunma ihtiyacı görmezden gelinmektedir (a.g.e., ss. 22-23).

Ballantyne'in "kendinde şey olarak yapı"nın en saf haliyle ne anlama geldiğini bilemeyeceğimiz, onları deneyim ve düşünce kalıpları üzerinden deneyimlediğimiz ve deneyimlediğimiz mekansal pratiklerin de politik sonuçları olduğu düşüncesini yeniden hatırlayarak, Heynen'in dile getirdiği modernite ikilemini ve bu ikilemin gerilimi ile oluşan eksikli söylemleri değerlendirmek anlamlı olmaktadır. Bu değerlendirmelerin izinden giderek, metropollerde gelişen düşük kirali pansiyon evlerin (*boarding-houses*) özellikle genç kentli nüfusun ikamet problemini çözdüğü, onları geleneksel aile ve ev kalıbından özgürleştirdiği ve kişisel bağımsızlıklarını ilan etmelerine yardımcı olduğu söylenebilir (Blackmar, 2007, s. 110). Bu yaklaşımın arka yüzü ise, ucuz pansiyon evlerin, bağımsız ve hareketli kentlileri merkezde veya merkeze yakın yerlerde ikamet ettirerek, ucuz işgücünü kontrol etme çabasının bir parçası olma durumudur. Düşük ücretli ev, düşük ücretli işgücü demektir (Groth, 2007, s. 115).

Mekanlaşmanın aldatıcı politik bir araca dönüşmesi, kentsel/kamusal ve özel alan ilişkilerini köşeye sıkıştırarak güvenlik, tüketim ve ahlak paranoyaları gibi kentsel paranoyalar yaratmaktadır. Esnek varoluş modları ile metropolde 'açılan' mekan, yaratılan bu paranoyalarla yeniden 'kapanmaktadır'. Tehlike mefhumu yaratılarak, abartılarak ve körüklenerek tehlikelere karşı koruma vaadiyle güvenli/güvenlikli mekanlar önerilmesi ve bu yolla mekansal denetim yapılması (güvenlikli konut siteleri, avm'ler, açık/kamusal alanlardaki denetimler/baskılar, üniversitelerdeki güvenlik güçleri vb.) güvenlik paranoyasına; mülk edinmenin/mülkiyetin özendirilmesi, kredi kartları ve banka kredileri vb. ile tüketime desteklenmesi ve insanların tüketim ağlarında sıkıştırılması tüketim paranoyasına; mesken üzerinden anlamlı/anlamsız, ahlaklı/ahlaksız yaşam biçimlerinin tariflenmesi ve mekansal dayatmalar yapılması (1+1 evlerin ahlaka uygun bulunmaması, ev-lenmenin dayatılması, içkili/içkisiz mekan tartışmaları vb.) ahlak paranoyasına örnek verilebilir.

Yerin ve mekanın varoluşsal anlamlar kazandığı, kimlik, aidiyet, homojenlik ve sahiplik referanslı söylemlerle desteklenen *domus* baskılayıcı, ayrımcı ve kapalı bir yapı sunarken; değişim, dönüşüm, geçicilik, performans ve farklılıklara dayalı metropol söylemleri mekanı açmaktadır. Fakat, günümüzün kapitalizme ve mekansal kontrole dayalı sosyo-ekonomik yaşam koşulları altında metropol, kentsel paranoyalar yaratarak yeni *domus*lar yaratmaktadır. Mekanı, yüklediği anlamlardan ve paranoyalardan soyutlayarak, kentsel yaşamı rahatlatan yeni mekansallıklar aramak ve "insan [başka türlü nasıl] mekanlaşır?" sorusunun cevabını aramak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ballantyne, A. (2002). The nest and the pillar of fire. A. Ballantyne (Der.), *What is Architecture?* içinde (ss. 7-52). New York: Routledge.
- Ballantyne, A. (2000). In a dark wood: Dwelling as spatial practice. *Architectural Research Quarterly*, 4, 349-356.
- Blackmar, E. (2007). The social meaning of housing: 1800-1840. B. Miller Lane (Der.), *Housing and Dwelling: Perspectives on Modern Domestic Architecture* içinde (ss. 108-112). New York: Routledge.
- Buchanan, I. ve Lambert, G. (2005). Introduction. I. Buchanan ve G. Lambert (Der.), *Deleuze and Space* içinde (ss. 1-15). Edinburg: Edinburg University Press.
- Casey, E. S. (1993). *Getting Back Into Place: Toward a Renewed Understanding of the Place-World*. Bloomington: Indiana University Press.
- Groth, P. (2007). YMCAs and other organization boarding houses. B. Miller Lane (Der.), *Housing and Dwelling: Perspectives on Modern Domestic Architecture* içinde (ss. 113-116). New York: Routledge.

- Heidegger, M. (2001a). Building dwelling thinking. *Poetry, Language, Thought* (ss. 141-160). New York: Harper & Row Publishers.
- Heidegger, M. (2001b). ...Poetically man dwells.... *Poetry, Language, Thought* (ss. 209-227). New York: Harper & Row Publishers.
- Heynen, H. (1999). *Architecture and Modernity: A Critique*. Cambridge Mass., and London: MIT Press.
- Leach, N. (2002). The dark side of the domus. A. Ballantyne (Der.), *What is Architecture?* içinde (ss. 88-101). New York: Routledge.
- Liotard, J. F. (1991). Domus and the megalopolis. G. Bennington and R. Bowlby (Çev.), *The Inhuman: Reflections on Time* içinde (ss. 191-204). Stanford, CA: Stanford University Press. (Özgün eser 1988. *L'Inhumain: Causeries sur le temps*).
- Moneo, R. (1998). Yerin fısıltısı. H. Pamir (Der.), *Any Seçmeler* içinde (ss. 2-9). Ankara: Mimarlar Derneği Yay. (Özgün eser 1992. The murmur of the site. *Anywhere*. ss. 45-53).
- Norberg-Schulz, C. (1996). The phenomenon of place. K. Nesbitt (Der.), *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995* içinde (ss. 412-428). New York: Princeton Architectural Press.
- Sharr, A. (2010). *Mimarlar için Düşünürler: Mimarlar için Heidegger*. B. Demirhan (Der.), V. Atmaca (Çev.). İstanbul: YEM. (Özgün eser 2007. *Thinkers for Architects: Heidegger for Architects*)
- Simmel, G. (2009). Metropol ve zihinsel hayat. T. Birkan (Çev.), *Bireysellik ve Kültür* içinde (ss. 317-329). İstanbul: Metis Yayınları. (Özgün eser 1972. *On Individuality and Social Forms*).

SALONUN ÇELİŞKİLİ NİTELİĞİNE DAİR GÜNCEL BİR KESİT¹

Esra Bici Nasır

Giriş

Bu çalışma, İTÜ Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü Doktora Programında Doç. Dr. Şebnem Timur ve eş danışmanım Doç. Dr. Meltem Gürel ile halen yürütme-ye devam ettiğim doktora tezime dayanmaktadır. Bu çalışmanın amacı salonun, mekan ve kullanım olarak niteliklerine dair güncel bir kesit elde etmektir. Literatürde salon genel anlamda evin kamusal mekanı olarak geçmektedir (Bryson, 2010, s. 197; Attfield, 2007, s. 62; Munro ve Madigan, 1999, s. 108; Ayata, 1988, s. 8). Bu çalışmanın amacı, güncel anlamda salonun kamusal nitelikleri hakkında daha detaylı bir bilgi ve çerçeve sahibi olmaktır. Salonun gerçekte nasıl bir mekan olduğu, salonla ilgili nasıl bir kamusalıktan bahsedilebileceği, bunun yanında mahremiyetle ilişkisinin nasıl olabileceği ilgi odaklarıdır.

Öncelikle evin, kamusal/mahremiyet çelişkisini de kapsayan çeşitli çelişkili niteliklerine odaklanılmıştır. Bu çelişkili niteliklerin temeline ‘içerisi’ ve ‘dışarı’ kavramları oturtulabilir. Dahası, ev bireyinin benliğinde, evin çelişkisinin izdüşümlerinden de bahsedilebilir. Bu izdüşümler bu çalışmada iç benliğin ve sosyal benliğin mekanları olarak ele alınmıştır. Çelişkiler belirlendikten sonra, bu çelişkilerle ev içi mekanda baş etme yolları, ev içi mekanların kullanım biçimine etkileri ve bunların sonucu olarak ev içi mekanların çelişkili nitelikler ekseninde ayrışması incelenmiştir. Türkiye’deki ev içi mekansal ayrışma, ayrışmanın keskinliği ve daha sonra ayrışmanın yumuşamasıyla ilgili literatür bilgisine yer verilmiştir. Mekansal ayrışmanın keskinliğine referans vermesi için, ev içi mekanda, salonun ideal anlamda kamusal bir alan olarak tutulması ve iç odaların ideal anlamda mahrem alanlar olarak kullanılması pratiği anlatılmıştır (Ayata, 1988, s. 8). Daha sonra salonun idealize edilen kamusallığının kırılması, mahrem nitelikler kazanması durumlarına değinilmiştir. Bu bağlamda, ev bireylerinin salonun mekansal olarak ideal anlamda kamusallığının sürdürülmesine dair anlayış

ve gündelik yaşamın salonda geçmesine dair yasaklayıcı normlara dair direnişleri ele alınmıştır (Ulver-Sneistrup, 2008, s. 195).

Güncel bir kesit sunmak amacıyla bir alan çalışması yapılmıştır. Bu alan çalışmasındaki amaç, gerçek evlere gidip, salonları inceleyerek, ev bireyleriyle görüşmeler yaparak nitel bir analiz gerçekleştirebilmektir. Salonlarının analiz edileceği görüşmecilerin belirlenmesinde “kültürel araçlar” (Bourdieu, 1984, s. 78) kavramından faydalanılarak teorik örneklem yoluna gidilmiştir. Diğer sosyal gruplara kültürel pratiklerin yayılmasını sağlayan kültürel aracı temsili görüşmecilerin salonlarına gidilerek katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin nitel analizleri yapılarak literatürde elde edilen bilgilerle harmanlanmış ve ilerideki araştırmalar için bazı sonuçlar çıkarılmıştır.

‘Ev’ in Çok Yönlü ve Çelişkili Niteliği

Evin değişik anlamları ve yönleri vardır. ‘Ev’, ekonomik, sosyal, estetik ve sembolik yönleriyle birlikte kullanım işlevi olan bir araçtır. Evler, insanların yaşamları için bir çerçeve işlevi görür. Evlerle ilgili yapılan çalışmalar kültür çalışmaları için zengin bir veri kaynağı sunar.

‘Ev’ yaşadığımız yerdir. Fakat bunun ötesinde ev aynı zamanda fikir ve duygularla donatılmış bir imgedir. Blunt ve Dowling’in (2006, s. 6) belirttiği gibi ev, kompleks ve çok katmanlı bir kavramdır. Ev, hem bir mekan, hem duygular ve kültürel anlamlar kümesi, hem de bu ikisinin ilişkileridir. Dolayısıyla her ne kadar konut olmak ‘ev’in çok önemli bir bileşeni olsa da, ‘ev’ diye söz edilen kavram, ‘konut’tan farklıdır.

‘Ev’, barındığımız bir konut veya fiziksel yapı olmaktan çok daha fazladır. Blunt ve Dowling (2006, s. 254) evin materyal ve imgesel alan ve süreçleri arasında bağlantı olduğunu öne sürer. Böylelikle, fiziksel konum ve materyal nitelikler ile duygular ve fikirler, ayrık ve uzak olmaktan ziyade, birbirine bağlanır ve birbirlerini etkiler. Ev hem zihinsel olarak üretilen hem de yaşanan bir olgudur. Evin anlamı ve bu anlamın ev bireyleri tarafından materyal boyutta ortaya konma biçimleri gündelik ev üretimi pratikleri yoluyla devamlı olarak yaratılır ve yeniden yaratılır. Bu pratiklerin kendileri de evin mekansal imgelemeleriyle bağlantılıdır.

Ev, bireyin arzuladığı benlik imgesi olarak bedensel bir uzantı olarak işlev görür. Bu noktada ev ile ilişkilendirilme açısından bireyin benliğiyle ilgili olarak ‘sosyal benlik’ ve ‘iç benlik’ ayrımı yapılabilir. Evin dışına çıkma durumu sosyal benlik, evin içi ise iç benliği tanımlar. İçerdeki ev yaşamı ve dışardaki iş hayatının ayrımının temelinin endüstrileşme ve üretken etkinliklerin evden fabrikaya taşınması düşünülebilir. Bununla birlikte evi sadece ve tamamen içerdeliğe referans veren kavramlarla özdeşleştirmek evi tanımlamak açısından yeterli değildir. Ev, kişisel, mahrem bir alan olmakla birlikte, bireylerin sosyal bağlamında da önemli bir alandır. Ev, aile ilişkilerinin, cinsiyet ve sınıf kimliklerinin tariflendiği, tartışıldığı, yarıştirildiği ve dönüştüğü mekan olarak da görülür (Cieraad, 1999, s. 4). Ev

bireylerinin ev alanı dışındaki insanlarla ev mekanı içindeki ilişkisi ele alındıkça evin sosyal benliğe yönelik ve dışardalık durumuyla ilgili nitelikleriyle karşılaşılır. Bu, bireylerin sosyal uzamında evin önemli bir alan olduğunu gösterir. Ev, ev bireylerinin, dışarıdan kendilerini ziyarete gelen insanlara evdeki materyal kültür üzerinden kimlikleri, sosyal statüleri ve beğenilerini sergilediği bir alan olarak işlev görür.

Ev hem bir statü sergileme alanı, hem de ev içi bireylerin ihtiyaçlarına karşılık veren çelişkili yapısı dışarı ve içi arasındaki iki kutuplu nitelikleri arasındaki dengeyi kapsıyor. Diğer iki kutuplu anlamlar da buna bağlanıyor.

İçerisi	Dışarı
Ev, yuva	Statü Toplumu
Benlik	Başkaları
Kimlik	Statü Hiyerarşisi
Rahatlama	Resmîlik
Barış, huzur	Statü Yarışı
Mahrem	Kamusal
Kişisel	Kalıplara göre (<i>conventional</i>)
Sıcak	Soğuk

Tablo 1. İçerisi ve Dışarı ile ilgili dualist anlamlar (Ulver-Sneistrup, 2005, s. 192)

Evin içine ev bireyleri dışında insanların alınması noktasında, evde de, ev dışındaki yaşamın gerekleri ve izleriyle karşılaşılır. Evin içindeki bireyler için evin iç dekorasyonu, sosyal benliğin evin içindeki uzantısı olarak ele alınır. Diğer yandan da ev, iç benliğin bir köşeye ihtiyaç duyduğu sığınak, kişinin tamamen kendi olabildiği de bir alandır. Bu anlamda ev ile ilgili temel bir çelişki görülür Ev, bir yandan bireysel stil, beğeni; kişisel veya toplumsal statünün ifade edilmesine yönelik bir arzu; diğer yandan, konforlu ve dinlendirici bir mekan olarak tutulup, otantik değerlerin beslendiği bir yer olarak görülebiliyor. Ev insanın tamamen kendisi olabildiği, kendi özünü yaşatabildiği bir soluklanma yeri olarak kabul ediliyor. Bu anlamda statü sembolü olarak ev, yaşayan bir çelişki oluyor.

Blunt ve Dowling (2006, s. 251) bu ikiliklerin varlığını kabul etmekle birlikte, çelişiyor görünen niteliklerin ev kültürü ve pratikleri bağlamında birbiriyle yakından ilişkili olduğunu öne sürer.

Çelişkiler Ekseninde Mekansal Ayrışma: Salon ve Odalar

Evin bağlamındaki çelişkiler ve zıt nitelikler, ev bireylerinin gündelik pratikleri, mekansal düzenlemeleri ve eşya kullanımlarını etkilemektedir. Ev bireylerinin çelişkili nitelikleri göz önünde bulundurularak ev içinde yaptıkları uygulamaları için ‘baş etme’ biçimleri deyimi kullanılabilir. Evin çelişkili yapısıyla ilgili değişik baş etme biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan en yaygın olanlardan biri ev içinin mekansal ayrışmasıdır. Mekansal ayrışma, ev bireylerinin mekanı zıt nitelikleri karşılayacak şekilde kavramsal ve fiziksel olarak ayırmasıdır. Ayrılmış

bu farklı alanlardaki pratikler ve materyal kültür de birbirinden farklı nitelikler gösterir.

Ev içi mekansal ayrımın eksenini oluşturan ve ev bireyinin perspektifinden gözlemlenen temel ikilik, daha önce belirtilen sosyal benlik ve iç benlikle ilgili niteliklerdir. Sosyal benliğe adanmış kısım(lar) kamusalılık, gösteriş, statü hiyerarşisi, resmiyet, toplumsal normlar gibi kavramlara referans verir. Zira bu kısımlar, evin içinde olsa da, evin dışındaki sosyal hayata ait unsurlarla bağlantılıdır. Evin dışından gelen insanların evle kesişimi en çok bu kısımlarla olur. Bu durum ‘sosyal’ kısımların niteliklerini geliştiren en önemli etkidir. İç benliğe yönelik kısımlarda daha çok mahremiyet, rahatlatma, huzur, kişisel, kendiliğindenlik gibi kavramların kendilerini gösterdiği görülür. Bu ikiliğin mekanda vücut bulmuş hali, bireyin sosyal benliğini sergileyeceği, sosyal benliğiyle ilgili pratikleri gerçekleştireceği, eve dışarıdan gelen bireyleri (de) ilgilendiren kısım(lar) ile bireyin iç benliğine yönelik istek ve ihtiyaçlarına yönelik kısımları ayırmak şeklindedir.

Evin çelişkiler setini hazırlayan başka bir aks ise içerisi ve dışarı ile bağlantılı kavramlardır. ‘Mahremiyet’, ‘kendilik’, ‘huzur’, ‘rahatlık’, ‘gayriresmîlik’ gibi kavramlar içerisine referans verirken, ‘kamusalılık’, ‘resmiyet’, ‘statü’, ‘toplumsal kalıplar’ gibi kavramlar dışarısına referans vermektedir. Zaten evin ev bireyleriyle değil; evin dışındaki bireylerle olan ilişkisi, evin ‘dışardakiler’ için anlamı, ev ve dışardakiler arasında kurulan iletişim düşünüldüğünde, evin mekansal ayrışmasında dışarıyı referans veren mekan parçasının kamusal, resmi, statü sergisini barındıran ve toplumsal normlara uyan niteliklerinin izini sürmek mümkündür. Aynı şekilde, evin salt ev bireyleri için anlamı, ev bireyleriyle olan ilişkisi de içerisi ile ilgili niteliklerin anlaşılmasında bir zemin hazırlar.

Evin mekansal ayrışmasını tanımlamada yaygın olarak kamusal/mahrem terimleri de kullanılır (Bryson, 2010, s. 177; Attfield, 2007, s. 62; Munro ve Madigan, 1999, s. 108). Kamusalılık ve mahremiyet çok genel kavramlar olsa da ve mekanın kamusal karakteri genellikle ‘dış mekan’ olmasıyla tanımlansa da, evin ayrışan bölümlerinin niteliklerini karşılar. Her ne kadar Ultav’ın (2010, s. 100) belirttiği gibi kamusal alan, mekanı tarifleyen bir anlama sahip olmayan bir soyutlamaya karşılık gelse de, kamusalılığın mekan bileşenini kamusal alan kavramı içine sokmak mümkündür. Bu, dış mekanın tanım itibarıyla “kolay erişilebilir” olmasından kaynaklanır (Ultav, 2010, s. 101). Bu şekilde iç mekana da yansıtılabilir.

Kamusal alanda, başkalarınca tanınma, dünyevi bir alan sağlar; bu alanda insanlar eylem içindeki varlıklar olarak sözcükler, işler ve hareketler yoluyla “görünür” olurlar (Ultav, 2010, s. 102). Özel alanda yaşanan deneyimler, kamusal alana aktarıldıklarında bir tür ‘gerçeklik’ kazanırlar ve artık farklı bir niteliğe kavuşurlar. Özel olanın kamusal alanına aktarılması, yani gördüğümüz şeylerin başkalarınca da görülür ve duyulur olması, “kendimizin ve dünyamızın gerçekliğini” sağlayacaktır. Evin kamusal niteliklere sahip olan bölgesi böylece, evin dışındaki dünya açısından görünürlüğü ve bilinirliğini kazandırması açısından ‘dışardalığa’ ait diğer

niteliklerle kolaylıkla bütünleşir. Statü sergilemesi, bireyin kendini kimliklendirmesi, resmiyet, protokol ve görgü kuralları gibi pratiklerin icra alanı çoğunlukla evin kamusal alanıdır.

“Mahrem alan” kavramı, kamusal yaşamın dışındaki bir yaşam alanıdır (Ultav, 2010). ‘Mahremiyet’ bireyin kendi hakkında ötekilere ne zaman ve hangi bilgiyi ifade edeceğine karar verme hakkıdır. Özel olma, insan ya da grupların sosyal dünyayla olan ilişkilerini organize etmeye ve sınırlarını çizmeye ve kişinin kendini anlamasına yarar. Mahremiyetle ilgili bu nitelikler evin mahrem alanlarına da yansımaktadır.

Değişik kaynaklarda evin “kamusal/genel/resmi” ve “mahrem” olarak bölümlere ayrıldığı ifade edilmektedir (Attfield, 2007; Munro ve Madigan, 1999, s. 108). Hatta Rybszcynski (1987, s. 35) “ev”in tarihsel sürecinin yüksek oranda mahremiyet ve kamusalılık arasındaki kutupsallık arasında yapılandığını belirtir. Bu ayırım, değişik kültürlerde, değişik zaman dilimlerinde farklı biçimlerle yapılmıştır (Ulver Sneistrup, 2008, s. 195; Rybszcynski, 1987, s. 41).

Bu çalışma kapsamında yaygın bir ev içi ayrıştırma biçimi olarak salon ve odalar ayrışması ele alınmıştır (Ayata, 1988, s. 8). Bu biçimde ‘kamusal’ nitelikleri olan, ‘dışarı’yla ilişkili ve bağlantılı, ‘sosyal benliğin’ mekanı salondur. ‘Mahrem’ nitelikleri olan, ‘içerisiyle’ ilişkili ve bağlantılı, ‘iç benliğin’ mekanı ise çoğunlukla iç odalardır.

Türkiye Bağlamında Ev İçi Mekansal Ayrım

Evin farklı nitelikleri bağlamında mekansal olarak ayrıştırılması ve bu ayrışmanın salon ve iç odalar şeklinde olması Türkiye’deki ev kültürü açısından geçerli bir pratiktir (Ayata, 1988, s. 8; Ultav, 2010, s. 101; Bozdoğan ve Kasaba, s. 2005). Bu ayırım Türkiye’de geleneksel mimariden apartman konut tiplerine geçilmesiyle; salonlu planların ve salonun mevcut ev kültürüne girmesiyle birlikte gelişmiştir.

Erken Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan 1930-1950 arası dönem, Cumhuriyet Türkiye’si’nde mimarlık etkinliklerinin ve yapı üretiminin çok yoğun olduğu yıllardır. Modern mimarinin benimsenip tutulmasında Cumhuriyetçi kadroların, orta ve orta üst grupların asker ve sivil yeni yöneticilerin, yüksek bürokrat veya teknisyenlerin, gelişmesi teşvik edilen ulusal burjuvazinin bir kesiminin de rolü olmuştur. Avrupa standartlarına özenen bu gruplar yeni bir yaşam biçimi kurmaya giriştiğinde modern mimaride aradığı biçimi bulmuştur. Bu biçim yeni, çağdaş, ayırt edici ve geçmişi aratmayan bir biçimdi. Bu özellikler modern mimarinin konut tasarımında benimsenmesine yol açtı. Modern konut, modern konfor ve donatı, modern mobilya bir statü ve çağdaşlık belgesi sayıldı. Farklılaşmamış mekanlardan oluşan geleneksel konuttan, farklılaşmış, özelleşmiş mekanlı konutlara bir geçiş başladı (Görgülü, 2010, s. 93).

Döneme ait belgelerde ilk yılların planlarında mekanlar yalnızca ‘oda’ olarak adlandırılırken 30’lardan sonrakilere ‘salon’, ‘yatak odası’ vb. özelleştirmeler ya-

pıldığı gözlenmektedir. Değişmenin biçimlere yansıma sürecinde fonksiyonalist tasarım, düşünsel içeriği ve pratiği ile açık önerilere ve yanıtlara sahipti (Görgülü, 2010, s. 93).

Modern apartmanlar aynı zamanda yeni yaşama kültürüyle eş anlamlı olarak anılmaktaydı. Küçük çekirdek aile yüceltiliyor ve yaşama mekanı olan modern ev idealleştiriliyordu. Artık kalabalık ve geniş ailelerin oturduğu konaklar değişen hayat tarzlarıyla uyuşmamaktaydı (Bozdoğan, 2002).

Modern yapı tipleri ve planların benimsenmesi ev içi modern kültürel pratiklerin yaygınlaşmasını getirmiştir. Geleneksel pratiklerden modern pratiklere geçişin çok önemli olduğu bu dönemde salonlu planlara geçiş, salonu batıdaki şekliyle yemek alanı ve oturma alanı olarak döşeme tarzı, sedirden koltuğa, siniden yemek masasına geçiş çok önemli modernleşme sembolleri olmuştur (Kıray, 2005, s. 48). Ayrıca devlet eliyle gerçekleştirilen modernleşme pratiklerinin yayılması hız kazanmış, topluma batılı anlamda iç mekan düzenlemeleri, görgü ve protokol kuralları benimsetilmeye çalışılmıştır (Keyder, 2005, s. 13). Bu dönemde Türk toplumunda kadının modern bir ev hanımı olması için çeşitli uygulamalar başlatılmıştır. Kız Enstitüleri bunun en iyi örneklerinden biridir. Kız Enstitülerinin amacı, modern, Batılı yaşam tarzına uygun, evde ev işleriyle ilgili teknolojik aletlerin kullanımını bilen ve uygulayan, hijyenik ve düzenli ev ve ailelerin devamlılığını sağlayacak orta sınıf ev hanımları yaratmak olmuştur (Keyder, 2005, s. 18). Bu bağlamda, sosyal benin mekanı olan salon, ev bireylerinin modernleşme pratiklerini sergilediği, ‘dışardan’ gelen yabancılara modern bir benlik sunumu icra ettiği bir mekan olarak işlev görmüştür.

Salonun bu işlevi değişik dönemlerde, farklı toplumsal olayların etkisi altında kalarak değişik nitelikler göstermiştir (Nasır, 2014, s. 262). Farklı dönemlerde, farklı sosyal sınıflar içinde, farklı ev kültürü dizgeleri içinde ‘salon’ da kullanıcılar açısından farklı tanım ve algılara sahip olmuştur. Ev içi mekansal ayrımın sonucu olarak ortaya çıkan ‘kamusal nitelikleri idealleştirilen salon’ tipi veya mahrem nitelikleri beliren salon tipleri gibi kategorilendirmeler yapılabilir. Bu kategoriler güncel salon tartışması için önemli referanslar sağlayacaktır.

Kamusal Nitelikleri İdealleştirilen Salon

Evin kamusal/mahrem çelişkisinin mekansal izdüşümünün salonun kamusal; iç odaların mahrem alanlar olarak üretilmesi sonucu bu iki mekanın farklı nitelikler göstermesi olağandır. Fakat Türkiye’deki ev içi mekanın kamusal/mahremiyet ekseninde ayrılmasının ve ayrışmasının özel ve vurgulu bir niteliği olmuştur (Ayata, 1988, s. 8; Ulver Sneistrup, 2008, s. 195). Bu ayrışmanın geçerli olduğu dönemlerde ve sosyal gruplarda, salon ve iç odalar arasındaki sınırlar belirgin, net ve keskindir. Yani salona ‘kamusallık’ ile ilgili kavramlar; resmiyet, statü sergilenmesi, toplumsal normlar, ideal anlamda yüklenir. Bu yükleme salonda yürütülen pratikleri ve salonun materyal kültürünü de etkiler. Ev içi bireylerinin

mahremiyetlerine dair niteliklerini salonlarda gözlemek çok zordur. İç odalara ise ideal anlamda mahrem nitelikler yüklenir. Bu kısımlarda da dışardan gelen yabancılar için görünürlüğe, kamusalığa rastlamak zordur. Böylelikle mekansal ayırım, kamusal kısmın ideal olarak kamusal, mahrem kısmın ideal olarak mahrem olarak ayrıştırılmasıyla üretilir.

Mekansal ayrışmanın keskinliğini Ayata (1988, s. 15) çok iyi anlatmıştır. Tablo 1’de yer alan ‘dışarı’ ile ilişkilendirilen pek çok nitelik bu anlamda salonu tanımlar hale gelmiştir. ‘Statü toplumu’, ‘başkaları’, ‘statü hiyerarşisi’, ‘resmîlik’, ‘statü yarışı’, ‘kamusal’, ‘kalıplara göre (*conventional*)’ ve ‘soğuk’ salona atfedilen niteliklerdir.

Bu nitelikler sırayla açıklanabilir. Salon kamusaldır çünkü ev bireylerinin gündelik kullanımına ve yaşamına kapalıdır. ‘Başkaları’ odaklı bir düzenleme söz konusudur. ‘Misafir’e hazır olması için temiz ve bakımlı tutulur. Pahalı mobilya ve aksesuarlarla gösteriş yapılır. Ev bireyleri sosyal statülerini gelenlere gösterebilecekleri şekilde salon mobilyalarını seçerler. Gerek salonun ve mobilyalarının materyal nitelikleri, gerek eve gelen ‘misafir’le kurulan iletişimde, ‘misafir ağırlama’ pratiklerinde ‘resmîyet’ hakimdir. Salonun tasarımı, düzenlemesi ve salonda gerçekleşen pratikleri ‘toplumsal normlar’ biçimlendirir. Misafir ağırlamaya dair normlar ve konvansiyonlar ideal biçimde icra edilmeye çalışılır.

Salonun ideal olarak kamusal olması hem ideal bir ‘görünüm’ yaratmak hem de ‘başkaları’ için ideal olarak, ideal temizlik ve bakımın sürdürülmesi anlamına gelmektedir. İdeal görünüm ve ideal pratikler söz konusudur.

Salonun statüyle ilişkisi o kadar güçlüdür ki sadece misafirler için bir salon tutma ve sürdürme durumu başlı başına bir statü göstergesidir.

Keskin olarak oluşturulmuş kamusal/mahrem eksenindeki mahrem aksı iç odalar oluşturur. Ayata (1988, s. 17) iç odaları ev bireyleri tarafından kullanım yoğunluğu fazla olan alanlar olarak ele almıştır. Salonun ev bireyleri açısından dokunulmazlığı, gündelik yaşamdan izolasyonu iç odaların yoğun kullanımını getirir. Özellikle oturma odası ve mutfak çok yoğun kullanılır.

Oturma odası olarak kullanılan oda, çoğunlukla ev bireylerinin oturup dinlendiği ve birbirleriyle iletişim kurdukları yerdir. Bu oda yoğun kullanım altındadır. Pek çok gündelik etkinlik bu odada sürdürülür.

Oturma odası veya ev bireylerinin kullanımında olan diğer alanlar 2. bölümde anlatılan ‘içerisi’ ile ilgili kavramların mekanıdır: ‘yuva’, ‘kendin’, ‘rahatlama’, ‘barış’, ‘huzur’, ‘mahrem’, ‘kişisel’, ‘sıcak’. Bu alanlarda ev bireyleri tamamen kendileri gibi davranırlar. Herhangi bir toplumsal normun etkisi altında kalmadan, herhangi bir formalite icra etmeden oldukları gibi, doğal davranışlar sergilerler. Bu mahrem alanların içinde gerçekleşen etkileşim pratiklerinin ‘samimi’ bir niteliği vardır. Hatta eve gelen kişi samimi bir dostsa oturma odasına alınabilir.

Türkiye’deki ev içi çelişkisini temsil etmede önemli bir yeri olan, Ayata’nın (1988) tanımladığı bu keskin ayrışma ev bireylerinin benliklerinde de gerilim ve çelişkiler yaratır. Sonuçta ev bireyi, kendisine yasakladığı bir alanın –salon– varlığıyla birlikte yaşamak durumundadır. Birey, oturma odasında doğal, kendisi gibi davranırken, salona geçtiğinde resmi, toplumsal normları karşılayan davranış kalıplarına bürünmektedir.

Kamusal ile mahrem alanların bu keskin ayrımı, yaşam tarzı ile kendisine vermek istediği görüntü arasında büyük fark olan, bu farklılığın yarattığı gerilimle boğuşan bir değerler sisteminin mekanda kazandığı biçim olmaktadır.

Kamusallık kavramı kapsamında ‘görünür olma’nın çok önemli bir yeri vardır. Tam kamusal salon ve tam mahrem iç odalar bağlamında, ev bireylerinin salona girmelerinin yasak olduğu gibi, misafirlere de iç odalar çok fazla gösterilmiyordu.

Buradaki en önemli nokta, misafir ağırlamak, misafirler için bir salon tutmak ve sürdürmek meselesidir. Salon, bu anlamda zaten ev bireyleri için hiç düşünülmemektedir. Misafirlere yönelik bir alan olarak düşünülmüş ve üretilmiştir. Böylece yüksek standartta bakım ve hijyen sürdürülmekte, gündelik pratik ve dağınıklık-tan uzak tutulmaktadır.

Bu bölümün sonucu olarak bu temsildeki bir evin ev içi yapısının karakteristikleri kamusal/mahrem ekseninde şöyle yorumlanabilir:

- Mahrem ve kamusal alanlar arasındaki keskin ayrım
- Salonun ideal anlamda kamusal ve resmi bir nitelik sergilemesi
- Salondaki düzen, tasarım ve pratiklerin ev bireyleri değil ‘başkaları’ odaklı gerçekleşmesi.

Keskinliğin Kırılması: Kamusal Salonun Mahrem Nitelikler Kazanması

Türkiye’de neoliberal politikaların benimsenmesiyle birlikte, yaşam tarzlarının değişimiyle ev kültürü, evsel alan, bu alan içinde yürütülen eylem ve etkinlikler ve bunlarla karşılıklı etkileşim halinde bulunan mobilya ve aksesuarlar da değişmektedir. Güncel evsel pratikler kapsamında eylemler üniteleri, üniteler eylemleri etkilemekte ve gündelik ev kültürüne dair güncel üretimler sürdürülmektedir. Bu süreç, ev içi kamusal/mahrem alanları da etkisi altına almaktadır. Ev içi alanlarda tam kamusal/tam mahrem keskinliğinin yumuşaması, önceki bölümde anlatılan ev tipolojisine göre tam kamusal olan salonun mahrem nitelikler kazanması ve tam mahrem olan iç odaların da bir çeşit kamusal görünürlük kazanması iç mimari ve dekorasyon dergilerinde görülmektedir (Nasır, 2014, s. 262). Bu dergilerde yapılan görsel ve metin analizlerinde salon, ev bireylerinin dinlendiği, birlikte vakit geçirdiği, çalıştığı mekan olarak sunulmaktadır.

Toplumsal pratikler hakkında vizyon geliştirebilmek için dergi, magazin, gazete gibi kültür endüstrisi ürünlerinin önemi büyüktür. Dolayısıyla güncel anlamda

salonun mahrem nitelikler kazandığı söylenebilir. Bununla birlikte etnografik araştırmasında, Türkiye’deki ‘salon’ anlayışını derinlemesine inceleyen ve Türkiye’deki evlerde alan çalışması yapan Ulver-Sneistrup (2008, s. 264) salonun önceki bölümdeki gibi misafire yönelik kullanımının ve kamusal kimliğinin görüşme yaptığı evlerin bazılarında sürdürüldüğünü belirtmektedir. Bununla birlikte aynı araştırma, bazı ev bireylerinin de, kamusal olarak yaratılmış, resmi bir nitelik kazanan, statü sergisinin yapıldığı salon anlayışına karşı olduklarını belirtmektedir. Bu bireylerin salonlarını özellikle bu kodları kırmak üzere tasarladıklarını, salon üretimlerinin resmi salon görünümünün ve pratiklerinin yıkılması üzerine gerçekleştirdiklerini işaret etmektedir. Araştırmacı, görüşmecileri arasındaki salona dair yaklaşım farklılığını dile getirmiştir. Resmi salon uygulamalarını benimseyen ve sürdüren görüşmecilerini “salon avukatları” (*salon advocates*), bu salon uygulamalarına karşı olan ve bunun tam zıttı bir anlayış geliştiren kullanıcıları da “anti-salon eylemcileri” (*anti-salon advocates*) olarak adlandırmıştır. Bu iki grup arasındaki temel fark yaş farkı olarak değerlendirilmiştir. “Anti-salon eylemcileri”nin daha genç oldukları belirlenmiştir. Bu durumun bir nevi toplumsal dönüşüme işaret etme ihtimali vardır.

Ulver-Sneistrup, (2008, s. 264) salon kullanımıyla ilgili bu iki farklı yaklaşımı statünün “değerli” ve statünün “tehlikeli” bulunması durumlarına bağlamıştır. Bazı tüketim pratikleri, statü sistemlerinin değerli olarak görüldüğü, böylece korunmaları ve dikkat edilmeleri gerektiği genel kabulünden türemiştir. Statü fikri, statüyle yüklenmiş ve statüden bağımsız alanlar arasındaki ayrıma verilen önem ve vurgu yoluyla kendini gösterir. “Salon avukatları” statü fikrini değerli bulur ve salonlarına özel dikkat ederler. Salon ve odalar arasındaki gerek materyal, gerek fiziksel gerek kavramsal ayrım çok belirgindir. Statünün tehlikeli bulunması durumunda, yeni nesil bireylerin evi dışardaki yarışçı dünyadan korunmaları söz konusudur. Böylelikle üst neslin sürdürdüğü hiyerarşik yapılara ve güçlü normlara meydan okurlar. Bu karşı eylem, bireylerin salonlarına modern, minimalist tarzlar getirmeleriyle, takım mobilyalara yer vermemeleriyle fizikselleştirilir. Ayrıca toplumsal normları ve misafirleri bireyden öncelikli konumlandıran pratikler icra edilmemektedir. Toplumsal normlara karşı bireysellik, tolerans ve anti-otoriteizm icraları söz konusudur.

Güncel Bir Salon Fikrine Doğru

Kamusallık/mahremiyet ekseninde çeşitli durumlar paylaşıldı. Bununla birlikte güncel bir salon fikri oluşturmak için bir alan çalışması yapılmıştır. Böylelikle literatürde yer alan bilgiler test edilmiş, farklı bilgiler olup olmadığının görülmesi amaçlanmış ve salonun kamusal/mahremiyet çelişkisinin güncel durumu hakkında bilgi edinilmek istenmiştir.

Türk Dil Kurumu’nun açıklamasına göre güncelin kelime anlamı “günün konusu olan, şimdiki, bugünkü (haber, olay vb.), aktüel”dir (TDK, 2014). Salon olgusuna dair ‘güncel’ bir kesit almak ve yaklaşım geliştirebilmek için yapılan bu araştır-

ma, kullanıcılarla, salonlarında gerçekleştirilen katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmeleri kapsamaktadır. Sonrasında bu görüşmelerin nitel içerik analizi yapılmıştır.

Güncel kesite yaklaşmak için alan çalışması yapılacak görüşmecilerin toplumsal yapı içinde güncel global pratikleri benimseyen, sürdüren ve hatta diğer toplumsal gruplara yayan kişiler olarak seçilmesine çalışılmıştır. Bu anlamda teorik örneklem yoluna gidilmiştir. Bourdieu'nun (1984, s. 45) “kültürel sermaye” ve “kültürel aracılığı” kavramlarından yararlanılmıştır. “Kültürel sermayesi” yüksek “kültürel aracı” literatürüne dayanarak bu grubun temsilcileri olma potansiyeli olan görüşmeciler bulunmuştur. Bu görüşmecilerin salon alanı içinde gerçekleşen evsel pratiklerine, bu pratikler kapsamında yürütülen eylem ve etkinliklere, tüm bu rutinlerin yayıldığı ve dağıldığı mobilyalara ve mobilyaların kullanım biçimlerine odaklanılmıştır.

Çelişkinin güncel durumuyla ilgili olarak görüşme yapılması için seçilen sosyal grubun “yeni kültürel aracılığı” olmasına dikkat edilmiştir. “Kültür aracılarının” benimsedikleri toplumsal pratikleri diğer sosyal gruplara yaydıkları öngörülür (Bourdieu, 1984, s. 45). Dolayısıyla güncel niteliklere ulaşmak için bu grubun eğilimlerine bakılması uygun bulunmuştur. “Kültür aracılarının” “kültürel sermayeleri” ve mesleklerinin nitelikleri çok önemlidir. Kültürel öncüleri temsil eden kullanıcıların baz alınması, bu grubun diğer sosyal grupları kültürel pratikler bağlamında etkileme özelliğinden dolayıdır (Bourdieu, 1984, s. 45; Featherstone, 1991, s. 81).

Featherstone'un (1991, s. 86) belirttiği gibi yeni orta sınıf tanımları sıklıkla müdürleri, işverenleri, bilimle uğraşanları ve teknisyenleri içerse de, toplumda yeniliklerin yayılmasını sağlayan sektör Bourdieu'nun (1984, s. 52) tanımlamasıyla, “yeni kültür aracılığı adını” alan gruptur. Bunlar simgesel malların ve hizmetlerin sağlanmasıyla uğraşan kişilerdir: Pazarlama, reklam ve halkla ilişkiler uzmanları, radyo ve televizyon yapımcıları, sunucular, magazin muhabirleri, moda yazarları ve yardım uzmanları (sosyal yardım çalışanları, evlilik danışmanları, cinsel terapistler, diyetisyenler, vb.). Bu grubun alışkanlıklarına, eğilimlerine bakıldığında, Bourdieu'nun (1984, s. 52) bunları hayat karşısında bilgilenmeye yönelik bir tutum benimseyen “yeni entelektüeller” olarak nitelediğini görürüz. Bu grupta kimlik, sunum, görünüm, hayat tarzı ve yeni tecrübe arayışı yüksektir. Bu grubun özgül bir çevre ya da cemaate demirlenmemiş oluşu, hep kendini aşmayı arzulayan otodidaktın özbilinciyle birleştiğinde, hayatı özünde açık uçlu olarak kavrayıp sabit kodlara direnmeye ve belli bir sınıflandırmaya dahil edilmenin reddine yol açar (Bourdieu, 1984, s. 45). Bu grup, entelektüel hayat tarzını aktif olarak destekler ve daha geniş bir izlerkitleye aktarır; spor, moda, popüler müzik ve popüler kültür gibi yeni alanları geçerli düşünsel analiz alanları olarak meşrulaştırarak entelektüellerle ortaklık kurar. Medya ile akademik düşünsel hayat arasında çalışan bu “kültür aracılığı”, popüler olan karşısında çok fazla hoşnutsuzluk

hissetmeyen ve aslında popüler olanı kucaklayan popüler düşünsel programların medyada aktarılmasını kolaylaştırır. Bu “kültür araçları”, popüler kültür ile yüksek kültür arasındaki ayrımların çökertilmesinde yardımcı olur. Böylelikle yeni orta sınıf içinde, postmodernizmle yayılan yeni simgesel mallar ve tecrübeler için hazır bir izlerkitlenin yaratılmasına yardımcı olur.

Yeni orta sınıf sektörlerinin, kültür taşıyıcılarının kendilerini, duygusal keşif, estetik yaşantı ve hayatın eleştirilmesine daha açık kılacak eğilim ve duyarlılıklara sahip olacakları savunulabilir.

Yeni orta sınıfın estetik, üslup, hayat tarzı, hayatın üsluplaştırılması ve duygusal keşfe yönelik artan duyarlılığı sanatçı sıfatıyla çalışan insanların ve aracı sanat mesleklerinin sayısındaki artışa ve bu tip mesleklerin toplumda gördüğü saygının yükselişine paralel olarak gelişti. Sanatçının, bohem, dışarıklı, farklı üslubu daha kavranabilir ve kabul edilebilir kılındı. Sanat mesleklerindeki artış belli merkezlerde dramatik bir tarzda gelişti. Bunun etkilerinden biri sanat meslekleri ve öbür meslekler arasındaki mesafenin kapanması, diğeri de ‘sanatsal vizyon’u sıradan orta sınıfın vizyonuna yaklaştıran kariyerlerin gelişmesidir. Sanat giderek daha az seçkinci daha ‘profesyonel’ ve ‘demokratik’ hale geldi.

Araştırma Yöntemi

“Kültürel aracı” temsilcisi olabilecek 8 görüşmeci seçilmiştir. Bu görüşmecilerin “kültürel aracı” olma potansiyellerinde hem akademisyen hem tasarımcı ve iç mimar olmaları etken olmuştur. Hizmet sektöründe olmaları da önemli bir faktördür. Tasarım ve iç mimari formasyonlarıyla, bu görüşmecilerin kendilerine ait bir mekanı düzenlemede, bu mekana göre mobilyalar seçmede zihinsel olarak daha özgür olacakları, daha kavramsal yaklaşacakları ve yerleşik toplumsal normları diğer pek çok formasyona sahip insana göre daha çok sorgulayıp yeni global pratikleri benimsemeye daha yatkın olacakları düşünülmüştür.

Görüşmecilerin salonlarına gidilerek katılımcı gözlem ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme metinlerinin nitel içerik analizi yapılmıştır.

Kümbetoğlu’nun (2008, s. 45) da belirttiği gibi niteliksel araştırma, insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için yapılan bir eylemdir. Bu eylem, bilgiyi oluştururken belirli kurallar, yöntem ve tekniklere dayanır. Araştırmacı günlük sıradan hayat pratiklerini incelemeye dalarak, bunlar içinde yer alan birey deneyimlerinden yola çıkar. Bilginin oluşum süreci, birey, sosyal dünya ve araştırmacı arasındaki ilişkilerden doğru, onların içinde yaşanır. Niteliksel araştırmacılar bilgi veya veri toplama kavramından çok bilgiyi oluşturma kavramını kullanırken, bireylerle konuşarak, onları gözlemleyerek, günlükleri, fotoğrafları bir araya getirerek onlar hakkında anlamlı, ayrıntılı, bütüncül bir resmi ortaya çıkarmaya çalışırlar.

Görüşme Sonucu Yapılan Nitel İçerik Analizi

Yapılan alan çalışması ve görüşmelerin nitel içerik analizi sonucu güncel salon fikrine dair bazı tekrarlayan temalar belirmiştir. Oluşan nitel desenler, toplum ölçeğinde başka örneklerin de olası temsilleri olarak kabul edilmektedir. Özellikle, mevcut örneklem grubu kültürel araçları temsil edebilecek bir grup olarak ele alındığından, bu grup içinde tekrarlayan desenler toplumda, diğer sosyal sınıflara yayılacak/yayılan kültürel pratikleri teslim etmektedir.

Öncelikle salonun mahrem nitelikler kazanması tekrarlayan bir tema olarak görülmektedir. Görüşmeciler salonu gündelik etkinliklerini yaptıkları, etkin bir şekilde kullandıkları bir mekan olarak görmektedirler.

Görüşmeci Elif:

(Salon) Yaşam alanıdır. En çok zaman geçirilen. Ailenin toplandığı. Ana aktivitelerin olduğu yerdir. Salonda beraber oturur, sohbet eder, televizyon seyrederek, müzik dinleriz. E biz yemeği de burada yiyoruz.

Bu görüş, salon içindeki eşya ve mobilyalara da yansımaktadır. ‘Kullanışlı’, ‘rahat’, ‘pratik’ mobilyalar tercih edilmiştir.

Mahrem nitelikler kazanan salon, iç benliğe ait, iç benliğe hitap eden bir kimliğe sahip olmuştur. Ev bireyleri salonu dışarıyla ilgili statü yarışından uzak, kendi oldukları, günün yorgunluğunu attıkları bir alan olarak algırlarlar.

Mahrem nitelikler, iç benliğin vurgusunun bir de bireysellik odaklı pratiklerle birleştiği görülür. Görüşmecilerin, salonlarının mekan çözümlemelerinde, materyal niteliklerinde, nesne tasarımlarının merkezine misafirden ziyade kendi bireyselliklerini koydukları tekrarlayan bir desen olarak görülür.

Görüşmeci Özgür:

Hayat senin hayatın. Ayda yılda bir gelen misafirin.. Yok ya biz yaşayan yerler.. her daim çiçek gibi değil de.

Misafirin salonun zihinsel olarak nitelenmesi, fiziksel olarak kullanılmasının merkezinde olmaması, merkeze bireyin yerleştirilmesi “anti-salon eylemcileri”nin pratikleriyle paralellik sağlamaktadır. Görüşmeci Özgür, salonun birey odaklı olmasında, evde misafir ağırlama kavramının sürdürülen yaşam tarzları dahilinde zayıflamış olduğunu belirterek de açıklar.

Görüşmeci Özgür:

Akşam öyle birisi pat diye oturmaya gelicem demiyor zaten. Bir de şu var. Artık evler çok küçük. Oturma odam ayrı, salonum ayrı yapamazsın. Hoş zaten biz olsa da yapmazdık. O yüzden ben yaşam alanımda, kendi rahatıma göre, başkasını düşünmeyecek şekilde bir düzen kurarım diye düşünüyorum.

Görüşmeci Özgür sahip olduğu yaşam tarzının evde misafir ağırlamayı barındıracak nitelikte olmadığını, yaşadığı sosyalleşmelerin ev dışı kamusal alanda

gerçekleştiğini belirtir. İdeal anlamda kamusal salon fikrini sorgularken, salonun kamusallığını üreten eylem olarak görülen misafir ağırlama etkinliğinin çok fazla gündemde olmadığını belirtir:

Ehehe.. İki hafta önceden randevu.. ehehe.. zaten insanlar o kadar yoğun ki.. Hafta içi zaten olamıyor.. (Gamze) ben saat sekizde geliyorum akşamları. Yemek ye derken, saat dokuz oluyor. Yemek yedim toparladım diyene kadar saat dokuz, dokuz buçuk oluyor. Çok az bir zaman kalıyor, biraz dinlenmek, tazelenmek, kedinle, çocuğunla ilgilenmek, her neyin varsa onunla oynamak, vakit geçirmek. Bir şey okuyorsun, bir şey yazıyorsun. Bazen çok yoğun oluyorsun. Hafta içi misafir olayı çok nadir. Görüşeceksen ancak dışarda çıkıp görüşüyorsun. İki akşam arkadaşlarla görüşmek için Cuma akşamı ve Cumartesi akşamı.

Görüşme analizinde ortaya çıkan bir başka desen ise kamusal nitelikleri idealleştirilmiş salon anlayışından duyulan rahatsızlık olmuştur. Zihinlerde yer etmiş ‘kapısı kilitli tutulan’, misafir için bekletilen, ev bireylerinin giremediği, yüksek hijyen ve bakım standartlarına tabi tutulan salon pratikleri, karşı çıkılan, gereksiz bulunan uygulamalar olarak değerlendirilmiştir.

Görüşmeci Elif üst neslin benzer pratiklerini referans vererek eleştirmiştir:

Çok küçükken bizler annemlerden hatırlıyorum. Salon yasak bir bölgeydi aslında. Ve tek misafir içindi. Çok temiz kalması gerekiyordu. Böyle gıcır gıcır, jilet gibi her şey. Ve kapalı tutulurdu. Fakat o mesela anneannemlerde de. Çok kesin bir şekilde uygulanan bir kuraldı. Giremezdik maalesef.

Elif üst neslin kendi süreci içinde yaşadığı değişimi anlatır. Burada, sorgulamanın çıkış noktası mekansal optimizasyon olmuştur.

Sonra annemler.. Çocukken öyleydi evet. Sonra annemlerde o değişimi yaşadım. Çünkü annem, babam şey demeye başlamıştı. Evin en geniş mekanı .. Biz beş kişilik bir aileydik o zaman. Ama orayı kapatıyoruz. Ama evin geri kalanına sığmaya çalışıyoruz. Ve orayı sadece misafir için ayırıyoruz. Burayı aslında kullanmamız lazım. Ev bize hizmet etmeli. Arada bir gelenler bizim misafirlerimiz ama onlar da bizim hayatımıza dahil olarak geliyorlar demişlerdi. Sonra bu görüşü annemden, babamdan çok net duyduğumu hatırlıyorum. Sonra.. çocukluktan sonra tam kaç yaşlarındaydık hatırlamıyorum ama salon açıldı! Törenlerle açıldı böyle...

Sonuç Yerine

Araştırmada beliren nitel desenler takip edildiğinde, öncelikle ‘güncel’ salonun, kamusal nitelikleri idealleştiren salon tipinden çok uzaklaştığı görülmektedir. Salonun mahrem niteliklerinin kapsamı artmış, ev bireyleri gündelik rutinlerini salonda yürütmeyi neredeyse bir norm olarak benimsemişlerdir. Salonda uzanma, yemek yeme, televizyon izleme, çalışma, spor yapma yaygın pratikler arasına girmiştir. Bu anlamda ‘ideal kamusal salon’un olduğu ev düzenlemesindeki oturma odasının işlevini bir nevi ‘güncel salon’ yüklenmiş gibi durmaktadır. Özellikle “kültürel aracı” temsilcisi olabilecek görüşmecilerin güncel yaşam tarzları da salonun mahrem niteliğini pekiştirmiştir. Başkalarıyla yapılan sosyalleşmeler ev içinde misafir ağırlamaktan çok kamusal mekanlarda birlikte olma yönünde değişim göstermiştir.

Evin çelişkili yapısı ele alınırken, evin hem içerisi ile ilgili (mahremiyet, kendilik, rahatlama, huzur, kişisellik) hem dışarısı ile ilgili (statü, başkaları, resmiyet, kamusalılık, toplumsal normlar) nitelikleri barındırdığı görülmüştü. Kamusalılığı idealleştirilmiş salon tipinde salon sadece dışarısı ile ilgili kavramlarla bağlantılıdır. Mekansal ayrışma sonucu salon tam kamusal, iç odalar da tam mahrem nitelikler kazanmıştır. Mahrem nitelikler kazanmaya başlayan salon ise evin sadece dışarısı ile ilgili değil; içerisi ile ilgili niteliklerini de barındırmaktadır. Dolayısıyla eve atfedilen çelişkiler bu bağlamda salona da atfedilmektedir.

Burada tartışılacak iki nokta oluşur:

Eğer salon mahrem nitelikler kazanmışsa salonla ilgili nasıl bir kamusalıktan söz edilebilir?

Salonun mahrem nitelikler kazanması mekansal ayrışmanın yapısını nasıl etkiler?

Bu çalışmada ortaya konan çerçeve, yapılan araştırma, ortaya çıkarılan tartışma konuları daha ilerideki araştırmalar için bir açılım hazırlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Attfield, J. (2007). *Bringing Modernity Home*. Manchester: Manchester University Press.
- Ayata, S. (1988). Kentsel orta sınıf ailelerde statü yarışması ve salon kullanımı. *Toplum ve Bilim*, 42, 5-25.
- Blunt, A. ve Dowling, R. (2006). *Home*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. T. Birkan, (Çev.). İstanbul: Metis. (Özgün çalışma 2001. *Modernizm and Nation Building: Turkish Architectural Culture in the Early Republic*)
- Bozdoğan, S. ve Kasaba, R. (Der.) (2005). *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (3. Baskı). N. Elhüseyni, (Çev.). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. (Özgün çalışma 1997. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*).
- Bryson, B. (2010). *At Home: A Short History of Private Life*. London: Doubleday.
- Cieraad, I. (1999). *At Home: An Anthropology of Domestic Space*. New York: Syracuse University Press.
- Featherstone, M. (1999). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. M. Küçük (Çev.).

İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Özgün çalışma 1991. *Consumer Culture and Postmodernism*).

Görgülü, T. (2010). Türkiye’de ilk apartmandan günümüze; Çok katlı konutlarda yaşanan dönüşümler. H. T. Yıldız ve A. Eyüce (Der.), *Kent, Kültür ve Konut. Sempozyum Bildirileri, 14-16 Aralık 2007* içinde (ss. 90-99). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.

Keyder, Ç. (2005). 1990’larda Türkiye’de modernleşme doğrultusu. S. Bozdoğan ve R. Kasaba (Der.), N. Elhüseyni (Çev.), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde (3. basım, ss. 29-42). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. (Özgün çalışma 1997. *Whither the Project of Modernity? Turkey in the 1990s. Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*).

Kıray, M. (2005). *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı bir Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınevi.

Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınevi.

Munro, M. ve Madigan, R. (1999). Negotiating space in the family house. C. Irene (Der.), *At Home: An Anthropology of Domestic Space* içinde (ss. 107-117). New York: Syracuse University Press.

Nasır, E. B. (2014). Different phenomena for the transformation of multi-functionality of domestic spaces and relevant product use practices. H. Barbosa (Der.), *ICDHS 2014: Tradition, Transition, Trajectories: Major or Minor Influences? 9th International Committee Design History and Design Studies Proceedings Book, 8-11 Haziran 2014* içinde (ss. 259-264). Portugal: University of Aveiro.

Rybczynski, W. (1986). *Home: A Short History of an Idea*. New York: Penguin Books.

TDK (2014). ‘Güncel’ sözcük anlamı. *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü*. <http://tdk.gov.tr> adresinden elde edildi.

Ultav, Z. T. (2010). Kamusal balkon: Ankara Apartmanı özelinde kamusal ve özel mekan. H. T. Yıldız ve A. Eyüce (Der.), *Kent, Kültür ve Konut. Sempozyum Bildirileri, 14-16 Aralık 2007* içinde (ss. 90-99). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi.

Ulver-Sneistrup, S. (2008). *Status Spotting: A Consumer Cultural Exploration into Ordinary Status Consumption of “Home” and Home Aesthetics*. Lund: Lund Business Press.

NOT

1. Bu bildiri Bahçeşehir Üniversitesi tarafından desteklenmiştir.

OSMANLILARDA KONUT MİMARİSİ VE İSKÂN MESELELERİNE KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR

Gizem Özer, Tamer Sermet Özgür

Giriş

Osmanlı konutu, Osmanlı köyünün ya da Osmanlı kentinin bir parçası olarak dönemin şartları ile biçimlenen özgün bir fiziki ve sosyal biçimdir. Bugün bu biçim birçok sorunun hem cevabı hem de kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı gündelik yaşantısına dair elimizdeki kaynaklar oldukça kısıtlı da olsa Osmanlı konutunun kısımlarına ve nasıl kullanıldıklarına dair hatırı sayılır bir bilgi dağarcığına sahibiz. Bir ölçüye kadar Osmanlı mahallesinin, sokaklarının ve kent yaşantısının da nasıl biçimlendiğini günümüze kalan yapıli çevreden gözlemleyebiliyoruz. Fakat gördüklerimizin bize ne söylediğı halen önemli ve güncel bir tartışma konusudur.

Özellikle Cumhuriyet dönemi ve sonrasında “Türk evi” adıyla ele alınan kırsal mimari örnekler ve bunların bir araya gelmesi ile oluşan, kent parçaları bu çalışmanın temel alanını oluşturmaktadır. Bu kapsamda Türk evi ve mahallesi özelinde gelişen mimari biçimler ile bu biçimleri var eden kültürel yaklaşımlar arasında çeşitli araştırmacılar farklı fikirler yürütmüştür. Önder Küçükerman (1988), Uğur Tanyeli (1987), Doğan Kuban (1995) gibi araştırmacılar bu mimari oluşumun kökenine göçebe Türk boylarının iskan etme alışkanlıklarını yerleştirmiştir. Gerçekten de Türk evi ile göçer çadırları arasında birçok benzerlik kurmak mümkündür. Fakat yine de öncül örnekleri Anadolu’da gelişmiş, Osmanlılar döneminde geniş bir coğrafyaya yayılmış ve 20. yüzyılın başlarında Batılı mimarlar tarafından önemli bir ilham kaynağı olarak görülmüş bir mimari oluşumun yalnız “göçer” kültürü ile tarif edilemeyeceğı de anlaşılmıştır.

Bu çalışmanın kavramsal temeli büyük ölçüde Turgut Cansever’in *İslam’da Şehir ve Mimari* (1997) adlı çalışmasında ortaya koyduğu görüş üzerinden şekillenmektedir. Mimarlığı -fiziki ve sosyal mekân üretim faaliyeti olarak- ahlakın ve dolayısıyla dinin alanında gören bu görüş Türk evinin gelişimine ve onu

meydana getiren koşullara dair önemli yaklaşımlar sunmaktadır. Bu yaklaşımların Anadolu Türk kentlerinde gelişen kamu/özel alan kavramları için de önemli temeller teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle öncelikli olarak iskân meselesini ele almak istediğimizde Türk evini inşa eden ahlak hakkında düşünmek elzemdir. Cansever'e göre İslam öğretileri ile şekillenen bu toplumsal ahlakın yani beşeri yaşantının daha iyi organize olmasını sağlayan yaklaşımların yapıları çevrenin biçimine önemli ölçüde karar verdiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Türk evi kişisel inisiyatiflerin de toplumun genel eğilimlerinden bağımsız olarak mimari biçime etki etmesini sağlamaktaydı. Yapının yer ve çevresi ile kurduğu ilişkinin niteliği ve malzemenin hafifliği bir ölçüye kadar özgürleştirici unsurlar olarak düşünülmüştür.

Tüm bu kavramsal çerçeveyi göz önüne alarak Türk evini yaşadığı dönemin özgün kentsel biçiminin bir parçası olarak düşünmek gerekir. Bu anlamda Osmanlı kentinin özel/kamu alanlarını oluşturan her mimari unsurun kendi özelinde ve bütün yerleşimde nasıl biçimlendiğini, biçimlenirken diğer yapısal ve çevresel unsurlarla kurduğu ilişkileri irdelemek önemlidir. Aksi takdirde özelde Türk evini ve iskân eylemini kentsel biçim ve kamusal yaşantıdan bağımsız olarak ele alacak kavramsal yaklaşımlar yetersiz kalacaktır.

Çalışmanın ilk kısmında kamu/özel alan kavram ikilisi ile geçici/kalıcı mimari oluşumlar arasında bir takım paralel yaklaşımların izi sürülmektedir. Osmanlı kentini oluşturan sivil ve kamusal yapıların materyalleri ve tasarımları ile kamu ve özel alanı ne yönde biçimlendirdiği sorusuna bu bölüm içinde cevap aranmaktadır. Bu nispeten geniş tartışmayı takiben Türk evini ve mahallesini oluşturan çeşitli yapıların birbiri ile ilişkisi kamu/özel alan ekseninden kopmadan özerk ilişki kesitleri olarak ele alınmaktadır. Bu kesitlerin ilki iki mahrem alanı birbirine bağlayan ve kamu alanına doğru gelişen ilk özgün mimari eleman olan sofa (hayat) ile oda arasındaki ilişkiye eğilmektedir. Devamında, sokak-ev ve ev-bahçe ilişkileri takip edilerek Türk mahallesinde gelişen kamu/özel alan ağlarının niteliği üzerine çoklu bir bakış geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Osmanlı Kentinde Kamusal ve Özel Alanın Mimari Tezahürü

Kamusal/özel alan ikiliği Batı felsefesinin alışlagelmiş dualitelerinden biri olarak fikirsel gelişim için oldukça sınırlı bir düşünme yöntemidir. Bu düşünce geleneğine göre modern çağa kadar süre gelen kent organizasyonunda kamu alanı ile özel alan arasında keskin bir ayrım yapılabilir. Bu ayrım Yunan kentinin ortaya koyduğu şekliyle hane/*polis* arasındaki farklılaşmaya işaret eder. Hannah Arendt bu ikiliğin 20. yüzyıla tarihlenen en önemli teorisyenlerinden biri olarak kabul görmüştür ve bu konudaki düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir:

Yaşamın özel ve kamu alanları arasındaki ayrım, en azından Antik kent-devletinin ortaya çıkışından beridir ayrı, uzak kendilikler olarak var olmuş bulunan hane ile siyasi alanlara karşılık gelmektedir... (Arendt, 1998, s. 28).

Resim 1. 1940’larda Kayseri kent planı (Cezar, 1985, s. 65).

Resim 2. Poçiteli’den bir görünüş (yazar, 2013).

Öte yandan bütüncül bir bakış açısıyla özel/kamu alan ikiliği, tamamıyla akışkan, birbirine olan sınırları muğlak kavramsal alanlar olarak değerlendirildiğinde daha verimli bir düşünce pratiği geliştirmemizi sağlar. Örneğin Anadolu'daki Türk mahalleleri, sokakları ve insanlarıyla ilk bakışta bir kamusal alan örneği gibi görünse de içinde mahalle sakinlerinden başka kimsenin bulunmadığı nispeten özel alanlardır. Evler çoğunlukla, Avrupa'daki örnekler gibi ev sahibine ait atölye ve dükkân olarak kullanılmaz, iş alanları ve çarşılar ilk aşamada ulaşımın daha kolay sağlanabildiği bölgelerde, kentin dış çeperlerinde konumlanırlar. Birçok örnekte ise Türklerin yerleştikleri kentlerin mevcut kalesine yakın merkezi bir bölgede ticaret ve zanaat ile ilgili işlevlerin toplandığı arasta ve bedestenler inşa edilmiştir (Cezar, 1985, ss. 21-25). Bu da Osmanlı mahallelerinin içinde yer alan ortak kullanım alanlarını farklı bir kamu alanı olarak değerlendirmemizi gerektirir. Mahalleler, tamamıyla özel alan olarak şekillenen konutlar, onları birbirine bağlayan sokaklar ve sokaklara taşan konut parçalarından (ağaçlar, çıkmalar, saçaklar) müteşekkildir. Bu özgün gelişimin hukuksal boyutu ile ilgili Doğan Kuban'ın aktardığı detay bize önemli bir bilgi vermektedir:

İslam hukukunda iki tür sokak vardır: “*Tarık-i nâfız*” ve “*tarik-i gayri nâfız*”. Bunlardan birincisi herkesin geçiş hakkı olan sokaktır. Buralarda kişiler kamu alanına kuramsal olarak tecavüz edemezler. Mahalle içindeki sokak ve çıkmaz yollar ise ikinci gruba girer; başka bir deyişle o sokakta oturanların yarı özel malları olan bir alan sayılır. Her evin önü, İslam hukukuna göre, diğer sokak sakinleri şikâyetçi olmadıkça, o ev tarafından kullanılabilir (Kuban, 1994, Cilt V, s. 243).

Bu haliyle Osmanlı'da gelişen mahalle özgün biçimlenmesi ve etkisinde kaldığı alışla gelmiş sınıflandırmalardan muaf tutulması gereken bir kent dokusu örneğidir.

Tarih boyunca her kent halkı kendi kültürel yaşantısı ve mimari ile özgün bir kamu/özel alan dengesi geliştirmiştir. Osmanlı kenti için de aynı durum söz konusudur. Özel/kamusal alanlar Anadolu Türk kentlerinde mimari olarak ete kemiğe büründüğünde geçici/kalıcı ikiliğinin tezahürü olarak üretilmişlerdir. Nitekim Turgut Cansever *Osmanlı Şehri* (2010) kitabında Osmanlı kentini tariflerken anıtsal mimari ile sivil mimari arasında oluşan bir görüş ve ona uygun malzeme farklılığını vurgulamıştır. Cansever'e göre Osmanlı şehri iki belirgin eksenden oluşmaktadır. Bir yanda tüm kütlesi, biçimlenişi ve yer ile kurduğu ilişkiyle sonsuzluğa uzanan, taş işçiliğinin en önemli örnekleri olan camiler, medreseler, imaretler, çarşılar, hamamlar ve çeşmeler vardır. Bunlar kalıcılığı, devletin ve politik dinin bekasını temsil eder. Öte yanda ise bahçeler içinde, birbirlerine saygıyla mesafelenen, geçici ve sürekli dönüşüme açık, kâgir zemin kat üzerinde ahşap strüktürle inşa edilen Türk evleri kentin silüetini tamamlar. İşte bu iki eksenli oluşum geçicilik/kalıcılık kavram ikilisinin strüktürel tezahürünü oluşturmaktadır.

Kamu alanı ile kalıcılığın, özel alan ile ise geçici (ölümlü) yaşamın temsiliyeti Arendt'in *Human Condition*'da ele aldığı mühim bir tezdır. Arendt bu ikiliği

Yunan kenti üzerinden tartışırken kamu alanının gelişimini özetler ve meseleyi sonsuzlaşma, geleceğe iz bırakma içgüdüğü ile bağdaştırır. İnsanın “kendinden önce var olmuş ve kendinden sonra da var olacak dünyaya doğması” olarak gördüğü yaşam, bir ölümsüzleşme mücadelesine dönüşür. Ölümsüzleşmek arzusuyla hayatını anlamlandıran insan dünyada kendinden bir iz bırakmak için Yunan agorasında, tiyatrodan görünür hale gelerek ve politik yaşama katılarak, kamu alanının bir parçası olur. Bu açıdan kamu alanı, kalıcılık ile özdeşleşir (Arendt, 1998, ss. 22-50).

Bu yaklaşıma ilaveten Lewis Mumford, daha eski dönemleri tartışmaya açarak kentin temelinde Paleolitik çağlardan beri gelişen mezarlıklar ve kutsal yerler olduğunu söylemektedir (Mumford, 1961, ss. 6-7). Mumford, göçebelikten yerleşikliğe doğru geçerken insanlığın oluşturduğu ilk kalıcı yapıların mezarlıklar, ilk adetlerin ise ölüyü gömmeye ayınları ile ilişkili olduğunu savunur. İnsanların ölüm ile kurdukları ilişkinin kamusal ve özel alanın mimarisi üzerinde tarih öncesi çağdan bu yana önemli bir etkiye bulunduğunu söyleyebiliriz.

Özel alan her ne kadar kültürlerin mahremi, aile yaşantısı ile ilişkili olarak bize evselliği çağırıştırıyor olsa da özel ve kamusal alanın bir arada düşünmek gerekir. Arendt’in de belirttiği gibi özel alanın varlığı ancak kamusal alanın var olma şartına bağlıdır. Kamusal alanın özel için feda edilmesi ya da tam tersinin gerçekleşmesi ortada ne kamusal ne de özel bir yaşamın var olmasına izin verecektir. Bu yaklaşım ışığında ele alınan Türk evi de Osmanlı kentinin bir parçası olarak kamusal alanı şekillendiren özerk bir mahrem alan unsuru olarak görülebilir. Yine de ailenin özel alanı olarak şekillenen bu yapı kendi içinde kontrollü kamusal kullanıma açık yapısal bölümlere sahiptir. Hayat ya da sofa işte bu kısımlardan biridir. Bu özgün oluşum bize mahrem ve görünmez olarak bilinen ev alanına dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Özel Alandan Kamu Alanına: Oda-Hayat İlişkisi

Birçok araştırmacı ‘oda’yı Türk evinin merkezi elemanı olarak nitelemektedir. Bu merkezilik odanın öncelikle işlevsel olarak birden fazla temel faaliyete ev sahipliği yapabilmesinden ileri gelmektedir. Oda, yapısal olarak biçimlenirken çok amaçlı kullanıma uygun bir teşkilata sahip olacak şekilde tasavvur edilmiştir. Aile efradı aynı odanın içinde oturur, yemek yer, uyur. Oda bu sayede önemli bir özerklik elde ederek kendi içinde bağımsız bir birim olarak iş görebilmiştir. Bu bağımsızlığı Doğan Kuban şu şekilde açıklar:

Türk evini oluşturan öğelerin kavramsal bağımsızlığını vurgulamak gerekir. Bunlar arasında en önemlileri yüzyıllarca süren tipolojik gelişme ve evrimleri ile oda ve hayat-eyvandır. Temel işlevleri değişmedikçe bu öğeler Türk evinin iç mekânlarının yaratıcısı olmuşlardır (Kuban, 1995, s. 105).

Odanın özerk, kendine yetebilen gelişimi önemli bir biçimlenme eğiliminin habercisidir. Özel alanın çekirdek birimi olan odalar birbiri arasında olabildiğince kısıtlı bir hiyerarşik üstünlük kurarak bir araya gelirler. Bu serbestlik ise kavramsal

Resim 3. Filibe’de bir konağın sofası ve oda kapıları (yazar, 2013).

ve işlevsel olarak “sofa” gibi bir yapı elemanı sayesinde mümkün kılınır (Resim 3). Sofa gibi odalar arasında geçişi sağlayan ve bahçeye ya da sokağa doğru yarı açık birimler olarak gelişen “hayat”, evin dışı ile ilişki kurduğu en önemli alandır (Kuban, 1995, s. 66). Sofa ve hayat bir odanın kapısını diğer odanın kapısına doğrudan bağlayan bir damar, koridor gibi çalışmaz. Hayat ve sofa da oda gibi özerk bir yapı olarak kendi yaşam alanını meydana getirir. Sedat Hakkı Eldem bu alanların nasıl kullanıldığını şöyle tarif etmiştir:

Sofalar yalnız geçit veya odalar arasında bağlantı durumunda değildir. Aynı zamanda toplantı yerleridir. Ev hayatının neşeli, neşesiz, ciddi, daha az ciddi olay ve merasimlerinin sahnesi burasıdır. Bahçe ve dış hayat ile bağlantı yeri burasıdır. (Eldem, 1987, III. Cilt, s. 60)

Böylece sofa (ya da hayat), odaları birbirine bağlayan ve bir toplantı yeri olarak da işlev gören kapalı, bağlayıcı bir birim olmanın ötesine geçmektedir. İçin dışı, kamusal açımasıdır. Bu birimi Türk evinin özel alandan kamusal alana doğru attığı ilk adımın mimari tezahürü olarak nitelemek mümkündür. Planda ev ahalisini bir araya getiren, kesitte ise çıkmalarla sokağa taşarak kent yaşantısının gözlenmesini sağlayan bu özgün birim daha ilk anda iç/dış, kamu/özel alan ayırımına yenilikçi bir bakış açısı sunmaktadır. Ev ahalisi, komşular ve misafirler için hayatın nasıl bir yaşam çeşitlilik sunduğunu Doğan Kuban şöyle tarifler:

Burada baba misafiri ile kahvesini yudumlar, kadınlar iş arasında, yün örerken, gözleri bahçedeki çocukların üzerinde, sohbet ederlerdi. Sıcak günlerde hayatta uyunurdu. Hayatlar mutfak görevi görmek için ocaklara da sahiptiler. Safranbolu evlerinde ‘gelisteli’ giriş katlarına hayat adı verilir ve ocak yeri de denilen mutfak burada yer alır. Hayatların çoğunlukla küçük bir lavabo ile çevresindeki parmaklık gusülhane olarak

da kullanılmaktaydı. Meyvaların döşemeye serilerek kurutulması ve değişik tarımsal yaşam etkinlikleri hayatta yer almıştır (Kuban, 1995, s. 144).

Anlatılan bu yaşantı ve mekânsal işlevleri halen Anadolu'daki bazı yarı kırsal ve kırsal bölgelerde gözlemek mümkündür. Evde cereyan eden bu yaşantının dış dünyadan ve doğal çevreden beslendiği görülmektedir. Evin biçimsel anlamda dış dünyası olan sokak, Türk-islam mahallesinin en özgün organizasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle sokak ve ev arasındaki ilişkinin kamu/özel alan sınırlarını ne ölçüde dışarı vurduğunu düşünmek gerekir.

Mahalle İçinde Ev-Sokak Kesiti

Odanın dış dünyaya açılması Türk evinde birkaç kademenin tekrarı ile aşamalı olarak meydana gelen bir olaylar dizisi olarak ele alındığında, odadan hayata geçiş bu dizinin ilk adımını oluşturur. Fakat bu ilk adımdan önce yapı elemanları arasında pencere daha öncül bir adımın atıldığı birimdir. Daha odadan çıkmadan pencere odayı yeryüzünün zamanına bağlar. Günün doğuşu ve batışını haber verir. Ev ve aile dışı hayatın ilk sesleri bu geçitten ev sakinlerine ulaşır. Dış dünyadan iç dünyaya doğru bir mimari kesit aldığımızda sokaktan odaya uzanan yaşantıyı gözlemleyebiliriz. Bu kesit bizi mahallenin sokağına çıkarır. Sokak dokusu Osmanlı şehirlerinde Avrupa kentlerinden oldukça farklı bir biçimsel gelişim göstermiştir. Birçok araştırmacıya göre Osmanlı şehrinde sokak, evlerin ve diğer bağımsız yapıların arasında kalan ve onları saran tarifsiz bir boşluk olarak düşünülmüştür.¹ Kuban sokak için şöyle yazar:

Düzensiz ve keyfidir, küçük aralıklarla yön değiştirir. Bir harita üzerinde belki mahallenin camisine doğru belli belirsiz bir yol seçilse de sokakların içindeyken bir yönelme duygusu kesinlikle hissedilmez. İşte Türk sokağının bu yönelişsiz, odaksız büyümesinde, ev çeperleriyle alışverişinde saf, tümel bir mimari biçimlenmenin soyut özelliklerini dışa vuran biçimsel özgünlüğü yatmaktadır (Kuban, 1995, s. 196).

Kesin bir yönelim ve planlamadan bağımsız olarak gelişen sokak dokusu çıkmaz sokaklarla iyice özelleşen bir alana dönüşür. Sadece çıkmaz sokağa bakan birkaç evin inisiyatifleriyle biçimlenen bu oluşum aslında mahallenin birkaç ailesinin paylaştığı bir çeşit yarı özel alan olarak düşünülebilir. Çıkmaz sokaklar dışında kalan, mahallenin başka sakinlerinin, kentin yabancılarının da kullandığı diğer sokaklar ise nispeten daha kamusal alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk evleri ile biçimlenen mahallenin bu gibi karakteristik özellikleri kamu yaşantısını doğrudan biçimlendiren etkenlerdir.

Mahallenin bir özelliği de konut yoğunluklu, kentin ticari birimlerinin ve atölyelerinin dışında kalan bir yapı olarak gelişmiş olmasıdır. Aslında bu yargıya mahallenin tanımlı bir fiziksel biçime sahip olmasından dolayı varamıyoruz. Bunun yerine kent merkezi diye tanımlayabileceğimiz, çarşı, bedesten gibi yapıların yoğunlaştığı ve sınırlarıyla kendini belli ettiği bir kent bölgesinin varlığından bu sonuca ulaşabiliyoruz. Benzer bir ayırımın antik Yunan kentlerinde de olduğunu söylemek mümkündür. *Agora* bir ticaret bölgesi olarak zanaatçılara, tüccarlara,

Resim 4. Bursa, Cumalıkızık'ta bir sokak (yazar, 2013).

Resim 5. Filibe'de bir sokak (yazar, 2013).

tarım üreticilerine, her çeşit ürüne ve alıcıya ev sahipliği yapan fiziksel sınırları belli bir alandır (Mumford, 1961, s. 162). Konut ise kentin ayrı bir bölgesinde bir “mahalle” gibi gelişmiştir. Bu durum kamu alanı ile özel alan arasında keskin bir fiziksel ayrımın işareti gibi görünüyorsa da Osmanlı kentinde mahallenin muğlak bir fiziksel biçimlenme ile neredeyse spontane sayılabilecek, sınırları belli olmayan gelişimi peşinen böyle bir çıkarım yapmamızı engeller.

Osmanlı kentinde evlere ulaşan sokaklar genel itibarıyla taşıtların geçmesine izin vermeyecek ve kullanımı yayalar ile sınırlandıracak kadar dar oluşumlardır. Mahalle sokaklarının kentin ticaret ve zanaat alanlarına nazaran daha homojen bir nüfus tarafından kullanıldıklarını düşünebiliriz. Zamanın, merkezi alanlara göre daha yavaş aktığı bu sokaklarda haftanın belli günlerinde küçük ölçekte pazarlar kurularak ticari faaliyetler de yürütülmüştür. Uğur Tanyeli, Anadolu kentlerinin fiziksel evrimini ele alırken şehir sokaklarının rastlantısal gelişiminin meydana getirdiği şişmelerde konumlanan mahalle kahveleri ve mahalle pazarlarından bahsetmektedir (Tanyeli, 1987, s. 165). Bu alanları mahallelinin bir araya geldiği ve bir ‘mahalleli’ kimliği oluşturduğu yerler olarak görmek mümkündür.

Türk Bahçesi ve Tabiat-Konut İlişkileri

İklimin elverdiği herhangi bir Osmanlı şehrinde daha 20. yüzyılın başlarına kadar ağaç ve diğer yeşil öğelerin şehir dokusundaki özel yerini anlamak pek güç değildir. Bunun için İstanbul’u ya da Anadolu’daki başka şehirleri gezen seyyahların hatıratları ve çizimleri yeterli kanıt oluşturmaktadır. Osmanlı şehrini veya şehrin

bir mahallesini ağaçsız tasvir etmek neredeyse imkânsızdır. Turgut Cansever'in, Türk evini bahçesiyle ve çevresini tamamlayan diğer elemanlarla birlikte meydana getiren estetik yönelişi, İslam dinindeki cennet tasviri ile ilişkilendiren düşüncesi de insanların inşa ettiği yapılar ve tabiat arasındaki ilişki hakkında önemli bilgiler vermektedir (Cansever, 1997). Bahçelerde su öğelerinin ve çeşitli meyve ağaçlarının bulunması, bu fikri destekleyecek unsurlardır. Bu bahçe öğeleri ev ekonomisi için direkt faydalar sağlayacak yarı-kırsal unsurlar olmanın yanında, özellikle yaz aylarında ev ahalisi ve komşuların sosyal hayatlarını çeşitlendiren fiziki konforlar sunmaktadır. Doğan Kuban ise cennet tasvirlerinden etkilenmiş olması muhtemel bir bahçe tasavvurunun Osmanlı'da daha çok üst sınıfların (saray ve çevresi) bahçesine yansımış olabileceğini, Anadolu'daki evlerde çok daha sıradan bahçe düzenlemelerinin (herhangi bir mimari planlama olmadan) kullanıldığını düşünmüştür (Kuban, 1995, s. 160).

İster saraylıların hoş vakit geçirdikleri geniş yerler olsun ister aile efradının misafirlerini ağırladığı birkaç meyve ağacından, sebzelerden ve şifalı otlardan müteşekkil yeşil alanlar olsun bu bahçeler bir yarı-özel yarı-kamusal alan olarak bahçe duvarından ayrı düşünülemez. Bahçe duvarı özellikle de yerleşimin yoğunlaştığı bölgelerde bir mülk ve mahremiyet sınırı olarak sokak boşluğunun dikeyleşen görüngüsüdür. Bunun biçimsel örneklerinin en güçlüsünü kerpiçle inşa edilmiş ve neredeyse tek bir kayadan oyulmuş görüntüsü veren Anadolu kentlerinde gözlemleyebiliriz. Bahçe duvarı mülk sınırının dışında konutla birlikte sokağın atmosferini tamamlar. Duvarın ölçeği bahçenin yeşilini gizlemeyerek bir peyzaj unsuru ve bölücü olarak duvara katılmasını sağlar. Böylece dışardaki insan ile sağladığı ölçek ilişkisi keskin bir dışlamaya izin vermez. Ahlaki normlar ile gelişmiş ölçülü bir mesafe korunur. Bahçe duvarı ayrıca bahçe içindeki iklim koşullarını dış etkilerden koruyarak nispeten kontrollü, yaz-kış kullanıma imkân tanıyan bir ortam sağlar. Dolayısıyla bahçe duvarları ve onu saran ağaçlar, her ne kadar bir mahremiyet alanı için sınır teşkil ediyorsa da bahçe ve bahçeye açılan eyvanlar zengin bir kamusal birlikteliği de vurgulamaktadır. Anadolu ve Balkanlar'daki bazı Osmanlı dönemi mahallelerinde aynı parsel içinde yer alan evlerin bahçelerinde, parselin dışına, sokağa hiç çıkmadan dolaşımı mümkün kılan geçitlerin olduğunu biliyoruz. Bu geçitler bile en azından bazı mahalle sakinleri arasında kamusal birlikteliğin konut bahçelerinin ortak kullanımına izin verecek ölçüde geliştiğini göstermektedir.

Fakat bütün evler bahçeleriyle bu tip bir örneği desteklemez. Yerleşimin daha seyrek olduğu bölgelerde bahçe duvarına gerek duyulmadığını, bahçenin doğanın bir uzantısı olarak eve ulaştığını görürüz. Bu tip bahçe düzenlemesi duvarlarla çevrili örnekler gibi, herhangi bir keskin geometrik şemayı veya tek tip bitki örtüsünü takip etmez. Doğanın o iklim için öngördüğü farklı bitkiler ile zenginleşen bir bahçe insanın tabiat ile kurduğu faydacıl bir ilişkinin estetik görüngüsünü iletir. Bahçe böylece kullanıcının hizmetine girdiği gibi kendi doğasının gerekleri ile

biçimlenebilmektedir. Tabiatla kurulan bu mesafe bize gündelik yaşantı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Sonuç

Türk evi geniş bir tartışma konusu olarak birçok defa ele alınmış olmasına rağmen bir anonim yapı üretim biçimi olarak tarihin derinliklerinde gömülü kalmıştır. Çağımızın Türk evinin üstün özelliklerini kavrayamadığını söylemek de pek gerçekçi bir çıkarım değildir. Modern kentlerin kültür üretim biçimleri ve onları somutlaştıran nesneler olarak mimarlıklar bunca teknolojik gelişmenin ardından halen Lewis Mumford'un bahsettiği ikileme yakın bir mücadele içindedirler². Bu ikilem sonunda; ya sadece maddi birikimi arttırmaya yönelik, insanın kendi doğasıyla hiçbir ilişkisi olmayan sürekli bir karlılık ve büyüme politikasının peşinde insanlık 'kendi sonunu' hazırlayacak ya da kentlerin asli kuruluş nedenlerine geri dönecektir. İkinci yolu seçerse, kültürel melezlenme, diyalog ve yaratıcı üretim ile yeni ufuklara doğru yeni mimari nesneler üretecektir. Türk evi bu kültürel melezlenmeye hakkıyla katılarak etkide bulunamamış, sadece kısıtlı sayıda ve yüksek ekonomik grupların Türk Osmanlı tarihine duyduğu meraklarını doyurmak üzere bazı *kitsch* nesneler olarak yeniden üretilebilmiştir. Bu kısırlılığı bir kez daha aşmak için Türk evine, onu var eden neredeyse bütün anlam ve koşullardan kopararak yaklaşmanın sakıncalarını görebiliyoruz.

Dolayısıyla Türk evini, Anadolu'da ve Balkanlar'da iskân eden Türk kavimlerinin yüzyıllar içinde çevresel koşulların etkisiyle ürettiği böyle bir sosyal biçimi, mimari plan şemaları üzerinden ele almak yetersiz kalacaktır. Türk evini kendisini var eden çevresiyle; bahçe, sokak, mahalle gibi dokular bütünüyle birlikte, daha soyut, yorumlanabilir yaklaşım ve karşılaştırmalar üzerinden yeniden ele almanız gerekir. Kamusal-özel, aleni-mahrem, zahir-batın hayatın, yerleşik-göçer alışkanlıklar ve İslam kültürü ile doğrudan etkileşimi sonucu ortaya çıkan bu mimari oluşumlar bugünün kentleri için yeniden keşfedilmesi gereken birçok güncel geçerliliğe sahip olan ve ciddiyetle ele alınması gereken bilgiler içermektedir.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (1998). *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri*. İstanbul: Timaş.
- Cansever, T. (1997). *İslam'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş.
- Cerasi, M. (2006). *Divanyolu*. A. Özdamar (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Özgün çalışma 2004. *The Istanbul Divanyolu: A Case Study in Ottoman Urbanity and Architecture*).
- Cezar, M. (1985). *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.

- Eldem, S. H. (1987). *Türk Evi: Osmanlı Dönemi* (cilt 3). İstanbul: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.
- Kuban, D. (1995). *Türk "Hayat"lı Evi*. İstanbul: Eren.
- Kuban, D. (1994). Mahalleler. E. Işın, N. Akbayer ve diğ. (Der.), *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 5, ss. 242-246). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Küçükerman, Ö. (1988). *Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Mumford, L. (1961). *The City in History: Its Origins, Its Transformations and Its Prospects*. New York: Harcourt.
- Tanyeli, U. (1987). *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15. yy)*. İstanbul: İTÜ.

NOTLAR

1. Bu görüşün önemli çıkarımlarından birini Maurice Cerasi, Matrakçı Nasuh minyatürleri üzerinden yapmaktadır. Matrakçı ve diğer önde gelen minyatürcüler dönemin tarihi yarımadasındaki yapıları boş ve tarifsiz bir satıh üzerinde resmeder. Eserlerinde sokak dokusuna dair bir çizim yer almaz (Cerasi, 2006, ss. 107-108).
2. Mumford, *The City in History* adlı eserinin giriş yazısında dünyanın tarih sonrası insan dönemine girdiğini ve kararlar alan, ortak üretime katılan, melezleşen insanın yok olarak yerini sadece kenti ve kapitali ayakta tutmak üzere yaşayan ikincil önemde bir varlığın almakta olduğunu savunur. Dünya artık, tek hedefi üretim fazlası yaratmak olan dev şehirlerin kontrolündedir (Mumford, 1961, s. 4).

A RESEARCH ON ‘JEWS AND PRIVACY’ IN THE OTTOMAN EMPIRE: FROM NEIGHBORHOOD ORGANIZATION TO DWELLINGS, ANKARA JEWISH QUARTER

Bengi Su Ertürkmen

Introduction

According to Loos, modern life through individual and social existence has progressed into two different directions. The inside is formed by ‘culture’ while the outside is formed by ‘information and civilization’ (Loos as cited in Colomina, 2011, p. 33). In this study, Loos’ definition of privacy in modern life will be examined under the concept of ‘religious identity’ in the Ottoman Empire. The aim is to define the perception of the concept of privacy of the ‘Jewish community’ –who lived in the multinational Ottoman Empire- through a comparison with the Muslim stance. In order to understand the variations of perceptions by religious identities, the scope of this study will include the neighborhood organization, and the dwellings, through a focus on the Jewish Quarter in Ankara. The social-political stance of the non-Muslim communities in the Ottoman Empire will be presented in the paper. Consequently, as a result of varying perceptions of privacy through religious identities it is pointed out in this study that the spatial differentiation started to evolve and transform by the Westernization ideology in the 19th century.

An Administrative Policy: “*Millet*’ System”

The state government in the Ottoman Empire was legally based on Islamic and pre-Islamic moral laws and traditions. This hindered the separation of religion from the state affairs. These two different concepts acting together resulted in the Sultan becoming liable to all subjects from different religions (Benbassa and Rodrigue, 2010; Küçük, 1985). The Ottoman Empire therefore needed a system to manage all these different communities. To ensure the unity and the organization in their territory, the Empire made a political classification based on those who accepted Islam (Muslim) and those who didn’t (non-Muslim). Following this, non-Muslim communities were grouped by their religion and beliefs: based on who believed in the *People of the Book* and who didn’t. And if they were the believers

of the *People of the Book* then they were classified by their Book² (*Old Testament, Bible*). This classification and system which is based on Islamic law is known as the “*Millet System*”³ (Lewis, 1996; Shaw, 2008; Küçük, 1985). Muslim tradition requires the summoning of non-Muslim communities to Islam. People who accept Islam could have the same rights as Muslims. The ones who didn’t accept Islam -but believed in the *People of the Book*- had to make an agreement called “*Dhimma Contract*” and faced the tax named “*Jizyah*” (Küçük, 1985). Through the *Dhimma Contract*, which was communal but not individual, non-Muslims accepted the superiority of Islam. With the contract, *dhimmis* gained a statute where their fundamental rights were protected. Therefore they could keep their beliefs with some restrictions, participate in community life and practice their religious law by respecting Islam and Islamic law⁴ (Güleryüz, 2012; Brenner, 2011). In this context, non-Muslims were bound to Islamic law in public affairs while they were bound to their own religious or traditional law in issues like family, heritage and alike. As a result, non-Muslims could preserve their identities by maintaining their religion, culture, traditions and language in return for a specific tax and obedience to the Empire’s law (Lewis, 1996).

Neighborhood Organization in Anatolia

By adopting *millet* system as an administrative policy, Ottoman government was able to settle the non-Muslim communities to their own neighborhoods or lower districts of Muslim neighborhoods. With this arrangement, neighborhoods -the smallest unit of urban planning- was used for urban management as well as state management (Tunçer, 2001). In addition to that political description, the inhabitant’s common associations like profession, relation or communion could also sociologically define the neighborhood notion in Anatolia. In this context it can be argued that the neighborhoods have been accepted as a political notion as well as being the fundamental habitats during the Ottoman period.

Jewish Quarters in Anatolia and *Kortijo* as a Dwelling Unit. It is well known that Jews in Christian Europe had to live in ghettos -deserted districts- that were isolated from the city. Contrary to this, Jews like the other non-Muslim communities in the Ottoman Empire were generally placed in their own neighborhoods based on a settlement policy. Neighborhood organization in Anatolia is generally an amorphous formation of a centralized religious building enclosed by the dwellings and a narrow transportation network. Jewish Quarters have a similar approach in terms of urban organization and even have similarly designed dwellings (Shaw, 2008). However some of the dwelling units were different than the Ottoman traditional fabric in places that had high population like İstanbul, Selanik and İzmir where Sephardic Jews had mostly migrated (Tanaç Zeren, 2010). These dwelling units were called *Kortijo*. They were built around a common courtyard, and were generally one or two-storeys high, some even had three-storeys. *Kortijos* worked as a complex that included commercial units as well as residential

Figure 1. a) Neighborhood with *Kortijos* in İzmir (Zeren, 2010, p. 315) b-c) *Kortijo* plan (Zeren, 2010, p. 254).

areas. With increasing migration, these places had to shelter more than their capacity. This transformed the daily activities as some functions were moved to the courtyards or to the streets because of the inadequacy of the available space. These places thus acted like an ‘open air camp’ as stated by Shaw (2008, p. 89) until new places with better quality were built in the later years.

Neighborhoods of Ankara. Despite its almost three thousand years of history, Ankara represented spatial characteristics of classical Ottoman period. 16th century Ottoman city structure was formed by the transformation of two areas (*Kale*; castle and *Kalealtı*; the area below the castle) that most Middle Eastern cities had. The castle was separated into two different zones according to its function; citadel (*İçkale*) where the administrators resided and bailey (*Dışkale*) where the upper

Figure 2. 16th century, neighborhoods in Ankara and Jewish Quarter (Ankara Jewish Quarter is highlighted from 'Map-1' that Aktüre (1981, p. 116) cited from Ergenç's unpublished PhD thesis '*1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya*', Ankara University Faculty of Languages History and Geography, 1973, Ankara).

classes resided and handicrafts worked. The classifications of social discrimination were shaped by the zones in the cities -Muslim neighborhood was located densely by the citadel- instead of zoning in the neighborhood itself (Tekeli, 1985). Ankara in the 16th century had 81 neighborhoods outside the castle; 69 of them were Muslim, three were Christian, one was Jewish. In eight neighborhoods Muslim and Christian communities lived together (Göğünç⁵, 1967 as cited in Aktüre, 1981). In addition to that, there were nine neighborhoods in the castle where residents were mostly Muslim with one exception that sheltered mostly Christians (Ergenç, 2000). According to the 1831 census, the division of a total of 86 neighborhoods was as follows: 54 Muslim, 16 non-Muslim and 16 mixed populations (Çadırcı, 1980 as cited in Aktüre, 2001).

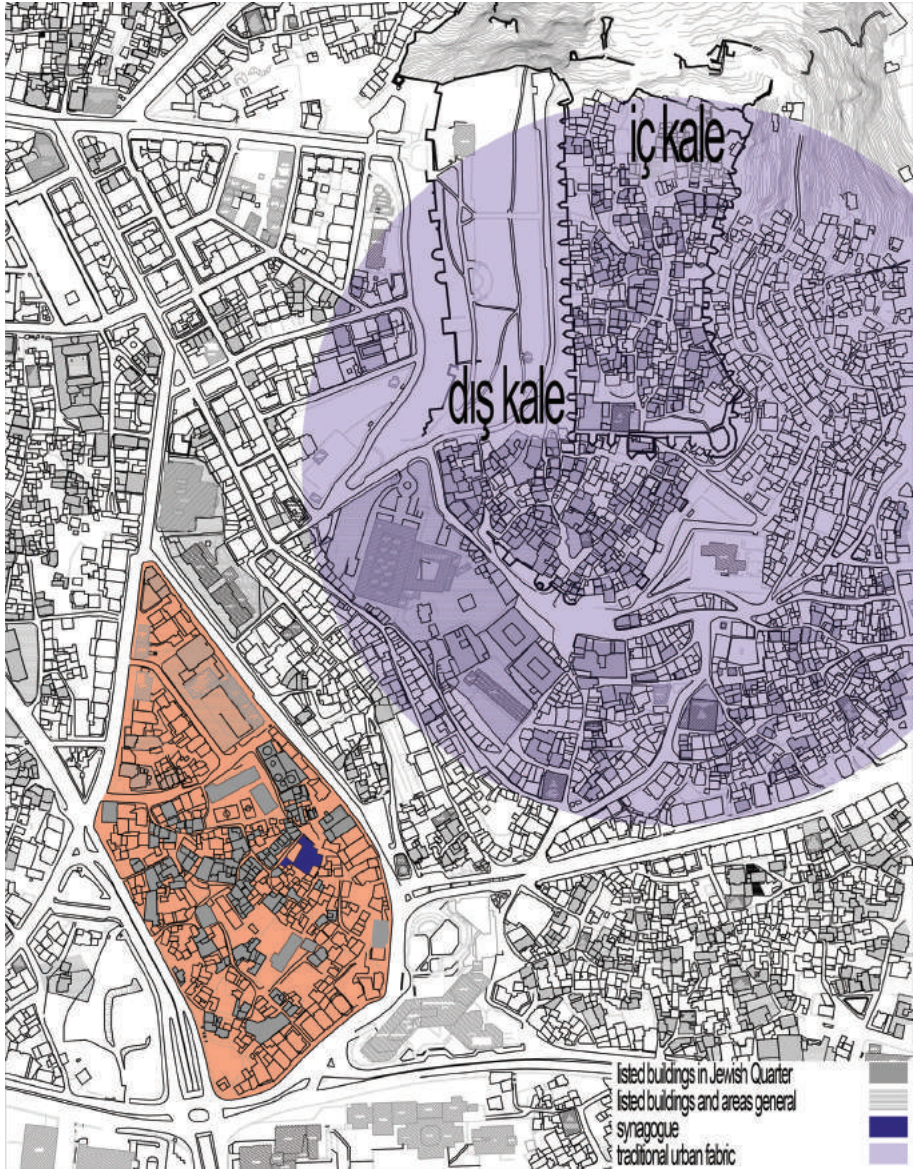

Figure 3. General view of Jewish Quarter and environs (Ertürkmen, 2013, p. 83).

Ankara Jewish Quarter

Ankara Jewish Quarter is located under Samanpazarı, enclosed by the Denizciler, Anafartalar, Adnan Saygun and Talatpaşa Streets. Jewish Quarter was a single neighborhood in the past where only Jewish population⁶ lived. This quarter which can be considered as a continuation of the traditional urban fabric was formed

Figure 4. Jewish Quarter, synagogue, fountains, schools, entrances, bath. (Ertürkmen, 2013, p. 86).

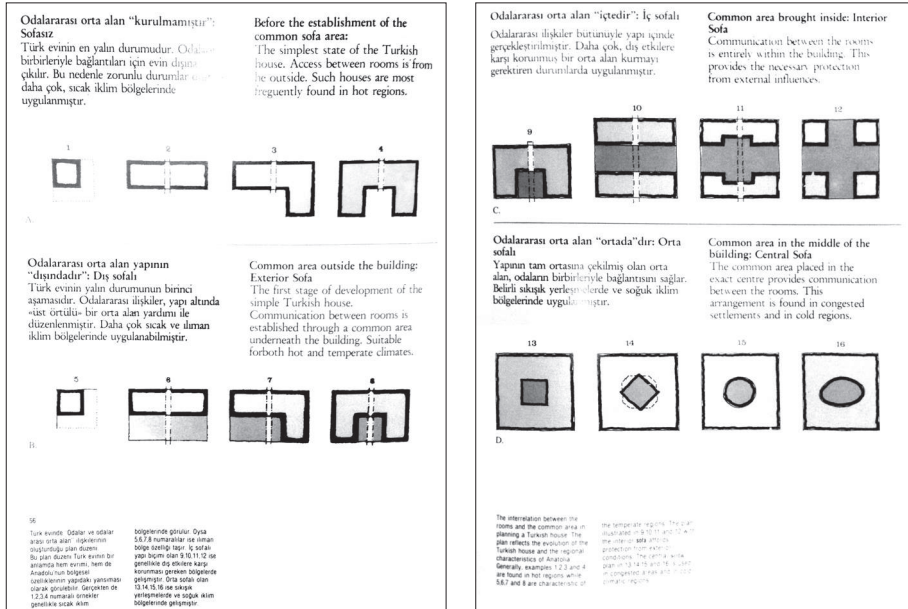

Figure 5. Küçükerman's "Turkish House" classification under the theme plan typology (Küçükerman, 1996, pp. 108-109).

similarly to the Muslim neighborhoods. The focus of the neighborhood shifted from the mosque to the synagogue and the courtyard of the synagogue provided the same function as the square of the mosque. The traditional Muslim neighborhoods contained Turkish baths (like the Şengül Hamamı located in the northern part). Another important character of an Ottoman neighborhood organization was the presence of classes. Similarly the Jewish Quarter had a school for Jewish boys with five classrooms named *Ravza-i Terakki* (Bahar, 2003). This school has been demolished completely except its entrance door. Furthermore, there was also a school for girls located across the Eskicioğlu Mosque. It had three classrooms and has also been demolished.

Traditional Housing Pattern in Anatolia⁷

Traditional housing pattern can be defined by two distinct styles. First one is more of a result of local features like climate and topography. The second one is the Ottoman-Muslim style in which socio-cultural factors were effective (Denel, 2000). The housing pattern in Ankara is in Ottoman-Muslim style, which was formed organically around the 2.5 m, 4.5 m or 6 m wide transportation network (Denel, 2000).

The housing unit in Ottoman period was formed by Islamic traditions and Muslim perception of public-private notion. This notion can be observed through the spatial organization from general to particular, public to private, by the hierarchi-

cal formation of the square-street-courtyard-sofa-room combination. This can be classified as urban areas (public areas), communal areas (semi-public areas) and private areas. With this spatial organization, dwellings became isolated by detaching themselves from the city and public (Denel, 2000).

In order to comprehend the Muslim perception of privacy notion and their traditional way of living, Küçükerman's classification -originated from the plan typologies of "Turkish House"- should be mentioned here. The classification is based on the location of the common area -so called *sofa* or *hayat*-. Differing placement of *sofa*⁸ (Figure 5) in the houses can introduce various privacy narrations. (Küçükerman, 1996).

Küçükerman also suggests that openings like windows and doors are crucial elements in generating privacy notion due to their position and size⁹. On the ground floor that acts like courtyard wall openings are designed less and small -just to fulfill the needs of air and daylight- to ensure limited relation with the streets. On the other hand, the openings on the upper floors are designed numerously and bigger in size to define and extend the inside-outside relations (Küçükerman, 1996).

Ankara Jewish Quarter: Housing Pattern

Dwellings located in the Jewish Quarter were designed adjacently with colorful and asymmetrical facades. The entrances were generally connected to the street by the courtyards or special preparation spaces called *taşlık*. The asymmetrical facades were generally supported by wide fringes. Some of the buildings had triangular pediments. Structured on a wooden base; adobe brick, brick and stone were used for paddling and the roof was made from pantile. Some housing units have a garden, pool or fountain in their backyard. Based on the plan schemes it is seen that there were more than one typology used. Some rooms have *gusülhane* -bathing cubicle placed in the wardrobe-. The interior designs of the housing units were simple and unadorned in comparison to Muslim's dwellings (Şahin et al., 1988; İltar, 1997; Ertürkmen, 2013).

The Jewish house (Figure 7 -central *sofa*-) and the above-mentioned descriptions show that most of the dwellings in the Jewish Quarter have a similar understanding of spatial organization and the differences are in the location of the *sofa*. The relations between the dwellings and the streets often determine those differen-

Figure 6. General view of the Jewish quarter, Birlik Street (Şahin et al., 1988, p. 21).

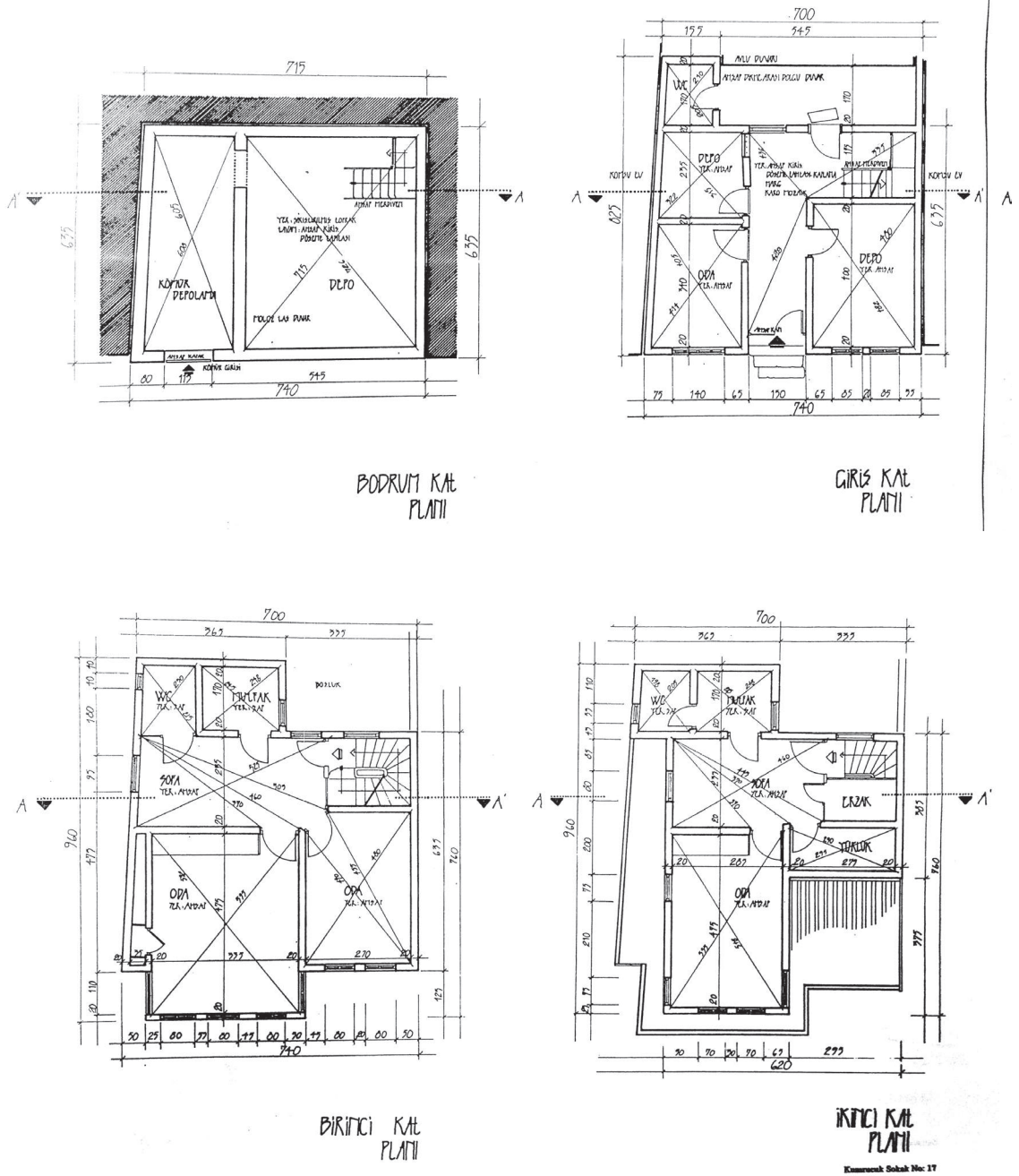

Figure 7. Plans of a Jewish House at Kumrucuk Sokak No: 17, Ankara Jewish Quarter (Şahin et al., 1998, pp. 126-127).

Figure 8. Dwelling examples from the Jewish quarter, Zümrüt Street (author, 2012).

tiations. This relation is constructed by dwellings' looking directly to the streets instead of being located in the courtyards. In addition to that, their openings -especially the ones on the ground floors- were designed much larger than the ones in Turkish houses to increase the relation.

Notion of Privacy in the Jewish Quarter in Ankara

From the Scope of Neighborhood to the Dwellings: 16th - 19th century. Musil indicates that, ultimately everything exists through boundaries, in other words, with hostile act to its environment (Musil as cited in Colomina, 2011, p. 21). As stated before, non-Muslim communities generally were settled to their own neighborhoods by the government adhering to the *millet* system. This urban layout made Jewish community withdrawn and isolated from other neighborhoods as well as other communities. The most important cause for Jews to be withdrawn was their exposure to *Blood Libel's*¹⁰ by the Christians. This situation was expressed by Perrot (Perrot as cited in Bahar, 2003, p. 50); "When you look through the neighborhood you'll be distressed even in the holidays. These Jews live withdrawn and they don't trust the strangers." To avoid this kind of unpleasant situations (*Blood Libels*) Jews became distanced and isolated from the other communities given the

YAPILARIN GİRİŞLERİNE GÖRE PLAN TİPOLOJİSİ ETUDU

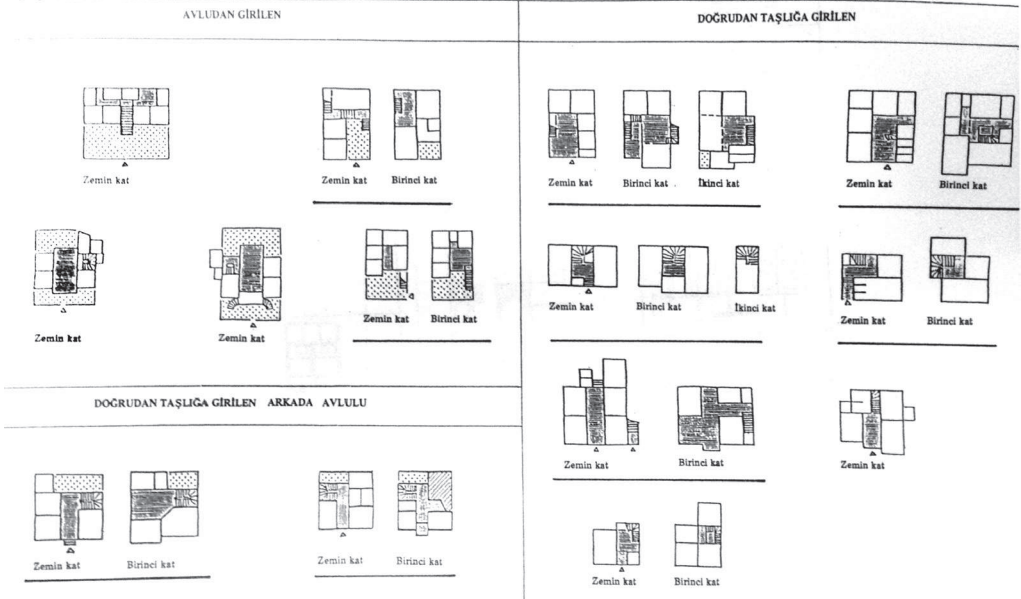

Figure 9. Housing typology diagrams from Jewish Quarter differ by their entrances -directly from “*taşlık*” or courtyard (Şahin et al., 1988, p. 36).

autonomy by the *millet* system. Therefore their neighborhood defined itself more privately compared to other parts of the city.

According to the Colomina, privacy is not a space but rather it is the relation between spaces (Colomina, 2011, p. 28). Therefore, the Muslim tradition of spatial organization of a neighborhood formed by the hierarchical relation between public and private (square-street-courtyard-*sofa*-room) could easily define the privacy notion of Muslims. On the contrary, the dwellings located in the Jewish Quarter directly face the street instead of their courtyards, as stated before. In terms of spatial organization, different spatial organizations shaped by the relations of spaces made the Jewish dwellings’ formation as distinct from the Muslims’, since Jewish houses didn’t have the public-semipublic-private combination as strict as in Muslim houses. In this context it can be argued that the Jewish community had adapted a different, much more open approach to the notion of privacy compared to the Muslims.

From the Scope of Neighborhood to the Dwellings: 19th century. As a 19th century ideology, modernization not only affected the fields of politics and economics but also different aspects of daily life like dressing style and behaviors. In the political sense, a neighborhood as a social and political unit is defined in a more technical and hierarchical structure in the urban management and even in

Figure 10. a-b) Dwelling examples from Jewish Quarter built in the 19th century, Birlik Street (author, 2012).

the state management by the new regulations and controls. Corresponding to the transformation of the neighborhood notion, family structure and the perception of women in the community had also changed. Therefore the privacy notion that formed mostly by the women's place in the society also began to evolve.

This ideological transformation can be seen in architecture as well as in urban fabric. The main alteration in the dwellings was in their orientation; the way buildings faced the streets and without courtyards¹¹ connected with them directly. The other difference was to design symmetrical facades with less ornaments. In addition, there was a new space -front yard- functioning as a preparation area between private-public separated from the street by balusters, made mostly from iron. (Yücel, 1996). As it was stated previously, contrary to non-Muslim dwellings, Muslim dwellings as a tradition faced towards to the courtyard instead of streets. In the Muslim tradition the wall between the public and private spaces were demolished, transforming the Muslim perception of privacy as well.

Generally speaking unlike the Christians, Jews of Ottoman Empire progressed or regressed like Muslims. As a result of the decrease in the Jewish immigration from Europe, Jewish community lost their liaisons and therefore lost their advantages in commerce alike. Thus they became impoverished from the 16th century

onwards (Lewis, 1996). Concordantly Jews in Ankara struggled with the same situation where families were sharing dwellings with other families. As stated by Bahar (2003, p. 100); “Even in the forties, Jewish families with children lived in a single room. They were mostly from the other cities. The owners took the entire upper floor to themselves and rented the ground floor.”

In addition to that, the opening of the National Assembly with the proclamation of the Republic caused a shortage of places to stay in Ankara. As a solution to this problem, Jewish community took deputies as lodgers to their rooms. Bahar describes this as;

Although the native population supported the movement, taking lodgers to rooms were against their life styles and moral principles... Deputies stayed as lodgers, sometimes two or three deputies shared a single room. Ali Çetinkaya, Tunalı Hilmi, İ.S. Çağlayangil were the ones remembered with their colorful personalities (2003, pp. 85-86).

Within this context, it can be argued that as a self-sufficient community before the 19th century Jews were as private as they can be in their quarter. However at the end of the century, economical problems forced Jews to share their dwellings with other families or lodgers even though this was unacceptable by Muslim communities. This made Jews open their neighborhood to other communities and evidently changed their perception of privacy.

Conclusion

To sum up, before 19th century the notion of ‘privacy’ had a tangible physical effect on both Muslim dwellings and Jewish dwellings as seen in Ankara Jewish Quarter. The impact of privacy can be discussed by looking at the spatial organization of private architecture that was formed by the relations between spaces according to the concepts of public and private. The perception of the privacy can be argued through the location and the openings of houses to the street before the 19th century. Dwelling spaces were separated from the public by semi-public (streets) and semi-private (courtyards and *sofa*’s) spaces according to the religious belief of Muslims. Their entrances were generally through the courtyards behind high walls. In addition to that, the openings at the ground floor were generally very small and less in number. In contrast, the Jewish dwellings generally faced the streets and the private spaces were related to the streets. Unlike the Muslim dwellings, the entrances opened directly into the streets or from *taşlık*. The openings on the ground floor were much larger and the relationship with the street was much defined. On the other hand the Jewish neighborhoods were more private compared to the Muslim neighborhoods due to cultural and political reasons like the *Millet System*.

As a result of ideological change in the 19th century, administration of neighborhood, family structure and perception of women began to transform. This caused a shift of perception of privacy in both Muslim and Jewish communities. Muslims began to build dwelling units that were facing the street so that they became more

related to the street or enlarged the openings that connect with the streets. The Jewish houses however were already built in this and were not transformed unlike to the Muslims. The effects of the century on the Jewish dwellings are seen in a different context. When Jews became impoverished like Muslims, they took deputies as lodges to their houses and had to live with other families which changed spatial organizations of the units.

Such modifications consequently transformed the notion of 'privacy' in both Muslim and Jewish communities diversely. It can be said that the dwellings in the Jewish Quarter illustrates 'privacy' as a notion that can be based on 'religious identity'. Jewish and Muslim commitment to their cultural and religious traditions caused the formation of this distinct perception of privacy and formation of dwellings. In this context this study restates Loos' privacy definition via modern life "the inside is formed by 'culture' while the outside is formed by 'information and civilization' through a historical period under the concept of 'religious identity'" (Loos as cited in Colomina, 2011, p. 33).

BIBLIOGRAPHY

- Aktüre, S. (2001). 1830'dan 1930'a Ankara'da günlük yaşam. In Y. Yavuz (Ed.), *Tarih İçinde Ankara II* (pp. 35-74). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Aktüre, S. (1981). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Bahar, B. L. (2003). *Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Benbassa, E. and Rodrigue, A. (2010). *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*. R. N. Bali (Ed.), A. Atasoy (Trans.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brenner, M. (2011). *Kısa Yahudi Tarihi*. S. Altınçekiç (Trans.). İstanbul: Alfa Yayınları. (Original work published 2008. *Kleine Jüdische geschichte*).
- Colomina, B. (2011). *Mahremiyet ve Kamusalılık: Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimarlık*. A. U. Kılıç (Trans.). İstanbul: Metis Yayınları. (Original work published 1996. *Privacy and Publicity: Modern Architecture as Mass Media*).
- Denel, S. (2000). 19. yüzyılda Ankara'nın kentsel formu ve konut dokusundaki farklılaşmalar. In A. T. Yavuz (Ed.), *Tarih İçinde Ankara Semineri* in (pp. 129-152). Ankara: TBMM Basımevi.
- Ergenç, Ö. (2000). 16. yüzyıl Ankara'sı: Ekonomik, sosyal yapısı ve kentsel özellikleri. In A. T. Yavuz (Ed.), *Tarih İçinde Ankara Semineri* (pp. 49-88). Ankara: TBMM Basımevi.

- Ertürkmen, B. S. (2013). *Ankara Yahudi Mahallesi Birlik Sokak'ta Bulunan Ankara Sinagogu ile Albukrek ve Araf Konutlarının 19. yy Osmanlı Batılılaşması Bağlamında İncelenmesi* (Unpublished master thesis). Gazi University / Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- Güleryüz, N. A. (2012). *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*. Istanbul: Gözlem Gazetecilik.
- İlter, F. (1997). Ankara'nın Eski Kent Dokusunda Yahudi Mahallesi ve Sinagog. *Belleten*, LX (229), 719-732.
- Küçük, C. (1985). Osmanlılarda millet sistemi ve Tanzimat. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (Vol. 4, pp. 1015-1024). Istanbul: İletişim Yayınları.
- Küçükerman, Ö. (1996). *Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi*. Istanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Lewis, B. (1996). *İslam Dünyasında Yahudiler*. B. S. Şener (Trans.). Ankara: İmge Kitabevi. (Original work published 1984. *The Jews of Islam*).
- Shaw, S. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*. M. Sobutay (Trans.). Istanbul: Kapı Yayınları. (Original work published 1991. *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*).
- Şahin, N., Altınsay, B., Gökalp, S., Hersek, C., Kayademir, M., Morçöl, E., Tuncer, S. (1988). *İstiklal Mahallesi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Tanaç Zeren, M. (2010). *İzmir'de Sefarad Mimarisi ve Sinagogları*. Istanbul: Yalın Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kentsel dönüşüm. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (Vol. 4, pp. 878-890). Istanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçer, M. (2001). *Ankara (Angora) Şehir Merkezi Gelişimi (14.-20. yy)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri Dizisi /292.
- Yücel, A. (1996). İstanbul'da 19. yüzyılın kentsel konut biçimleri. In Y. Sey (Ed.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* (pp. 298-312). Istanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

NOTES

1. *Millet* is a term of confessional communities based on religions (for further information; Küçük, 1985; Lewis, 1996; Shaw, 2008; Benbassa and Rodrigue, 2010)
2. The next phase was to distinguish them by their communion (Lewis, 1996).
3. It is said that *Millet* System was introduced by prophet Ömer in 634-644, during the Abbasid period- (Benbassa and Rodrigue, 2010; Brenner, 2011).

4. The obligation to dress in certain colors, wear a mark to indicate their nation, ride a donkey instead of a horse, construct their buildings (dwellings or sacred places) lower than the Muslim's and celebrating their holidays in a glorious way were some of these restrictions. However it was forbidden to build new worshipping places (Lewis, 1996).
5. Göğünç's research about 16th century demographical data is from the 1552 *Tapu-Tahrir Notes*. For further information; Göğünç, N. (1967) Onaltıncı Yüzyılda Ankara, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Vol.1, 1.
6. The presence of Jews in Ankara can be dated to 1. c. B.C (For further information Ertürkmen, 2013)
7. In history of architecture, traditional housing pattern was defined via diverse contexts like geographically, century based or typologically. In this paper, Denel's (2000) religious based definition of traditional housing pattern was chosen to form the argument and to characterize the different perceptions of privacy according to religion. Also Küçükerman's "Turkish House" classification originated from the plan typologies will support this argument. For further information; Denel (2000) and Küçükerman (1996).
8. Differing typologies are; before the establishment of the common *sofa* area (A), exterior sofa (B), interior *sofa* (C) and central *sofa* (D) (Küçükerman, 1996).
9. For further information Küçükerman, 1996: 114-115.
10. *Blood Libel* is an accusation on Jewish people claiming that they use blood taken from Christian children to make bread in *Pesach* (Passover) holiday (Shaw, 2008).
11. As it was seen in the Ankara Jewish Quarter example, this spatial organization was used in the non-Muslim neighborhoods before the Westernization.

THE ‘VILLAGE HOUSE’: PLANNING RURAL LIFE IN EARLY REPUBLICAN TURKEY

Özge Sezer

Introduction

Turkey underwent numerous changes in administrative, social, cultural and economic life during the early Republican era (1923-1950) that is reflected in the formation of a new architectural vocabulary in the cities and countryside.

An ambiguous eclecticism was followed as a main architectonic approach for the governmental representation during the first years of the republic. However, by 1930 purifying the state from feudal institution, aspiring to evaluate the social and cultural atmosphere with a comparison of Western World had great impact on the built environment. Accordingly, during the 1930s ‘achievement of the modern civilization’ that was the main aim and discourse. Toward this goal, new architectural language influenced all institutions, to settle them in a framework of a specific ideology (Batur, 2005, p. 1, pp. 8-10).

Within this new discourse rural architecture had its own characteristics, gaining a crucial position in the nation-building program. Anatolia was described as not only the homeland, which needed to be improved with the modernization project, but also the essence of the Turkish nation, which needed to be preserved. Thus, as an architectural expression, functional properties of Anatolian building tradition and contemporary construction methods were superimposed in order to form an architectural synthesis.

In addition to this, the Republican People’s Party (RPP) had a state program for the formation of village, indicating a significant spatial act of republican ideology. “The contribution of villages to the national economy was a strong incentive for modernizing them. The training of peasants constituted one of the most important branches of activity in the RPP program” (Bozdoğan, 2001, p. 97).

The social and economic conditions of existing peasants in the country was put on the agenda of the early republican intelligentsia in order to attach this part of the population to the progressive movement and *zeitgeist* of the era.¹ Ideological aspects also identified new settlements, which were created with modern living standards. As the aim was to blend the republican revolution with the lifestyle of people through a program called People Houses (*Halkevleri*) in Anatolian cities, in the rural areas the formation of village design supposed modern living notions and the republic's ideological vision. This approach composed another axis of spatial representation of the state in the countryside.

Village Planning in the Early Republican Era of Turkey

Villages for emigrants. Housing Balcan emigrants was a crucial issue in the early Republican agenda from the first years of the new state. In 1923 the Ministry of Population Exchange, Development and Housing (*Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığı*) was established, just after the establishment of Republic. From 1923 until 1937 more than 700,000 people came into the country. The greatest number was between 1923 and 1929, when more than half million people from the Balcans immigrated to Turkey (Aslanoğlu, 1980, pp. 5-6). During the first years solutions for the problem of housing emigrants had been performed with a similar policy by the Ottoman State since the first constitutional monarchy in 1876 (Cengizkan, 2004a, p. 110).² Anatolian villages, which were destroyed after the First World War and the Independence War, had been reconstructed. By 1933, in the areas surrounding Antalya, Samsun, Izmir, Bilecik, Mersin, Manisa and Ankara, 69 new villages were under construction (Kozanoğlu, 1935, s. 203; Aslanoğlu, 1980, p. 5).

The construction of villages mostly started with the Village Law, which was passed on 18th March 1924. It contained general descriptions, such as village borders, reconstruction methods, infrastructural formation, housing plans, hygiene and education issues. The architectural program took a substantial place within the law. As a general spatial determination, each village had central organization and the square became a crucial element. In the center were administrative buildings, bazaar, public bath, and guesthouse. The village houses were situated around the public buildings. Agriculture was the main source of revenue for the villagers (Çetin, 2003, p. 101).³

A crucial practical example of the Village Law, Etimesgut (or *Ahî Mes'ûd*) Village was established in 1928. It was a notable example, which had been created because of the urgent need of developing a dwelling area together with economic, political and cultural zones. Etimesgut was located close to the capital city Ankara and became a significant template for the other settlements.⁴

On the western side was the residential area (*Numune Evler*), the train station was located and on the eastern side of the dwellings, there was the hospital and

government office along with other public places such as a bazaar, a guesthouse, and a cafe. The south part had a boarding school and its additional buildings. The southern hill was separated for a coppice forest, and the northern hill was organized as another dwelling area for agriculture technicians.

Even though the circumstances of realization in housing is not clear, in two months 50 houses had already been built by 1928. Stone and mud-brick were used for the construction. Each house consisted of two rooms, a penthouse for agricultural equipment and a barn for animals.⁵

In comparison with the rural settlements in the first years of the Republic, in several places of Anatolia that were not more than a collective housing organization, Etimesgut had a specific approach as an alternative modern republican village. With its building program, this model was created with infrastructural equipment. In addition to new urbanization aspects of the settlement, stylized elements of buildings, especially rounded finishing facades of houses, reflected that they were not anonymous constructions like other examples during the period between years 1923-1930 (Cengizkan, 2004a, pp. 113-116). Being developed synchronously with the urbanization of Ankara during the early republican era, Etimesgut Village had a crucial role in establishing distinction and also parallelism of ideal building campaigns in the city and in the countryside.

In 1937 another settlement for Balcan emigrants in the countryside around Ankara, Sincan Village was developed with elements similar to Etimesgut Village. The positioning of buildings was related to the train station, which was a dominant feature of the design. Having a geometrical composition, gridded dwelling areas were detached with a public zone in the center. Located in the main axis of the village, public areas included a park, a powerhouse, a hospital, a school, a library, a bazaar, a mosque and a guesthouse. For hygienic reasons, paths used by animals were separated from paths for villagers. Accordingly, barns were also designed as a detached building from houses (Ünsal, 1940, pp. 109-110)⁶.

The emigrants who had been coming since 1923 were part of an ideology that could be seen in architectural practice. They became part of a nation building tool, to create an ethnically heterogeneous Turkish population, with harmony between new state aspects. Thus emigrants played a crucial role in blending the concrete ethnic groups in specific parts of Anatolia. A significant example for this situation was villages in Elazığ, built after a new settlement law in 1934 (II. Settlement Law and its extended regulations in 1936). Here local people and emigrants from Romania had been settled together in standardized spatial organization through the republican ideological approach⁷.

Planning the 'ideal village'. By the beginning of the 1930s, exemplar villages, which had been established from the first years of the republic, were criticized by Turkish architects. Accordingly they found the spatial organization of these vil-

lages alien and unable to fulfil the social needs of peasants, since the ordinance were put into practice by mostly foreign architects and city planners (Çetin, 2003, pp. 101-102). From this point of view, a new profession, “village architect”, was created while the spatial properties of the “Turkish village” was debated. Abdullah Ziya Kozanoğlu agreed that the architect, who put the village design into practice, had to follow the contemporary progress and also fulfil the expectations of peasants. He stated: “the architecture of village rises from inside the village itself. And its architect should be familiar to the environment. Construction of villages should be made of its own stone, soil and wood” (Kozanoğlu, 1933a, p. 370).

Following this goal, Abdullah Ziya Kozanoğlu proposed a village plan. In the center of the plan, there was a public square, a café, and a school; around them, the residential and cultivated areas were settled. With several social organizations such as touring theater and cinema, the square became a dominant feature. And at the Square, the café, contained “a library, a club, or a gathering space; shortly ‘it (was) the modern temple of the villager.’” Moreover, local construction material and building methods had significance in the design (Kozanoğlu, 1933a, p. 38). All spatial descriptions were parts of national organization in which Turkish villagers could have modern living standards in a bounded environment. Accordingly, peasants would join in the development project in their own territory, apart from city-dwellers.

In addition to the village program’s ideology it was also crucial to have an attitude against the emphasis of religious organizations. In accordance with the RPP’s secular agenda, plans for the ideal village excluded the hierarchy of mosques and other religious space. Not only religious image of mosque, but also its social influence on villagers was seen as a threat risk against the state potency. The mosque, which “organize(d) bigotry, illiteracy”, was seen as an affront to the modernization movement and the government aimed to engage villagers through social activities that it proscribed (Bozdoğan, 2002, p. 116).

Gülsüm Baydar Nalbantoğlu agrees that these approaches were different from existing villages in Anatolia, although they reached a national and regional level. Plans under the theme of the ‘Ideal Village’ were adaptation projects of the “ideal city” models in Europe at the end the 19th century (Baydar, Nalbantoğlu, 2005, p. 153). Among these the ‘Ideal Republican Village’ (*İdeal Cumhuriyet Köyü*)⁸ in 1933, by Kazım Dirik, General Controller of Thrace (*Trakya Umumi Müfettişi*), had a significant value, as it was an adaptation project of Ebenezer Howard’s “Garden City” diagram. The proposal was developed from the center to the periphery. The first segment included public structures of city such as the school, the village association, shopping area, RPP house, guesthouse, village bar, agriculture office, mosque⁹, and hospital. The residential area figured in the second segment and the last segment consisted of a market area, factories, sports fields, a fairground, tree nursery and clinic. On the outer edges were the cemetery and

dunghill. All segments had axial connection with each other. The “Ideal Republican Village” had another meaning with its schematic expression. According to Bozdoğan, the radial symmetry was a reformist utopian symbol from Renaissance’s ideal cities to Jeremy Bentham’s *Panopticon* and this symptomatic formal expression of enlightenment structured the RPP village architecture program (Bozdoğan, 2002, p. 117).

Another reference to the geometric diagram in planning was ‘Village Project’ in 1935 by Burhan Arif. In the project the housing area, with a grid street plan, was parallel to the sequence of public buildings and their connection axis with two symmetrical public squares. One side had a village association, a school, and a military police office while the other side had another school, a village house, a museum and a fountain. The main axis consisted of the bazaar area (Mortaş, 1935, p. 320).

Proposed social structure in the village had a definite contrast with living circumstances in the city. The needs of social life with the conditions in the village and in the city along with the new built environment, were altered with the means of building the nation and developing the civilization. Abidin Mortaş emphasized a regionally, traditionally sustainable life for peasants, and he agreed that they were “the people of Today”. For that purpose, it was needed the kind of village planning which fit in modest and traditional living habits equipped with contemporary elements of modern life. Accordingly, general planning had to be considered by professionals such as architects, but details of spatial organization had to be settled by user himself (Mortaş, 1935, p. 320).

Together with regional and traditional approaches in village design arguments, there was also the side that discussed the issue in a modernist framework. Zeki Sayar agreed that cultural and social transformation in the countryside was the greatest goal of the nation building and development. It had to be controlled and maintained with the components of modern architecture, in order to reach the so-called civilized lifestyle. To concrete his ideas, Zeki Sayar referenced agricultural village colonies in Germany, especially set for industrial workers in order for them to turn back to the German countryside, by using nationalism as a propaganda tool. According to Sayar, “... nation building with agricultural colonies shows an aim for a new life style in the countryside” (Sayar, 1936b, p. 232) and this kind of approach could be also adapted to Turkish people. This structure was taken as an example, which fit both economical circumstances and transforming the social environment.

By calling it an “interior colonization” Sayar also set out to establish a civilized lifestyle for peasants, equipped it with contemporary notions which were stark contrast to traditional and regional texture:

Although we must consider the habits and lifestyles of peasants when we are constructing the new villages we should not hesitate to go against these traditions wherever they clash with contemporary social and hygienic standards. The new village plans should also provide the users with the means of civilized living. A revolution in lifestyles is also necessary to teach them to sleep on individual beds rather than together on the earth, to teach them to use chairs and tables rather than sitting and eating on the floor. Kitchens, stoves, and bathrooms should be standardized into a number of different types so as to obtain the most economic and functional results. (Sayar, 1936a, p. 47; Bozdoğan, 2001, p. 101).

In other words, Sayar's approach to an ideal village was organized with the harmony of three architectural concepts: standardization, variation in typology and a utilitarian view of material use. A new lifestyle would be organized in buildings, constructed with 'the most economic and functional' methods. With a number of variations in housing typology an acceptable life standard for each family would be provided. Concrete would be the main building material, instead of traditional and regional material like mud bricks. As Sayar was setting up a new systematic design approach, with the means of modernist architecture notions, in order to develop a social and cultural shift in rural population, he elaborated architectural organization as a tool for civilizing peasants. Here the cadre of 'architects, engineers and builders', had not only set out on a mission in building site, but also a mission to shape the social structure in the countryside (Sayar, 1936a, pp. 46-51).

By 1940, it was more apparent that the discussions on village design had two sides: one side believed that new villages had to be organized with a rational idea of planning in order to change the lifestyle of people into "contemporary social and hygienic standards". The other side argued that ideal settlements in rural areas had to be also accommodated traditional living habits of villagers, together with regional building aspects which could provide a sustainable life in the countryside and avoid alienation in the rural society.

Architect Abidin Mortaş, who had been seeking a harmonic village conception in a regional, traditional sense, with contemporary needs, found that numerous villages being built in Anatolia were quite basic due to the spatial limitations, and argued that new villages still needed to be stylized with familiar organization to users. Toward realization of this approach the design of a 'village house' had to be a crucial theme to analyze, in that it was the core of the settlement idea and it would affect peasant life directly. Besides, rural settlements that were developed according to 'city planning' properties would cause alienation among villagers (Mortaş, 1940, p. 8).

With ironically rational organization, the ideal settlement consisted of two basic spatial parts separated by highway. One part included a gridded residential area and public area, integrated with public paths to dwellings. The other side was organized as agricultural area and corrals. Each house had a garden in equal floor

space. The building program in the public areas consisted of a square, school, meeting room, café house, market and mosque.

Another alternative approach to the ideal village of the republican era was different analyses of civil engineer Nuri Demirağ in agricultural and industrial workers' and miners' villages. Although he made a functional distinction on village design, he offered basically similar formation. Both his projects were organized in with grid street plan with a sense of space hierarchy, where the center was the most important place and around it were dwelling areas. The end of the main axis from center to dwelling area was geometrically unfinished without a determinant design component (Tanyeli, 2001, p. 88).

'Village House' as a Concept of Living

Parallel with the early Republican era's concept of 'ideal village' was the 'village house', which became a crucial discourse, apart from general organization of rural settlement, which was designed in order to transform peasants into civilized population. 'House' was considered the main spatial focus, and the starting point of modernization in the rural life.

Similarly two different outlooks to the ideal rural settlements, in the means of vernacular aspects with contrast to modernist aspects, the design of village house was also considered by these several discourses. Abdullah Ziya Kozanoğlu believed that in the first years of the Republic, planning the village house was not taken as a crucial issue. And he argued that modernist design had created alienated spaces for peasants and pleaded a regionally appropriate and sustainable approach. He agreed that villagers had to be taught how to build their own houses with the traditional materials in order to sustain their living conditions, while incorporating contemporary needs. With traditional aspects villagers would have feel more attached to the Turkish nation and the ideal of the new republic (Kozanoğlu, 1935, p. 204). Accordingly, he developed two different housing plans, considered field conditions and alternative indigenous materials such as mud-brick and timber (Kozanoğlu, 1934, pp. 66-70). Arif Hikmet Koyunoğlu formed an ideal village house with a synthesis of regional and modernist aspects. Spatial organization of the ground plan referred to a lifestyle in between city and rural, with a program that included a living and dining room, fire place and kitchen, guest room, bedroom, toilet and bathroom, cellar, barn and corral. Construction methods of house were chosen among local building components. As a design for cold climate regions the basic material was stone and separation between rooms was made of wood. For roofing tarred cloth was suggested (Koyunoğlu, 1933, p. 357).

It was apparent that plan scheme, the organization of spaces, even interior furnishing had a minimal language. However, it was not considered to relate to the actual living conditions and traditions of villagers, unlike Abdullah Ziya Kozanoğlu's regional-traditional approach (Baydar Nalbantoğlu, 1993, pp. 71-72).

Considering the examples above, designing housing for peasants and thereby controlling countryside life, was the focus of the modernization project of the early republican elite, intelligentsia and government. Although there were several approaches to the rural house issue like modernist standardized plans, regional, traditional models, or a synthesis of modern architectural aspects with local issues, architects called the goal as an emergency of “national architecture for rural people” (Ünsal, 1935, pp. 182-187). “Housing for Peasants” meant more than a physical, constructive action. It also included providing an atmosphere for peasants with better living conditions. But there was always an ambiguity between the ideas, considering of tradition and/or modernization.

Conclusion

All in all, during the early Republican period of Turkey, architectural transformation of rural areas occurred via a specific program that involved peasants in the modernization movement by providing them with a new ‘spatial aura’. While the ‘village’ had been cemented as a symbol of the new republic, it was also marginalized as a mere background juxtaposed with the city and relegated to being covered in a modern, sterilized image. Rural people and their lifestyle were idealized in the context of ‘nation building’, but their position in the actual modernization project was fixed with planned rural settlements, so called ‘ideal’ or ‘exemplary’ villages and with new housing concept.

In other words, architectural practices had significant contradictions, like drawing spatial borders around rural developments to differ the countryside from the cities, while claiming the goal of updating them. The rural was represented as a *tabula rasa* to construct so called ‘modernism’, while it sheltered notions of belonging, and being a productive power for the new national identity.

So pointing to a place where people needed to be modernized, the unanswered question was would “Anatolia” be a canvas to paint or a painting, itself, to be admired.

BIBLIOGRAPHY

- Aslanoğlu, İ. (1980). *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı*. Ankara: METU, Architecture Faculty Press.
- Batur, A. (2005). *A Concise History: Architecture in Turkey during the 20th century*. Istanbul: Chamber of Architects of Turkey.
- Baydar Nalbantoğlu, G. (2005). Sessiz direnişler ya da Türkiye ile yüzleşmeler. In S. Bozdoğan and R. Kasaba (Eds.), N. Elhüseyni (Trans.) *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (3rd ed., pp. 153-167). Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Original work published

1997. Silent interruptions urban encounters with rural Turkey. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*).
- Baydar Nalbantoğlu, G. (1993). Between civilization and culture: Appropriation of traditional dwelling forms in Early Republican Turkey. *Journal of Architectural Education*, 47: 2, 66-74.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası; Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*. T. Birkan (Trans.). Istanbul: Metis Yayınları. (Original work published 2001. *Modernizm and Nation Building Turkish Architectural Culture in the Early Republic*).
- Bozdoğan, S. (2001). *Modernism and Nation Building; Turkish Architecture Culture in the Early Republic*. Seattle: University of Washington Press.
- Burhan Arif (1933). Ankara'nın imarı. *Mimar*, 1: 2, 48-49.
- Cengizkan, A. (2004a). Cumhuriyet Döneminde kırsal yerleşim sorunları: Ahi Mes'ud Numune Köyü. *Arredomento Mimarlık*, 170, 110-119.
- Cengizkan, A. (2004b). *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları and Arkadaş Yayınları.
- Cengizkan, A. (2002). *Modernin Saati*. Istanbul: Mimarlar Derneği, Boyut Yayınları.
- Çetin, S. (2003). Erken Cumhuriyet Döneminde köyün modernizasyonu, örnek köyler üzerinden okuma. *Arredomento Mimarlık*, 159, 99- 105.
- Eres, Z. (2008). *Türkiye'de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu* (Unpublished doctoral thesis). Istanbul Technical University, Istanbul.
- Frampton, K. (2007). *Modern Architecture a Critical History*. London: Thames & Hudson.
- İnan, A. (1933). *Devletçilik İlkesi ve Birinci Sanayi Planı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mortaş A. (1940). Köy evi tipleri. *Arkitekt*, 1-2, 8-11.
- Mortaş, A. (1935). Köy projesi. *Arkitekt*, 11-12, 320.
- Karaömerlioğlu, A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. Istanbul: İletişim Yayınları.
- Kozanoğlu, A. Z. (1935). Köy evleri proje ve yapıları için toplu rapor. *Arkitekt*, 7-8, 203-204.

- Kozanoğlu, A. Z. (1934). Gün geçiminde kerpiç köy yapısı. *Ülkü*, 3, 66–70.
- Koyunoğlu, A. H. (1933). Köy evi. *Mimar*, 11, 357.
- Kozanoğlu, A. Z. (1933a). Köy mimarisi. *Ülkü*, 5, 370-374.
- Kozanoğlu, A. Z. (1933b). Köy mimarisi. *Ülkü*, 7, 37-41.
- Sayar, Z. (1936a). İç kolonizasyon (Kolonisation intérieure). *Arkitekt*, 2, 46-51.
- Sayar, Z. (1936b). İç kolonizasyon (Başka memleketlerde). *Arkitekt*, 8, 231-235.
- Tanyeli, U. (2001). Cumhuriyetin köy ütopyları. *Arredomento Mimarlık*, 136, 86-88.
- Uluğ, N. (1939). *Tunceli Medeniyete Açılıyor*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Ünsal, B. (1940). Sincan Köyü Planı. *Arkitekt*, 1-2, 109-110.
- Ünsal, B. (1935). Ar ve memleket mimarlığının kronoloji üzerine düşünceler. *Arkitekt*, 6, 182-187.
- Üstün, E. F. (1938). *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye*. Ankara: Dahiliye Vekaleti Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatından.

NOTES

1. see also Karaömerlioğlu, 2006.
2. see also Cengizkan, 2004b.
3. ‘Village Law’ dated 18th March 1924, analyzed, in official website of Prime Ministry of Turkey, www.mevzuatlar.basbakanlik.gov.tr
4. Turkey Prime Ministry Archives (TC. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi); Document no; 30.18.1.1/28.29.12, 09.05.1928, Document no; 30.18.1.1/29.32.14, 16.05.1928, Document no; 30.18.1.1/29.35.9, 28.05.1928
5. Turkey Prime Ministry Archives (TC. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi); Document no; 30.18.1.1/29.36.18, 10.06.1928
6. Turkey Prime Ministry Archives (TC. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi); Document no; 30.11.1.0/165.4.3, 01.02.1944
7. see also Eres, 2008.
- II. Settlement Law (n. 2510), dated 14.6.1934 and Settlement Regulations in 1936.
8. Turkey Prime Ministry Archives (TC. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi); Document no; 30.1.0.0/111.705.8, undated.
9. The Mosque was one of the public buildings in the center without a higher hierarchy in the building program.

İKRAMİYE EVLERİ VE YAPILDIKLARI DÖNEMİN KONUT ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİLER: İKRAMİYE EVLERİ İLANLARI OKUMA DENEMESİ

Duygu Yarımbaş

İkramiye Evleri

İkramiye evleri söz konusu ikramiyeyi veren kurum tarafından belirlenmiş prosedürleri sağlayan katılımcılar arasında çekiliş usulü ile dağıtılan konutlara verilen addır; farklı şirketler ve kurumlar tarafından ikramiye olarak verilen evler bulunmaktadır ancak bankaların inşa ettirerek keşide usulü ile dağıttığı evler makalenin kapsamına alınarak incelenmiştir. Bankaların ikramiye olarak ev dağıtması 1944-1973 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. İkramiye dağıtımı, özellikle az gelişmiş ülkelerde, bankaların mevduat toplaması amacıyla sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hem kalkınma hedeflerinin varlığı hem de sermaye birikiminin azlığı sebebiyle yastık altı tasarruflar bankalar için oldukça önemliydi. Buna bağlı olarak 1950'li yıllarda ikramiye dağıtımları oldukça yaygınlaşmıştı. Önceleri para ikramiyesi, ev eşyası, tatil, öğrenim kredisi ve hatta altın olarak dağıtılan bu ikramiyelere gayrimenkul yani ikramiye evi eklenmesi piyangolara yeni bir boyut kazandırmıştı. Verilen ilk banka ikramiyesi İş Bankası'nın 1930 yılında verdiği 1000 Türk Lirasıdır (Akar ve Kargılı, 1967, s. 160). İlk ikramiye evi ise 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası tarafından verilmiştir (Eldem, 2000, s. 11). Ancak bankaların ikramiye evi dağıtması asıl olarak 1950'li yıllardan sonra hız kazanarak yaygınlaşmıştır. İlk özel iştirakli banka olan Yapı ve Kredi Bankası sermayesini artırabilmek için ikramiye evi dağıtımına fazlasıyla ağırlık vermiştir. Daha sonra diğer bankaların da aktif katılım göstermesiyle ikramiye evleri furyası başlamıştır.

İkramiye Evleri, "Piyango Evleri" ve "Kura Evleri" ismiyle de anılmıştır. İkramiye ev çekilişine/kurasına katılabilmek için bankada "İkramiyeli Aile Hesabı" ya da "İkramiyeli Mevduat Hesabı" açtırmak ve hesapta banka tarafından belirlenen minimum miktar kadar para bulundurmak gerekmekteydi, daha sonra banka hesap sahibine belirli her miktar için bir kura numarası atamaktaydı. Mudi'nin

Resim 1. İş Bankası'na ait bir ikramiye evi ilanı (Yazarın kendi koleksiyonu).

Resim 2. Bankaların gazetelere verdiği ikramiye evi ilanları, çeşitli yıllara ait.

çekilişe iştirakı sağlandıktan sonra banka tarafından verilen kura numarasına ev isabet edip etmeyeceği bekleniyor, kuralar çekildikten sonra süreç tamamlanmış oluyordu.

İkramiye evleri ve çekilişler. İkramiye evi çekilişi tarihleri ve sıklığı öncelikle bankaların kendi tasarrufuna göre yapılmaktaydı. Daha sonra rekabetin artması sonucu bazı bankalar mantıksız riskler almaya başlayınca çekilişlerin sayısına, sıklığına, verilecek toplam ikramiyenin banka sermayesine olan oranına, toplam ikramiyenin gayrimenkul olarak verilecek ikramiyeye olan oranına bankacılık ile ilgili kurumlar karar vermeye başlamıştır. Başlangıçta düzenlemeleri Banka

Kazanmanın Sevinci...

31 Ocak çekilişinde bir Apartman Dairesi kazanan İstanbul Üniversitesi öğrencilerimiz, Bayan SEN (NA), seninle kaliteli tatiller yordamlarını okullarında aradı.

31 Ocak, Pazar günü, Saat ve Saati Belirleyerek, 400'ün üzerinde katılımcıya, her hafta ayrı ayrı Apartman Dairesi, biletleri dağıtılarak, bu kez yine bir, bu kez diğer bir katılımcıya.

Bizimse parlatılacak elinde tutuyoruz, Bankamızın potansiyel müşterileri, seni de bu gün böyle sevindirebilir.

Yapı Kredi Çekilişinde:

10 Apartman Dairesi ile
1 adet 100.000 Lira + 2 adet 50.000 Lira
veya 1500 kupon
300.000 Liralık para ikramiyeleri

Daima müşterilerimizin huzurunda yapılan büyük ikramiyeler çekilişleri her defasında merak ve heyecan dolu bir hava içinde geçmektedir. İki ay kadar önce (Aralık 1959) yapılan çekilişte hazır bulunanlar arasında, 10 apartman dairesinden birini kazanan GİYASETİN KANRA'nın ağılı da vardı ve alkışlar arasında bizim mikrofonla gelenek büyük sevindirici gösteren birkaç sözle misafirleri selamladı:

Bankamıza açtıracacağınız en az 400 liralık bir tasarruf hesabı, en az 4 ayrı kuruş numarasıyla ikramiyeye çekilişlerine katılmaya başlasanız,

1960'ta

En az **50** Apartman Dairesi
ve
2.150.000 Liralık para ikramiyeleri

YAPI ve KREDİ BANKASI

Resim 3. Çekilişleri anlatan ikramiye evi ilanları (Hayat Dergisi).

Kredilerini Tanzim Komitesi yapmaktayken; 1970 yılında alınan bir kararla bu komite kaldırılarak komitenin yetkileri Merkez Bankası'na devredilmiştir (Tuğçetin ve Kurt, 1977). Merkez Bankası kararları alırken Bankalar Birliği'nin görüşüne de başvurmak yükümlülüğündeydi (Akpınar, 1966, s. 81). Verilen kararlar sürekli değişmekle beraber, ikramiye evi furyasının çok ivme kazandığı 1955 yılı için örnek verilirse, 1 yılda yapılacak çekiliş sayısı 6 ve tüm bankaların ikramiye olarak dağıtabileceği maksimum miktar 250 biner lira olarak belirlenmiştir.¹ Bankaların piyasayı olumsuz olarak etkileyecek ve istikrarsızlaştıracak şekilde fazla risk alarak yaptığı hamlelerin engellenmesi amacıyla 1973 yılında düzenlenen bir kanunla ikramiye olarak ev dağıtılması tamamen kaldırılınca (Tuğçetin ve Kurt, 1977, s. 98) bu geniş katılımlı sürecin sonuna gelinmiştir..

Bankaların birbirinden cazip fırsatlar sunması, toplumun bazı bireylerini ‘ikramiye avcılığı’ yapmaya sevk etmiştir. Mevduat sahipleri birikimlerini (çekilişten çekilişe) bankalar arasında dolaştırmaya başlamıştır. Bankaların çekilişe katılma, son para yatırma tarihlerinde sermayeleri artıyor, çekilişlerden sonra ise sermaye miktarları düşüyordu. Bu spekülatif döngünün negatif etkilerini önlemek ya da azaltmak amacıyla mevduat sahiplerinin yatırdıkları paraları çekilişten sonra 60 gün boyunca hesaplarından çekememesi gibi bazı uygulamaların yürürlüğe sokulmasına karar verilmiştir (Coşar, 2001, s. 90).

Noter huzurunda açık hava tiyatrolarında, spor ve sergi saraylarında geniş katılım-
lı olarak yapılan çekilişler, dönemin sosyal hayatını oldukça renklendiren aktivi-
telerdir. Çekilişler çeşitli yayın organlarından sürekli olarak kamuya duyuruluyor,
vatandaşların organizasyona iştiraki teşvik ediliyor ve geniş katılım sağlanıyordu.
Örneğin 1960 Yılı 31 Ocak Pazar günü Yapı ve Kredi Bankası'nın ikramiye çe-
kilişi 4000'den fazla banka müşterisinin önünde Orhan Boran tarafından sunulup

Modern mucize: ELEKTRONİK BEYİN

Hat ikramiye çekilişinden evvel müşterilerimiz:

1. Hesaplarındaki para miktarı
2. Çekiliş kay. kar'a numarası ile kurtulmuşlar
3. Her 100 liralarına varacak kura numarası

Bankamızın ikramiye servisinde bulunan bu makinede elektronik bir şekilde tespit ve tesadüf edilir.

Müşterilerimiz çekilişten 3 gün evvel hesaplarını bulundukları şubeye mirasat ederek, kura numaralarını öğrenmektedirler.

5 ÜNEÜ çekilişi	
5 kişiye birer	
5 APARTMAN DAİRESİ	
BİR KİŞİYE	100.000
	LİRA
1610 KİŞİYE	160.000
	İhtisak çekilişi: para ikramiyeleri
son para yatırma günü : 18 TEMMUZ	

YAPI ve KREDİ BANKASI

Resim 4. Modern Mucize: Elektronik Beyin (Hayat Dergisi).

radıyodan canlı olarak yayınlanmış, 20 kişi birer apartman dairesi, bir kişi 100 bin lira, 2 kişi 50'şer bin lira kazanmıştır (Koraltürk, 2002, s. 56).

Çekilişlerin meşruluğuyla ilgili müşterilerin aklında şüphe oluşmasını engellemek amacıyla, bazı bankalar döneme göre oldukça ileri teknolojiye ulaştığını iddia ettikleri kura numarası tespit eden/oluşturan cihazlar kullandıklarını duyuruyorlardı. “Modern Mucize: Elektronik Beyin” ismiyle duyurulan kura numarası cihazı banka müşterilerinin hata veya hile ile ilgileri kuşkularını ortadan kaldırmayı amaçlamaktaydı. Yine aynı ilanlarda yer alan, “Makine beyin hata yapmaz” sloganı teknolojiye ve bilime duyulan güveni ve dönemin paradigmatik bakış açısını ifade etmesi açısından ayrıca dikkate değerdir.

İlanlar

İkramiye usulü ile ev dağıtıldığı dönemde, yeni yeni gelişmeye ve genişlemeye başlayan bankacılık sektörü yani bankalar sermayelerini artırmak için halkın birikimlerini banka hesaplarında değerlendirmesine ihtiyaç duymaktaydı. Faiz oranlarının düşük olması sebebiyle birikimler daha çok geleneksel yöntemlerle

(altın, döviz vb.) saklanıyor ve ekonomik döngünün dışında, hareketsiz durumda kalıyordu. Bankalar faiz oranlarının müşteri çekemeyecek düzeyde olması sebebiyle ikramiye vermek usulünü icat ettiler, mesken sorunu da önemli gündem maddelerinden biriyken bu ikramiyelere gayrimenkullerin de eklenmesi kaçınılmaz olmuştur. Zaten çok fazla miktarda olmayan birikimleri elde etmek için bankalar birbirleriyle kıyasıya rekabet içine girmişlerdir. Bu sebeple ikramiyelerin duyurulması önem kazanmıştır. Önceleri günlük gazetelerde siyah-beyaz ve yazı biçiminde duyurular olarak değerlendirilebilecek ilanlar zamanla görsel öğelerle zenginleşmiş, renklenmiş, reklam niteliği kazanmıştır.

İkramiye ile ev dağıtma uygulamasının başlatıcısı olan Yapı ve Kredi Bankası ayrıca gazete ve dergilere verdiği ilanlarla, reklamcılık boyutunu ileri seviyelere taşımıştır. Söz konusu ilanlar ilk kampanya tarzındaki banka reklamlarıdır. Yapı ve Kredi Bankası kampanya faaliyetlerine ek olarak reklam tasarımına ve yayınlanmasına büyük miktarda bütçe ayıran ilk bankadır, bu noktada güçlü bir aktör olarak Kazım Taşkent'in çabaları oldukça önemlidir. Daha önceleri gazetelerin son sayfasında hiç değişmeyen klişe halinde metinler formatında yer alan reklamların yerine, Yapı ve Kredi Bankası sürekli değişen metin ve görsellerle gazetelerin en değerli (çoğunlukla geniş sütunlar halinde, bazı durumlarda sayfanın tamamını kaplayacak biçimde) sayfalarına ilan vermeye başlayınca, bu yenilik diğer bankalar tarafından da uygulanmıştır. Bazı bankaların bazı yayın organları ile kurduğu süreklilik ilişkisi de fark edilmektedir, örneğin Yapı ve Kredi Bankası'nın belli yıllar boyunca nerdeyse her sayıda haftalık Hayat dergisine ilan verdiği gözlemlenmektedir. Dönemin gazetelerinde tam sayfa ikramiye evi reklamlarının basılmış olması ikramiye evi'nin topluma fazlasıyla duyurulmuş, oldukça görünür bir olgu olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bankalar toplumun her kesiminden sermaye toplamak niyetinde oldukları için, reklamlarda farklı yönelimler benimsenmiştir. Aynı bankanın çok yakın tarihlerde verdiği ilanlar çok farklı kültürel eğilimlerin üreteceği arzuları uyandıracak biçimde oldukça farklı argümanlar içermektedir. Her reklam halkın belli bir kısmına yöneliktir ve reklamların çeşitlenmesiyle portföy derinliği artarak birikim sahiplerinin tamamını kuşatır.

Gazete ve dergilerde yer alan ilanlar/reklamlar çekilişlerin tarihleri, son para yatırma tarihleri, minimum çekiliş tutarı, ikramiye olarak verilecek konutun yeri ve sayısı gibi bilgileri vermenin yanı sıra belli temalar çerçevesinde tasarlanmışlardır. Farklı bankaların reklamları arasında aynı temalara rastlanabilir. Bu temalar 1944-1973 ikramiye evleri serüveni boyunca toplumsal değişimlere paralel olarak dönüşüm göstermişlerdir.

Listelemek gerekirse, herhangi bir banka tarafından verilen ikramiye evi ile ilgili bir reklam, incelenen örneğe göre, aşağıdaki öğelerin bir kısmını ya da tamamını içermekteydi.

- Çekiliş ile ilgili bilgiler; yer, tarih, kamu katılımı imkanı, usul vb.
- Çekilişe katılma gereklilikleri; bankada açılması gereken hesabın adı, hesapta olması gereken minimum para miktarı, son para yatırma tarihi, belirlenen her miktar için kaç kura numarası alınabileceği, vb.
- İkramiye olarak verilecek toplam tutar
- İkramiye olarak verilecek daire ve ev sayısı ve bu gayrimenkulun para olarak karşılık geldiği değer
- İkramiye evi'nin bulunduğu il ve/veya mevki
- İkramiye evi'nin genel özellikleri
- İkramiye evi'nin dış görünüşüne ait çizim, fotoğraf, illüstrasyonlar
- İkramiye evi'ne ait planlar (oldukça nadir)

İkramiye ilanlarındaki temalar

Konut (yuva) ve talih. Bankaların ikramiye olarak konut dağıtmasının ana motivasyonu ülkedeki, çok yoğun göç almış ve yapı stoğu yetersiz İstanbul'daki ve Ankara'daki, konut/mesken sorunudur. Sermayenin azlığı, inşaat şirketlerinin yetersizliği, yapı malzemesi bulmakta yaşanan güçlükler, ara eleman sıkıntısı gibi sorunlarla başa çıkmaya çalışan halk, devlet eliyle yapılan yatırımların konut sorununu çözmeye muktedir olmamasından ötürü yap-satçı inşa süreçlerinden medet ummaktaydı. Ayrıca bazı devasa konut hamlelerinin (HASTAŞ vakası)² fiyasko ve dolandırıcılıkla sona ermesiyle, umudunu kaybederek kiracı olmanın zorlukları içinde bir mesken sahibi olmanın hayallerini kuran halk için bankalar tarafından vaat edilen ikramiye evleri çok cezbediciydi. Gazetelerde sürekli site

Resim 5. İkramiye evleri ve talih (Hayat Dergisi).

inşaatları duyuruluyor, satılık arsalarla ilgili ilanlar yayınlanıyordu. Bir mesken edinebilmek tüm toplumun ortak idealiydi, ancak bu ideale ulaşmak ya çok zor ya da imkansız olarak görülmekteydi. Sadece ellerindeki birikimleri bankada bir hesaba yatırarak konut edinebilmek için küçük de olsa bir şansları olması banka mudillerini heyecanlandırıyor, bu heyecan bankalara yeni mudiler kazandırıyor. Motto belliydi; “Size de çıkabilir ” ya da “Daireniz bizden.”

Konut (yuva) ve istikbal. ‘İstikbal’ ve ‘konut’ ikramiye evi ilanlarında konut sorunu sebebiyle özellikle işlenen bir temadır. İş bulmak için büyük şehirlere göç etmiş vatandaşlar, ya da hızla kalabalıklaşan şehirde konut bulmakta/edinmekte güçlük çeken yerleşikler, kiracı durumlarından memnun değillerdi. Hızla artan enflasyon, paranın değer kaybı gibi ekonomik değişimler kira fiyatlarını artırıyor, kiracıları gelecek ile ilgili kaygılandırıyor. Geçmişte bir aileye ait olan geniş aile evine, evli çiftler için bir oda eklenmesiyle ya da mevcutta bulunan bir odanın verilmesiyle edinilen konut, artık uğruna çok fazla çaba sarf edilmesi gereken bir gayeye dönüşmüştü. Kültüre yabancı olan geçici iskan durumları aile algısıyla çelişiyor, yetişkinleri tedirgin ediyordu. Toplumun bakış açısında bir kere ev edi-

İkramiyeli Aile CÜZDANI

Ne kadar huzur içinde!

Zira, onun da bir İKRAMİYELİ AİLE CÜZDANI var

24 TEMMUZ ÇEKİLİŞİNDE

10 APARTMAN DAİRESİ

1 ADET **100.000 LİRA**

2 ADET **50.000 LİRA**

ayrıca

2055 KİŞİYE **300.000 LİRA**

tutarında para ikramiyelidir

Bu çekilişe girebilmek için **en geç 16 Mayıs 1960** akşamına kadar tasarruflarınızı İkraniyeli Aile Cüzdanı hesabınıza yatırmalısınız.

YAPI ve KREDİ BANKASI

Umud ve Emniyetle...

İstikbale bakabilmek için bankanızda hesabınıza bulunmalıdır. Biriken paranız, size ayrıca, büyük kazançlar da sağlayabilir. Bankamızda açtırarak 100 liralık vadede veya 200 liralık vadesiz bir hesaba çekilişlere iştirak edebilirsiniz. Yıradık her 50 vadeye her 100 liraya bir kur'a numarası.

Onümüzdeki çekilişte bir kişiye :

TAM YÜZ ELLİ BİN LİRA

Ayrıca :

1 Kişiyse 20.000 Lira

1 Kişiyse 10.000 Lira

2 Kişiyse 10.000 Lira

2 Kişiyse 5.000 Lira

GARANTİ BANKASI

PARANIZIN İŞİNİZİN İSTİKBALİNİZİN GARANTİSİDİR

Resim 6. İkramiye evleri ve istikbal (Yazarın kendi koleksiyonu).

nilebilinse gerisi güvence idi. Toplumun her kesimi için öncelikli halledilmesi gerekli sorun, konut sorunuydu. Bankalar da reklamlarında bu algıyı bolca işliyor, küçük çocuklar ve genç çiftlerden oluşan aile fotoğrafları, bebeğini uyurken izleyen anne görselleri, yavrularına yuva yapmış dişi kuş illüstrasyonları huzur, emniyet, güvence ve istikbal kelimeleriyle donatılıyordu. Konut, ki ilanlarda aslında yuva kavramıyla tanıtılıyordu, istikbalin güvencesiydi ve huzurlu yaşamın kaynağıydı; bu algı dönemin ikramiye evi reklamlarında dolaysızca izlenebilmektedir.

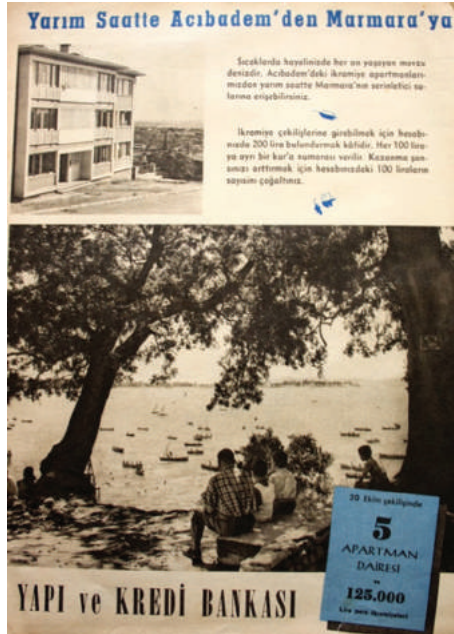
Konut ve modern yaşam. ‘Modern yaşam’ teması ikramiye evi reklamlarına bankaların ikramiye olarak modern stilde apartman daireleri vermeye başladığı süreçte eklenmiştir. Teknolojik ve bilimsel ilerlemeye duyulan güven, endüstrileşme ve seri üretimden duyulan gurur, topyekün kalkınma hedefleri içerisinde olan halk için bir hedef haline gelmişti/getirilmişti ve ‘modern yaşam’ ya da ‘modern ev’ reklamların ana omurgasını oluşturuyordu. Modern yaşamı teşvik eden temalar ikramiye evi reklamlarında bazen dolaylı bazen doğrudan yer alıyorlardı. Şöyle ki, bazen “modern” kelimesi reklamın metninde yer alıp, bilime, modern teknolojiye duyulan hayranlık açıkça ifade edilirken, bazen dönemin modern aile yaşantısının kabulü olarak yaygınlaşan evcil hayvanlarla konutta yaşanması gibi dolaylı durumlar da işleniyordu. Bazen ise metinde hiçbir modern söylem kullanılmıyor ama tek başına tatile çıkan bir kadın fotoğrafı kullanılıyor, oldukça modern kılıklar içerisinde, oldukça modern bir mutfakta zaman geçiren bir çift

Resim 7. İkramiye evleri ve “modern” (Yazarın kendi koleksiyonu).

resmediliyor, Avrupalı tarzda oluşturulmuş yeni yıl tebrikleri yayınlanıyordu. Çekilişlerdeki kura numaralarını tespiti yarayan ‘makine beyin’ teknolojinin bir nemi olarak övülüyor ve “hataya mahal vermeyeceği” garanti ediliyordu. Türk Ticaret Bankası’nın kurulduğu yıllardaki taşıt teknolojisiyle reklamın yayınlandığı tarihin taşıt teknolojisiyle karşılaştırarak teknolojik ilerlemeyi övdüğü reklamlar döneme göre oldukça metaforik ve ‘modern’ bağlamında dikkate değer bir başka örnektir.

Konut ve ulaşım kolaylığı. Boğaziçi Köprüsü’nün 30 Ekim 1973 tarihinde açıldığını düşünürsek, ikramiye evleri üretimi sürecinde İstanbul’un iki yakası arasında ulaşımı sağlayacak bir karayolunun henüz inşa edilmemiş olduğunu farkedilir. Anadolu ile Asya yakası arasında ulaşım vapur, motor ve feribot aracılığıyla gerçekleştiriliyordu. Dönemin gazeteleri incelendiğinde ulaşım ile ilgili sorunların olduğu ve ulaşım kolaylığının henüz tüm yerleşimleri dengeli biçimde ulaşım olanaklarına sahip olmayan şehirler için önemli bir kriter olduğu söylenebilir. Şunu da belirtmek gerekir ki, ulaşım kolaylığına atıfta bulunan reklamlar ağırlıklı olarak İstanbul’da yapılmış ikramiye evlerini tanıtan ilanlardır. Günümüzdeki sitelerin ve marka konutların reklamlarında sık sık yer alan “15 dakikada şehir merkezine!”, ya da “Köprü’ye 5 km mesafede!” sloganlarının benzeri, hatta ilk örneği olarak görülebilecek bu tanıtımlar ikramiye evinden her noktada kolay ulaşabilmeyi, kolayca sahile inip boğaz havası almayı vaat ediyordu. Çalışma, eği-

Resim 8. İkramiye evleri ve ulaşım kolaylığı (Yazarın kendi koleksiyonu).

İstanbul güzeldir..

ama, İstanbul'da bir ev sahibi olmak herinden güzeldir. Bu takası bile, yola İstanbul'a dışkıya ve güzel manzaralı yerleri seyretmek de ayrı bir zevktir. Bankamızın hediye ettiği evler ve apartman daireleri de hep İstanbul'un en seçkin semtlerindedir.

Bankamızın hediye ettiği evler ve apartman daireleri de hep İstanbul'un en seçkin semtlerindedir.

1958

40 APARTMAN DAİRESİ

100.000 lirası kadar Bankamızın hediye ettiği evler ve apartman daireleri de hep İstanbul'un en seçkin semtlerindedir.

YAPI ve KREDİ BANKASI

Bu Güzel Şehirde Siz de Bir Yuva Sahibi Olabilirsiniz

10 APARTMAN DAİRESİ

Bir adet **100.000** lirası

Bir adet **50.000** lirası

Bu çekilmez semtleri artırarak, yaşamak için birikmiş paralarınızı en geç **15 Ağustos 1962** ekşimesine kadar Bankamızın hediye ettiği evler ve apartman daireleri de hep İstanbul'un en seçkin semtlerindedir.

Ayrıca 1660 kişiye 350.000 liralık çeşitli para ikramiyeleri

YAPI ve KREDİ BANKASI

Resim 9. İkramiye evleri ve Güzel İstanbul (Yedigün dergisi).

tim ve konaklama işlevlerinin dağınık ve oldukça rastgele yerlerde konumlandığı İstanbul şehri özelinde birkaç ulaşım biçimine makul bir mevkide bulunmasının konuttan beklenen özellikler olduğu iddia edilebilir ve bu yaklaşım ikramiye evleri ilanları aracılığıyla rahatça okunabilir.

İstanbul'a özel bir tema: konut ve güzel İstanbul. Her ne kadar modern Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara olsa da, İstanbul her zaman içinde yaşamının arzulandığı şehir olma karakterini 'belli bir dönem haricinde' korumuştur. Osmanlı Döneminden kalma tarihi yapılara ek olarak Bizans dönemi kalıntıları, бүтүнлүклү bir fiziksel durumda bulunan tarihi yarımada, boğaz faktörü, denize olan kıyısı gibi parametreler İstanbul şehrinin *alamet-i farikası*dır denebilir. İş imkanlarının fazlalığı sebebiyle aldığı göçler ve yeni yerleşenlerin artan ihtiyaçlarının daha çok iş imkanını tetiklemesi döngüsü İstanbul'u sürekli büyüyen bir şehir haline getirmiştir. Dönemin Türk Sinemasında yer alan İstanbul fragmanlarına benzer imajlar (Ortaköy Cami, Yıldız Sarayı, Topkapı Sarayı vb.) ikramiye evi reklamlarında da yer almıştır ve "Bu güzel şehirde siz de yuva sahibi olabilirsiniz.", "Güzel İstanbul", "Bu şehir-i İstanbul ki, Bi müsl-i bahadır..." gibi sloganlarla tanıtılmıştır.

Toplumsal Değişimler ve İkramiye Evi İlanları

“İkramiye evi” kavramının toplumun gereksinimleriyle örtüştüğü ve bu gereksinimlerin artışına/değişimine paralel biçimde üretilmeye çalışıldığı oldukça belirgindir. İkramiye evi ilanları gazetelerde arsa satış ilanları, site iştirak ilanları, yapı malzemeleri ilanları, mimari taahhüt ilanlarıyla aynı sayfada yan yana basılmıştır ve aynı eğilimin alternatif bir çözümünü ya da daha doğru bir deyişle alternatif bir çözümün küçük bir olasılığını sunar gibidir. Yapı inşasında ve konut beklentilerinde oluşan değişimler ikramiye evi ilanlarına, inşasına eş zamanlı olarak yansımıştır. Daire büyüklüklerinin küçülmesi, dönemin tercih edilen plan tiplerine göre üretim, geniş aileden çekirdek aile yaşantısına geçiş doğrultusunda tasarlanan daireler, yapı ve ince yapı malzemelerinin zamanın trendlerine uygun olarak değişmesi gibi olgular ikramiye evlerinden ve reklamlarından okunabilir.

Sonuç

Banka ikramiye evleri planlı, örgütlü ve uzun soluklu olarak üretildiğinden, dönemin konut üretim faaliyetleri arasında özellikli bir yer tutar. Devlet eliyle yapılan konutlar/lojmanlar ve kooperatiflerin inşa ettiği konutlar dışında büyük ölçekte planlanarak yapılan tek konut biçimi, ikramiye evleridir. Ayrıca bankaların ikramiye olarak dağıttığı evlere ek olarak bazı bankalar apartman yapıları, siteler inşa ediyor ve bu yapılarda öncelikli satın alma opsiyonu bankanın müşterilerine tanınıyordu, yani 1950 sonrası dönemlerde emlak ve bankacılık faaliyetlerinin oldukça içli dışlı olduğu söylenebilir. Bu tespitten hareketle belli tarih aralığında kentleşme ve bankacılık faaliyetlerinin eşgüdümlü dönüşümlerinin olduğu ve bahsi geçen dönemde fiziksel çevreye eklemlenmiş yapı stoğunun bu bağlam unutulmadan okunması gerekliliği ortaya çıkar.

Nicelik bakımından oldukça fazla miktarda yapı üretmiş bir konut biçimi, inşa sürecine taktiksel anlamda emek harcanmış bir konut üretimi modeli, toplum tarafından yüksek düzeyde bilinir ve farkedilir kılınmış bir konut olgusu olarak ve kentsel dokuyu etkileyen mimari özellikleri ile ikramiye evlerinin tespiti ve onlarla ilgili her türlü belgenin bir araya getirilmesi yakın geçmişi anlamak ve 1940’lı yıllardan 1980’lere kadar gerçekleşmiş kentsel hareketleri anlamlandırmak açısından önemlidir. İkramiye evleri olgusu, popülerliği ve bankaların aktörlüğü sebebiyle sosyolojik ve ekonomik disiplinler ile de yakın ilişkiler içerisinde.

Son günlerde ortaya çıkan-ve dönem dönem bazı yıllarda ortaya çıkmış- kentsel dönüşüm faaliyetlerinin hızına bakarak, söz konusu yapıların yok olma/yıkılma tehlikesi altında olduğunu ya da zaten çoktan yıkılmış oldukları tahmin edilebilir. Özellikle İstanbul’daki örneklerin birçoğu maalesef günümüze ulaşamamıştır. İkramiye evi uygulaması yapan bankaların büyük kısmının kapanmış, el değiştirmiş, tasfiye edilmiş ya da iflas etmiş olduğu düşünülürse, bir çok yapı hakkında bilgi için başvurabileceğimiz istikrarlı kurumların da çok fazla sayıda olmadığını kabullenmek gerekmektedir. Bu noktada mimari açıdan çok sayıda veri içeren

ikramiye evi ilanlarının önemi ortaya çıkar. Birçok yapı mevki bilgisi ve ilanlarda yer alan fotoğraflar aracılığıyla, eğer yıkılmadıysa- tespit edilebilir, ayrıca yapıya yapılan müdahaleler ilanlardaki fotoğraflarla karşılaştırılarak keşfedilebilir.

İkramiye evi ilanlarının mimari arşiv ve tespit çalışmalarındaki başat rolünün yanı sıra, ilanlardan dönemin eğilimlerinin ve bu eğilimlerin dönüşümünün okunabilmesi de toplumsal, sosyolojik ve tarihsel çalışmalarda katkılar sağlar. Bir dönem kamuyu oldukça ciddi bir biçimde etkilemiş olan bu olgu hakkında ilanlar sayesinde edinebildiğimiz verilerin çokluğu, genellikle geçmiş zamana ve onun mekanlarına rastgele bir tutumla yaklaşan ve çoğu durumda onu (kentnin fiziksel çevresi) yeterince umursamayan, ayrıca bütünlüklü bir arşiv yaklaşımı olmayan kamusal sistemlerin yetersizliği derecesinde önemlidir ve birçok farklı çalışmaya kaynaklık edebilir.

KAYNAKÇA

- Akar A. ve Kargılı C. (1967). *Türkiye’de Bankacılık ve Bankalarımız*. Ankara: Kardeş Matbaası.
- Akpınar, T. (1966). *Bankalar ve Devlet*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Coşar, N. (2001, Ekim). Cumhuriyet Döneminde banka ikramiyeleri ve tasarruf. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 16: 187, 85-94.
- Eldem, E. (2000, Ağustos). Osmanlı Bankası reklam kampanyaları (1956-1959): Banka reklam ve İhap Hulusi üçgeni. *Toplumsal Tarih*, XIV: 80, 8-17.
- Koraltürk, M. (2002, Ocak). Banka ikramiyeleri: Daireniz bizden. *Popüler Tarih*, 17, 72-75.
- Tuğçetin, T. ve Kurt, İ. (1977). *Bankaların Merkez Bankasıyla İlişkileri*. Ankara: Kısmet Matbaası.

NOTLAR

1. Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ocak 1955.
2. Hürriyet Gazetesi, 7 Aralık 1969 tarihinde, “Hastaş’a dur demenin zamanı gelmiştir.” manşetiyle basılmıştı.

TÜRKİYE’DE MODERN KONUT İMGESİ VE SİVİL ALGISAL BOYUTU “KÜBİK EV”

G. Deniz Dokgöz

Modernleşme

Modernleşme projesinin Türkiye Cumhuriyet’inin kurulma süreci ile başlayan gelişimi, bu projenin yönetici erkin, reformcu elitlerin, aydınların ve entelektüellerin modernleşme projesi olduğu savı üzerine gelişmektedir (Tanyeli, Tanju ve Bozdoğan, 2002). Hayatın her alanına yansıyan modernleşme projesinin *La Turquie Kemalist*¹, *La Turquie Moderne* gibi Cumhuriyet devrimlerinin yarattığı yapısal dönüşümü uluslararası arenaya tanıtan propaganda araçları olarak dönemin resmi kaynaklarından; bu projenin mekansal ayağını ise dönemin mimari panorasını yansıtan tek yayın organı *Mimar/Arkitekt* dergisinden değerlendirmek mümkündür. Özellikle konut projeleri üzerinden oluşan mimari panoramayı *Mu-hit* (1928-1932), *Yedigün* (1933-1950), *Modern Türkiye Mecmuası* (1938-1939) gibi popüler yayınlar ise resmi yayınların konut söyleminin halka sunulduğu yayınlar olması açısından önem kazanmaktadır. Sadece resmi kaynaklar baz alınarak yapılacak bir okuma, modernleşme projesinin sivil algısal boyutunu eksik ifade edeceğinden, modernleşme projesinin halk tarafından nasıl algılandığı, benimsenip benimsenmediği, içselleştirilip içselleştirilmediği gibi sorulara verilecek yanıtlar önem kazanmaktadır. Cumhuriyet’in modernleşme projesinin halk tarafından algılanma biçimini görebilmek için muhalif, yönetsel faaliyetlerin içerisinde yer almayan, halka daha yakın kaynaklara, yani mizah dergilerine bakarak bir okuma gerçekleştirmek mümkündür. Modernleşme projesinin toplum belleğinde biçimlenmesi ve tanımlanmasına ön ayak olan karikatür, yarattığı imgeler ile sivil modernleşme olgusunun çerçevesini çizmektedir. Bu noktada yeni konut anlayışının halk tarafından algılanış biçimi *Karagöz* (1908-1950), *Akbaba* (1922-1970), *Karikatür* (1934-1948), *Şaka* (1940-1946) ve *Amcabey* (1942-1944) gibi dönem içerisinde farklı zaman dilimlerinde yayın yapmış mizah dergileri üzerinden okumak mümkündür.

Modern Konut

Gelenekselden sıyrılan, yeni yaşam biçimini halk ile uzlaştırmak isteyen Cumhuriyet'in yönetici kesimi, mekansal gereksinimleri karşılayacak konut üretimini, devletin önemli bir sorunu olarak görmüştür. Yönetici erkin düşüncelerine paralel bir tutum da, dönemin genç Türk mimarları tarafından sergilenmiştir. Türk mimarlar, Atatürk ve devrimlerinin halkçılık ilkesinin mimarlığa yansımalarını konut alanı üzerinden tariflemiş; modern mimarlığın karakterinin halk mimarlığı olduğunu; halk mimarisinin esas konusunun da konut olduğunu savunmuşlardır. Abidin Mortaş, konut yapılarının eskiden mimari bir konu olmadığını; mimarların genellikle cami, kilise, banka, saray, han gibi büyük işlerle uğraştığını ve konutları ihmal ettiğini, bugünün mimarisini "Bugünün mimarisi evlerle, dolayısıyla insanların en hakiki yaşayışı ile yakından alakalıdır." cümleleri ile tanımlamıştır (1936, s. 24). Behçet Ünsal, "En geniş deyimle yeni mimarlığın karakteri halk mimarlığı oluşudur. Eski mimarlık saray, kale mabetle uğraşırken yeni mimarlığın konusu evdir." cümleleri ile konut mimarisinin halk mimarisi olduğu gerçeğini dile getirmiştir (1937, s. 202). Ünsal (1940), *Mimarlık Hakkında Düşünceler* yazısında bugünün mimarisine karakter veren öğelerin demokrasi, halkçılık gibi ilkeler olduğunu ve artık din, saltanat olgusunun mimariye karakter vermekten uzak olduğunu savunmuş, mimari endişelerinde mesken mimarlığının ön planda tutulduğuna işaret etmiştir. Modern mimariyi aristokrat bir mimarlık değil, demokrat ve halk ile uğraşmayı amaç edinen bir mimarlık olarak tariflemiş, halk ile uğraşın esas öznesini ise halkın yaşayacağı mekanların mimarisi olduğunu savunmuştur.

Yeni Yaşam İmajı

Modern imaj kavramının yeni yaratılan ulus bilinci ile örtüştürülmesi için mekansal bir dönüşüme gereksinim duyulmuştur. Dönüşümün başlangıç noktasını, kullanıcı profilinde meydana gelen köklü değişimin doğal yansıması olarak konut mekanları oluşturmuştur. Cumhuriyet ideolojisi; geniş aile yerine çekirdek aileyi ön plana çıkartarak evlilik, çocuk yetiştirme anlayışları gibi mekana yansıyan, toplumsal yaşam tarzlarında batıya dönük bir değişimi zorunlu kılmıştır. Osmanlı'nın geleneksel yaşam kültürünün sürdüğü evleri, bu evlerin aynı işlevli odaları, geniş sofaları yerine, giriş holü ya da koridorlar çevresine dizili, belirli işlevlere göre farklılaşmış ve bu doğrultuda kurgulanmış odalar içeren batılı tarzdaki yaşam kültürünü dayatmaya başlamıştır. Bu yeni yaşam kültürünün mekansal düzenlemeleri ve plan kurguları, "modern", "asri" gibi yeniliği, ilericiliği ve çağdaşlığı simgeleyecek söylemlerle ifade edilmeye çalışılmıştır. 1930'lu yıllarda çıkarılan "Belediye, Yapı ve Yollar ile Mühendislik ve Mimarlık Yasaları" ile konutu, yeni çizilmiş bir planlama çerçevesi içerisinde profesyonel bilgiye öncelik verilerek modernist bir anlayışla düzenleme mantığı güdülmüştür (Tekeli, 1998).

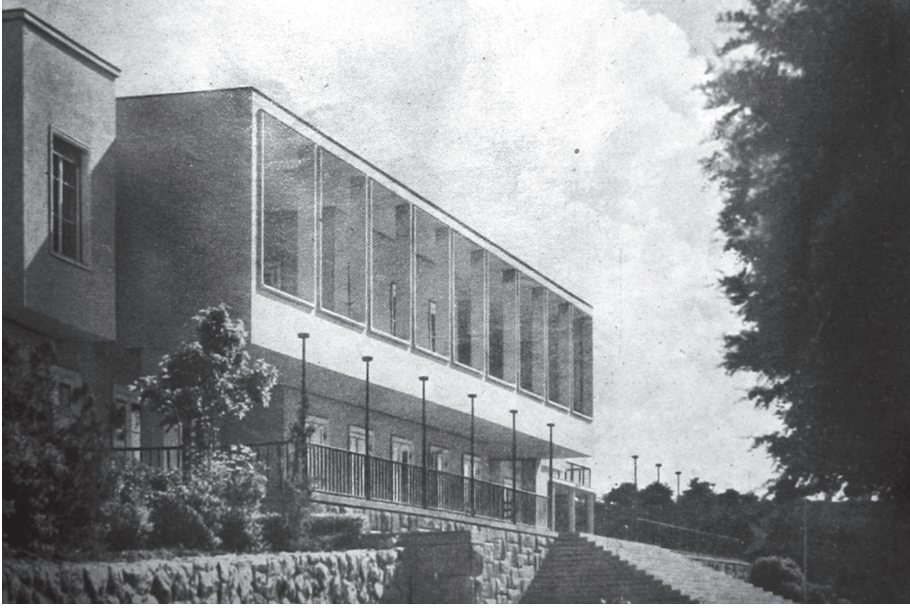
Yaşam tarzı değişen yeni toplumun, yeni bir kent ve konuta gereksinim duyduğu kabulü, toplumsal yapı, mali koşullar gibi etkenler, konutların kullanıcı profilini

de yeniden tariflemek zorunda kalmıştır. Büyük aile konakları, köşkler, yalılar gibi kullanıcı sayısının fazla olduğu konut tipleri, yerlerini çekirdek ailenin yaşadığı daha küçük ve ekonomik yapılara terk etmiş, kullanışlı küçük konutların üretimi zorunlu hale gelmiştir. Değişen aile yapısına yapılan vurgu, Cumhuriyet devriminin istediği modern aile imajı ve modern yaşama kavuşmak olarak ifadesini bulmuştur. Artık mimar ailenin tanımını yapmaya başlamış; bu aile çekirdek aile, barındığı konut ise tek ev ya da apartman olmuştur. Bu biçimleniş, dönemin mimarları tarafından “...Gelinler, güveyler, babalar ve analarla bir arada yaşanan konak ve köşk devri ölmüştür.” (Aptullah Ziya, 1931, s. 14); “...makina asrımızın görüş ve telakki tarzlarının ve yaşama şartlarının eskisine göre değişmiş ve farklı olmasıyla ki, bizim geniş sofaları olan zengin ve büyük ahşap evleri kullanmak artık ağır gelmektedir. Yuvarlak çıkıntılı köşe pencereyi yeni şekil yuvaya, apartmana taşınmanın zarureti işte budur.” (Ünsal, 1939, s. 60) cümleleri ile özetlenmiştir.

Değişen yaşam tarzının oluşturduğu yeni imaj sadece yapıların biçimsel değişimini zorunlu kılmamış, iç mekan kullanımlarında da kendisini göstermiştir. Yeni yemek alışkanlığı ve mutfak “Günün evinde mutfak olabildiği kadar küçüktür. Oturma odasında bir köşe veya dolap, bir yükümü görebiliyor.” (Ünsal, 1935, s. 183); “Burası da mutfak, yalnız burası bir mubah değil bir laboratuvar gibi” “eh bu mutfak rastgele bir hizmetçiye teslim edilmez doğrusu. Hanım yemeğini bizzat kendisi yapmaya karar vermiştir.” (Ünsal, 1939, s. 60) cümleleriyle tanımlanmıştır. Modern konutun önemli mekansal kullanımlarından çatı, “Akşam yemeği ne istekle yenir. Şu pistte de dans söylemek... açık havada dans etmek... yaz akşamları misafirleri burada kabul eylemek çok neşeli olacaktır.” (Ünsal, 1939, s. 61) ifadeleriyle tanımlanmıştır.

Tipolojik Biçimleniş

Cumhuriyet devrimlerinin yeni inşa edilecek başkentle sembolize edilmesi anlamını taşıyan Ankara’nın yeni konut bölgeleri için; konutları tek ev, toplu ev, kira evi, şehir dışında ev, sıra ev, konut bloğu gibi tiplere ayıran Jansen tarafından önerilen tipoloji, yeni Cumhuriyet’in konut biçimlenişinin ana eksenini oluşturmaya başlamıştır (Akcan, 2009). Bu evlerin en önemli özelliği, halka yeni modern meskenlerde yaşaması gerektiği fikrini benimsetmesi ve dünyaya yeni kurulan devletin bürokratlarının şarklı alışkanlıklardan kurtularak modern bir hayatı benimsedikleri fikrini vurgulamasıdır. Bu evler, halka yeni yaşam biçiminin sunulması dışında, devrimin sürekliliğini sağlamak adına propaganda anlamını da bünyesinde barındırmakta; elit kesimin halkın yeni beğeni ölçütünü oluşturması anlamı taşımaktadır. Barındırdığı yan anlam ise, Cumhuriyet ideolojisinin öngördüğü değişimi, orta sınıflar üzerinden kurgulamaya çalışmasıdır (Tekeli, 2007).

Resim 1. Cumhurbaşkanlığı Köşkü (Belge, 1936).

Simge Konutlar

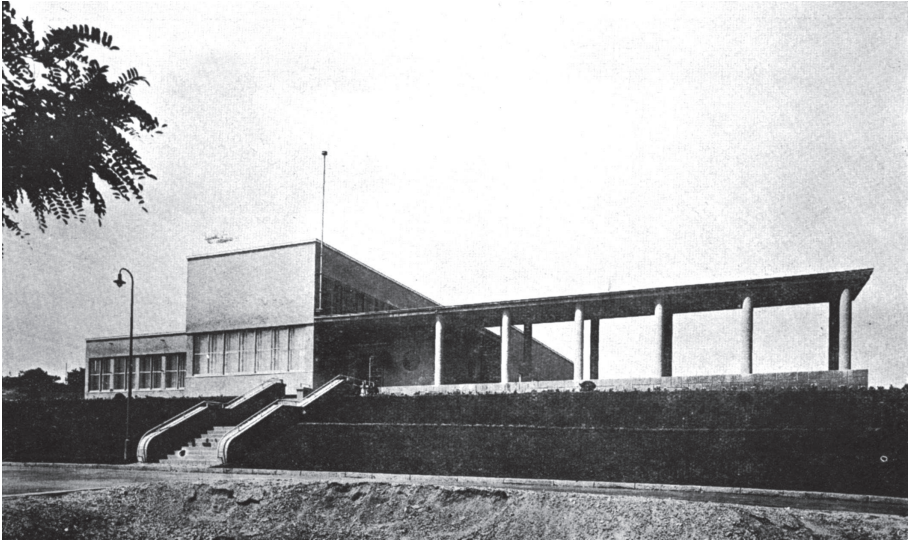
Yeni kurulan Cumhuriyet'in tariflemeye çalıştığı yeni konut imgesinin öncül örneği Cumhurbaşkanlığı köşküdür. Atatürk için yapılacak konutun, sadece mahremiyet kavramı çerçevesinde değil, özel ve kamusal mekanları içerisinde barındıran genel bir çerçevede ele alınması bu yapıyı farklı bir noktaya konumlandırmıştır. Konut ve kurum simgesi gibi iki farklı kimliği bir arada barındıran bu yapısal durum, Türkiye'nin dünyaya sunacağı batılı imgeyi içermesi açısından da son derece önemlidir.

Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığı köşkü için Fritz Hermann'ın 1927'de yapmış olduğu batılı klasik sembolizm içeren Osmanlı ve Avrupa saraylarının anıtsallığını andıran yapıyı reddetmesi; Türk devriminin konut mimarisinde tercih ettiği mimari biçimlenmenin ipuçlarını barındırmaktadır. 1930'da yeni köşk tasarımını, Giulio Mongeri ve Clemens Holzmeister tasarımları arasından seçen Atatürk; Mongeri'nin, kalın taş duvarlar, dik çatılar, kemerli, kolonatl girişler, köşeli çıkımlar, ortaçağvari kule ve süslü bacalar içeren önerisini reddetmiş, konut yapılarında aşırı ifadeden kaçınan Holzmeister'ın önerisini kabul etmiştir (Akcan, 2009). Bu kabul, devlet destekli mimarlıkta keskin bir dönüşü işaret etmektedir. Mongeri'nin bu olaydan sonra bir daha önemli bir iş almadığı dikkate alınırsa, Atatürk'ün canlandırmacı üsluptan desteğini çektiği sonucu çıkmaktadır.

Yedigün dergisi, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nün yalın mimari anlayışını "...Evin şeklinde, batının en modern yapı tekniği ile bozkırlar Asyasının kübik tradisyo-

Resim 2. Hariciye köşkü (Arkan, 1935).

Resim 3. Makbule Atadan Evi (Arkan, 1936).

nu kusursuz birleşmiştir...” cümleleriyle özetlemiştir. Bu yaşam tarzının mekana yansımaları ise “...Günümüzün devlet reisleri arasında, bir o vardır ki, barok yahut klasik saray debdebesinin uzağında ve yirminci yüz yılın yapı, mobilya ve teknik derken anladığı ve yarattığı dekorun ortasında yaşamaktadır...” cümleleriyle halka ulaştırmıştır. Yazıda yer alan “...Bu ev, sahibini, olduğu gibi temsil etmektedir. Bu evde, hem sahibinin arzu ettiği tarzı hem de millete verilecek yurdun örneği temsil edilmiştir.” (Belge, 1936, s.20) cümleleri ise, yapının devletin sadece kamu yapılarında değil, tüm halk için öngördüğü konut yapılarında da mo-

dern mimariyi tercih ettiğinin adeta bir göstergesidir. Akcan'ın "Holzmeister'in tasarladığı Cumhurbaşkanlığı Köşkü bir anlamda devletin konutlar için de kübik mimariyi tercih ettiğini gösteriyor" tanımlaması da Cumhuriyet'in öngördüğü "halkın konut imgesi" ile ilgili görüşü pekiştirmektedir (Akcan, 2009, s. 96).

Cumhurbaşkanlığı Köşkü dışında yönetici elitler için tasarlanan konutlar arasında, Hariciye Köşkü, Makbule Atadan Evi ve Florya Köşkü önemli örneklerdir. Cumhuriyet elitinin yaşam tarzını belirleyecek; halka örnek olacak ve ülkeye yayılması planlanan konut imgesini pekiştirecek bu örnekleri Seyfi Arkan tasarlamıştır.

Resmi davetler ve toplantılar gibi uluslararası işlevler gören, yeni Cumhuriyet'i temsil eden mimari bir imge barındıran Hariciye Köşkü (1933-1935), modernizmi salt biçimsel ilkeleri ile değil; serbest plan çözümleri, esnek mekan kullanımları ve akışkan plan şemasıyla önemli bir yapıdır. Ayrıca bu evde Kemalist kültür siyasetinin modernleşme ve batılılaşma simgelerinin uygulandığı dans salonu, teras çatı gibi mekanları da görmek mümkündür.

Atatürk'ün kardeşi Makbule Atadan evinde (1935-1936) barınma amaçlı bir ifadeden çok "medeni" bir Türk kadınının yaşama alanının temsili sergilenmiştir. Yapının serbest plan şeması ve modern akımın en belirleyici özelliklerinden birisi olan şeffaflık, bu yapıda ortaya çıkmaktadır. Şeffaflık Modernist söylem haricinde, Cumhuriyet kadınına örtüsü kalkmış ev, örtüsü kalkmış Müslüman kadın çağrışımını da yapmaktadır (Akcan, 2009).

Florya Köşkü'nün (1935) tasarımını Atatürk, Martin Wagner ve Seyfi Arkan tasarımları içerisinde seçmiştir. Wagner, Florya'yı Almanya'daki örneklerle benzer bir şekilde bahçeşehirle dönüştüren ve kıyıda da köşkü planlayan bir öneri sunarken, Arkan, köşkü denizin üstünde kıyıya bir iskele gibi bağlanan, yüzen bir

Resim 4. Florya Köşkü (1935).

kütle olarak tasarlamıştır. Arkan’ın önerisinde kıyı halk plajı olarak kullanılacak; bu sayede de yapı, Atatürk’ün halk ile kaynaşabileceği bir binaya dönüşecektir. Arkan’ın gözünde bu yapı, Cumhuriyet devriminin “halkın devrimi” olduğunu; mimarlığının da “halkın mimarisi” olduğunu gösterecek bir yapıdır. Beyaz sıvanmış duvarları ile tarihselci bir yaklaşımdan uzak bu kübik ev suyun üzerine yerleştirilmiş imgesi ile dönemin endüstri devrimini simgeleyen gemi mecazına adeta bir atıfta bulunmaktadır. Denizin ortasında “uluslararası stildeki” bu yapı kısa bir sürede Türk modernleşmesinin bir ikonu haline gelmeyi başarmış, “küçük mimarının” bir zaferi haline gelmiştir (Akan, 2009, s. 126).

Hariciye ve Florya köşkü dış görünüşleri ile gösterişsiz, *Bauhaus* etkileri barındıran, farklı işlevlerin bir araya getirildiği parçalı serbest bir planlama, akışkan mekanlar, geniş cam yüzeyler barındıran özellikli işlerdir. Konutların süslemelerden arındırılmış cepheleri, düz çatıları ve büyük cam yüzeyler kullanılarak yaratılan şeffaflık olgusu; yapıların yerel bir yapı tarzının devamı niteliğinde değil, yeni kurulan bir ülkenin çağın ruhunu yakalama uğruna ödünsüz hareket edildiğini kanıtlar niteliktedir.

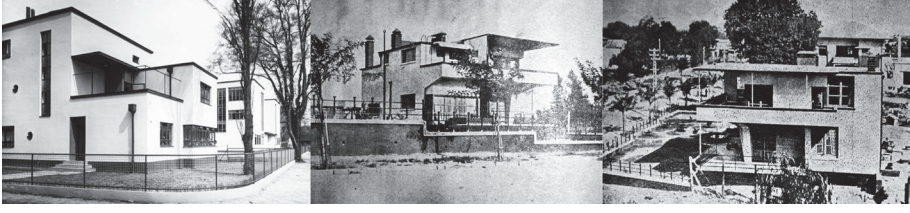
Modern Konut İmgesi “Küçük Ev”

Türkiye Cumhuriyet’inin kuruluş ideolojisi doğrultusunda, benimsediği mimarlık anlayışına “küçük mimari”, bu mimarlık anlayışının konutta tasarımlarına “küçük ev” teriminin yakıştırılması, biçimsel kabule verilen önemi yansıtmaktadır. Özellikle işlevin ön planda tutularak kurgulanan kütle biçimlenmesi küp, prizma, silindirik gibi rasyonel formların kitlesel olarak bir araya getirildiği tasarımlar, kübik kavramı ile popüler hale gelmiştir. Tüm bu biçimsel verilerin ışığında, kübik ev kavramı, Cumhuriyet’in Batılılaşması ve modern yaşamın bir simgesi olarak ortaya çıkmıştır (Bozdoğan, 1996).

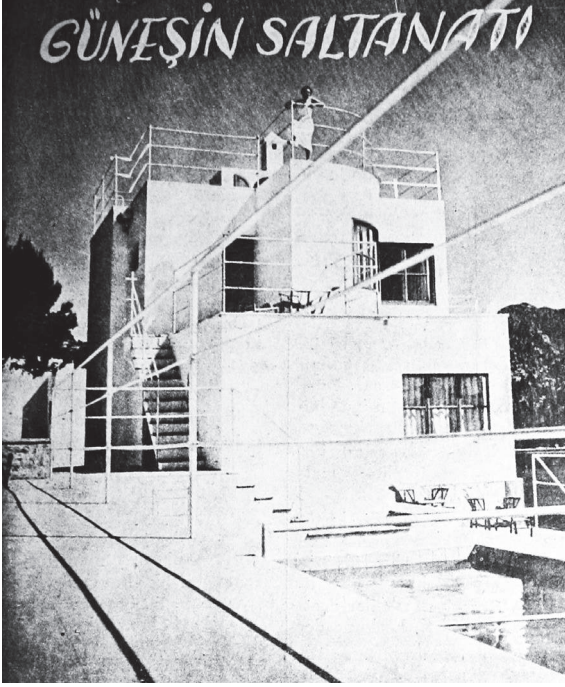
Uluslararası üslubun biçimsel kabulleri ile meydana çıkan kübik ev terimi, tekil aile konutlarını, bahçeli villaları, yazlık villaları, çok birimli kira konutlarını ve yüksek kent apartmanlarını tanımlamakta kullanılmış; esas anlamını, 1930’ların modernist söylemi içinde, her zaman doğayla iç içeliğinden, güneş ışığına ve sağlıklı yaşama olanak tanıdığından dolayı yüceltilen bağımsız, tek aile evi ya da villası olma özelliği taşıyan tekil konutlarda bulmuştur (Bozdoğan, 1996).

Modern yaşam imgesi olarak beliren “küçük ev”, toplumun yaşam şeklinde sosyal bir değişim yaratmaya başlamıştır. Bu değişime paralel olarak modern mimarlık akımının özelliklerini taşıyan sade kübik biçimleri, düz çatıları ve terasları ile geleneksel konutlardan hayli farklı olan “küçük evler” batılılaşmış modern hayat tarzının önemli simgelerinden birisi olmuştur.

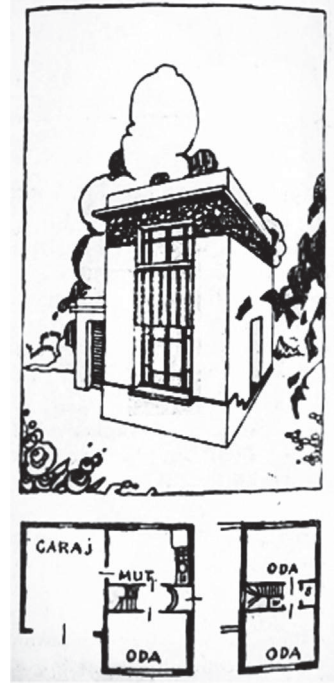
Mimari literatürde sıklıkla kullanılmaya başlanan kübik ev teriminin, konuşma diline girmesine; Cumhuriyet ideolojisinin önemli eğitim araçlarından birisi olan radyonun ve *Muhit*, *Yedigün* ve *Modern Türkiye Mecmuası* gibi dönemin popüler dergilerinin büyük payı vardır. Bu dergilerin sayfalarında, modern, kullanışlı,

Resim 5. Frankfurt'ta konut, Kimyager A. Rıza B. Evi (Samih Saim, 1929).

Resim 6. Güneşin Saltanatı (Fevzi, 1933).

Resim 7. Yedigün dergisinde ilk kübik ev (Yedigün, 1934).

ucuz ve sıhhatli evlerin tanıtıldığı bölümler idealize edilen konut yaklaşımını ortaya koymaktadır. Özellikle *Yedigün* dergisinde yer alan ev tanıtımlarında editörlerin kullandığı dil adeta bir propaganda aracı olarak işlev görmektedir, batılılaşmanın sembolik ifadesi olarak tanıtılan modern evler yüceltilmektedir.

Muhit dergisinde, “Pratik, İktisadi ve Sıhhatli Evler” köşesinde Otto Haesler’in Frankfurt’taki projesi “Kübik bir Ev” başlığı altında “Bugün mimarlık ‘kübik’ kelimesinin manasında idealini bulmuş addedilebilir... Bina aslında sade ve basit görünmekle beraber, asrın bütün bedii ve fenni tekamüllerini bünyesinde taşı-

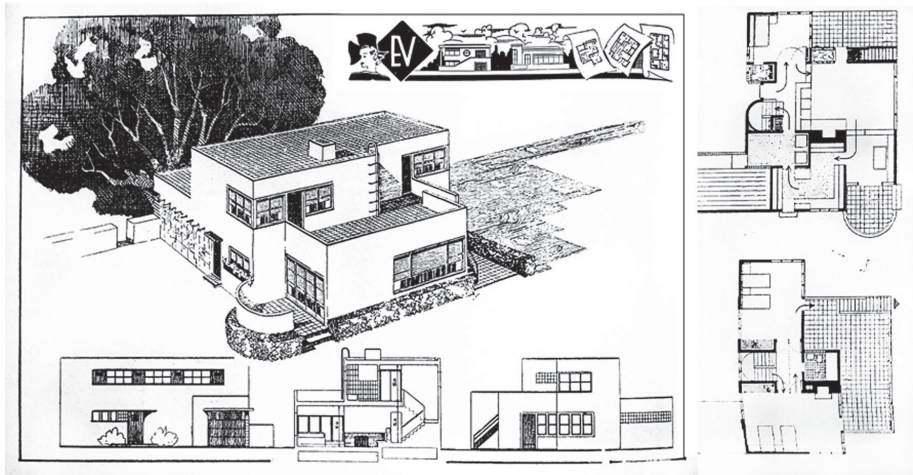
yan kamil bir eserdir.” ifadesiyle, kübik evden başarı ile söz edilmektedir (Saim, 1929, s. 786).

Yedigün dergisinin 1933-1942 yılları arasında yayınladığı konut tanıtım köşelerinde kübik ev terimi ve imgesi; modern mimarlığın düz çatı, geniş teras ve balkonlar, yalın kübik hacimler, kesintisiz denizlik, süsten arınmış yüzeyler, köşe pencereler, dairesel pencereler, metal korkuluklar gibi estetik kurallarının birer karşılığı olarak zihinlerde yer etmeye başlamıştır. “Güneşin Saltanatı” başlıklı makale, yeni konut imgesinin görseller ile desteklenerek halka aktarılan ilk örneğidir.

Yazıda kullanılan “...Bol ışıklı bir ev, belimizi ağrıtmıyan koltuklar, yorulan gözlerimizi dinlendirecek bir bahçe, pislikten doğan hastalıkların önüne geçebilecek bir banyo...” ifadeleri ile modern yaşamın gerektirdiği modern mekanlar ve o mekanlara ait donatılar tanımlanmakta; “...Eski evlerde mehtabın saltanatı vardı. Şimdi her tarafı camlı binalarda güneşin saltanatı başlıyo.” cümleleri ile de yeni mekanların sağlamış olduğu bol ışık ve güneş vurgusu yapılmaktadır (Fevzi, 1933, ss. 10-11).

Yedigün dergisinin konutları tanıttığı bölümün ilk örneği 1934 yılında “Modern ve kübik bir tarzda yapılan bu üç odalı ev haricen çok gösterişli ve zariftir...” cümleleri ile yer almıştır. Bu yazı, “küçük” teriminin *Yedigün* dergisinde ilk kullanıldığı konuttur (Yedigün, 1934, s. 3).

Derginin “Hayalinizde Yaşayan Evler”, “Ev ve Eşya”, “Ev”, “Güzel Evler” isimli köşelerinde modern konutlar, “makul şekilde kübik”, “küçük sayfiye evi”, “küçük tarzda inşa edilmiş”, “son derece modern ve kübik” gibi ifadelerle kübik biçimlenme mantığı vurgulanarak halka lanse edilmiştir. Modern konut tanıtımlarının

Resim 8. Modern Villa (Yedigün, 1938).

metinlerinde, kübik konutların bol ışıklı, rahat, sağlıklı mekanlar sunduğundan bahsedilmiş; serbest plan düzenlemesi, geniş teraslar, düz çatı kullanımı, asimetrik biçimlenme gibi özellikler, plan ve görsellerle ifade edilmiştir.

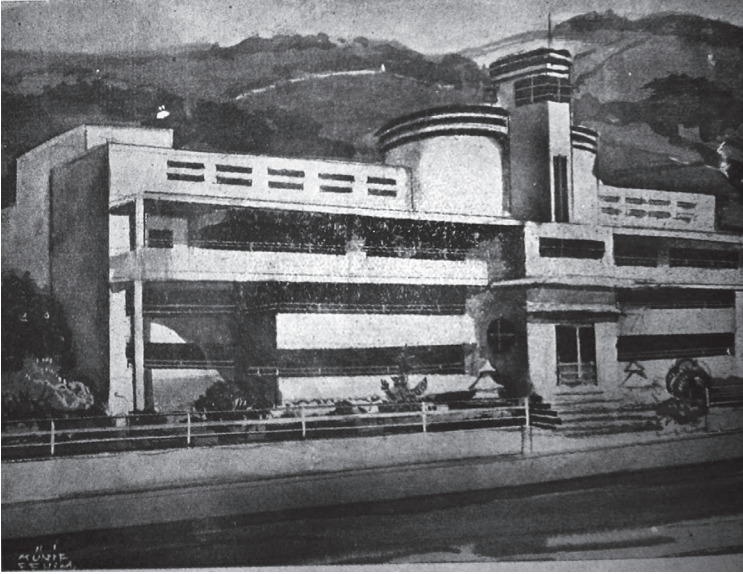
Dergide 1937'den sonra tanıtılan yapılarda, benzer kütle biçimlenmeleri görülmesine rağmen “kübik ev” terimi yerine “modern villa” terimi tercih edilmiş; bu ürünü temsil eden mimari anlayış ise “modern mimari” veya “yeni mimari” terimleri ile ifade edilmiştir.

Modern Konut Eleştirisi “Kübik Ev”

1930'larda ülkenin içerisinde bulunduğu inşaat sektörü, kaynaklar, yerel işgücü, teknik ve malzeme gibi önemli veriler dikkate alındığında; modern mimarlık ürünlerinin tasarlanmasından uygulanmasına kadar ki süreç halk için bir yabancılaşmayı tariflemektedir. Cumhuriyet kendi seçkinine yaptırdığı konut uygulamaları ile halkı ikna etmeye, modern mimarının ülke çapına yayılmasını olanaklı kılmaya çalışmaktadır. Bu durum, mimarların konut üretiminde resmi ideolojiyle paralel biçimde hareket etmesini sağlamış, ortaya çıkan ürün, halk arasında yabancı ve dayatılmış bir şey olarak algılanmaya başlamıştır. Yeni ve konforlu bir yapıda yaşama fikri benimsenirken, bu biçimlenmenin doğurduğu yabancılaşma tepkilere neden olmuş, bu yadırgamayı tanımlayacak terim ise biçimlenmenin eseri olan “kübik ev” terimi olmuştur. Modern mimarının yalın hatları ve biçimlenmesine öykünerek kullanılan “kübik ev” terimi zaman ilerledikçe eleştiri amaçlı olarak kullanılmaya başlamış, adeta modern mimari üzerine getirilmek istenen tüm eleştirileri toplayan bir terime dönüşmüş, beğenilmeyen her türlü mimari eser için kullanılmıştır.

Cumhuriyet dönemi modernleşme hamleleri ülkenin şarklılıktan kurtulması ve çağdaşlaşmasını simgelediği gibi tarih ve kültürel yaşantıdan köktenci bir kopuşu da gündeme getirmiştir. “Kübik ev” kavramı bu kopuş noktasının odağı olmuş ve tartışma gündeminin merkezinde yer almıştır. Kübik biçimlenmenin oluşturduğu soğuk, sterillik duygularının topluma olan yansımaları, modern mimarının kübik imgesi üzerinden reddine kadar gitmiştir. Bu doğrultuda “kübik ev” olarak tariflenen modern konutun biçimsel oluşumu, mekansal düzenlemesi, mekansal konfor ve teknik gereksinimler sıklıkla eleştirilmeye başlanmıştır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* (1934) kitabındaki kübik iç mekan, karşıt ve muğlak duyguları dile getiren bir örnektir. “Hakkı Bey ...aleme, kübiğin ilk örneklerini gösterdi. Köşeleri baştan başa camlı ...binaların ilki Hakkı Bey'in evi oldu... Birer dışçı sandalyesini andıran koltuklar, birer ameliyat masasına benzeyen sedirler, bir otomobil içi gibi kanepeler... çıplak duvar, çıplak yer... ve hepsinin üstünde soğuk bir klinik parıltısı...” (2004, s. 141). Bu örnek, döneminin ilerici ve çağdaş yaşamını simgeleyen modernist tarzda döşenmiş evin olumsuz yönlerini ortaya koyan bir ifade biçimi içermektedir.

Resim 9. Kübik Palas (Fehim, 1939).

Yedigün’de Peyami Safa *Bizde ve Avrupa’da Kübik* başlıklı yazısında kübiği «Bizde ucuz harçla yapılan bodur, yassı, basık tavanlı, odaları dapdaracak, her tarafına hesapsız ve nispetsiz bir bollukla giren güneşin tahta kısımlarını kabartıp çatlattığı yamru yumru apartmanın adı kübiktir....» şeklinde tanımlamaktadır (1936, ss. 7-8).

Benzer eleştirileri, Halide Edip Adıvar *Yedigün*’de yayınlanan *Tatarcık* romanındaki Kübik Palas adlı yapıda tasvir etmiştir. Adıvar villayı “Üslubu adından da anlaşılacağı gibi kübiktir... Münasebetli münasebetsiz lekeler, girintiler, çıkıntılar ve hiç beklenilmeyen yerinde üstü camla kaplı acayip balkonlar vardır. Bakınca insan mimarın burasını bir sıtma nöbeti arasında düşündüğüne hükmeder.” şeklinde hastalıklı bir yapı olarak anlatmaktadır (1939, ss. 12-13).

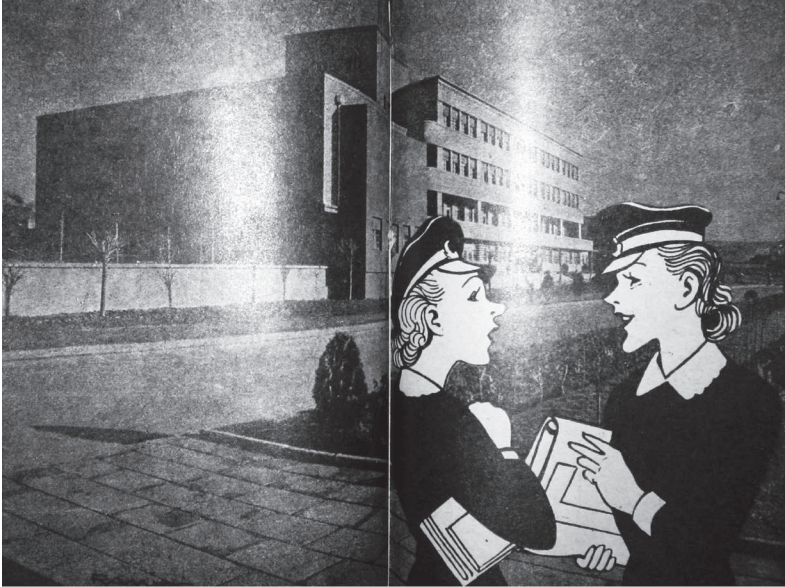
Behçet Ünsal, 1939 yılında gerçekleştirilen *Kübik Yapı ve Konfor* isimli radyo programında modern biçimlerin, evrensel, rasyonel ve günümüz düşüncelerine uygun; tarihsel açıdan kaçınılmaz olan ve Kemalist Türkiye’nin yeni yeni yakalamaya başladığı bir mimariden bahsetmektedir. Ünsal bu mimariyi, modern mimari olarak tanımlamakta; “kübik” teriminin üslupsal/biçimci çağrışımlarından duyduğu rahatsızlığı bu tür yapıları ciddi bir şekilde eleştirerek göstermektedir. “Bu hepimizin dudak büktüğü bizim kübik yapı bir karikatürdür. ...Bu yapıların ekseriya planları yoktur. Veya vardır da çok bozuk, çok fenadır. Güneş görmezler. Enstallasyon bozuktur. ...Sağlıksız bir yapı... Böyle bir yapı lalettayın bir inşaat ustasıyla bir para babası fakat görgüsüz ve zevksiz bir mülk sahibinin kafa kafaya verip meydana getirdikleri bir garibedir.” (1939, s. 60). Ünsal, bu tür yapıların

mantıksız ve garip olması, binanın aksaklıklarının ve sakatlıklarının karikatürize edilmesinden dolayı “kübik” teriminin kullanıldığını ifade etmektedir.

Karikatürlerde “Kübik Ev”

Erken Cumhuriyet Dönemi Türk karikatüründeki modernlik eleştirisini kent ve konut üzerinden okumak mümkündür. Siyasi hayata müdahil olamayan karikatürcülerin değişen yaşam tarzı ve biçimini eleştirme yolu olarak sivil yapıları seçmelerinin en önemli nedeni, değişen yaşam mekanlarının halkla doğrudan ilişkili olmasıdır. Dönem karikatürlerinin hiçbirinde eleştirel olarak yer almayan kamu yapıları, karikatürlerde fotoğraf kolaj tekniği kullanılarak karikatürize edilmiş, olumlanmıştır. Modernist hatlarıyla ön plana çıkan Ersnt Egli’nin İsmet Paşa Kız Enstitüsü yapısının fotoğrafı üzerine yerleştirilen iki öğrenci figürünün konu edildiği karikatür ve Clemens Holzmeister’in tasarladığı Türkiye Emlak Kredi Bankası’nın fotoğrafının önüne yerleştirilen figürlerin Ankara’nın imarı ile ilgili karikatür, kamu yapılarına karşı karikatürcülerin takındığı olumlama tavrına örneklerdir (Dokgöz, 2012).

Eleştirilerin ana noktasını oluşturan konut imgesi eski ve yeni kavramları ve bu kavramların yarattığı alt anlamlar ile kendisini var etmiştir. Sürekli kullanılan bu

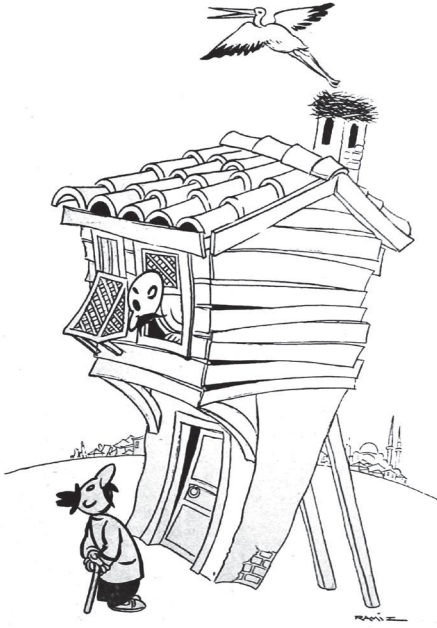

KÜLTÜR VEKİLİMİZİN MEKTEPLERDE ESKİ CEZA USULLERİNİN KABUL EDİLMİYECEĞİNE KARAR VERMESİ TALEBELERİ SEVİNDİRDİ:

-Arıkan’ın verdiği karara ne dersin

-Bal gibi karar derim!

Resim 10. İsmet Paşa Kız Enstitüsü yapısı önünde iki öğrenci (Gökçe, 1938).

-İstanbul imar edilirken tarihi abidelerle dokunulmayacakmış.. Bizim ev de kurtuldu demektir!
-Sizin ev tarihi midir?
-Değil ama, İstanbul imar edilinceye kadar tarihi olur!

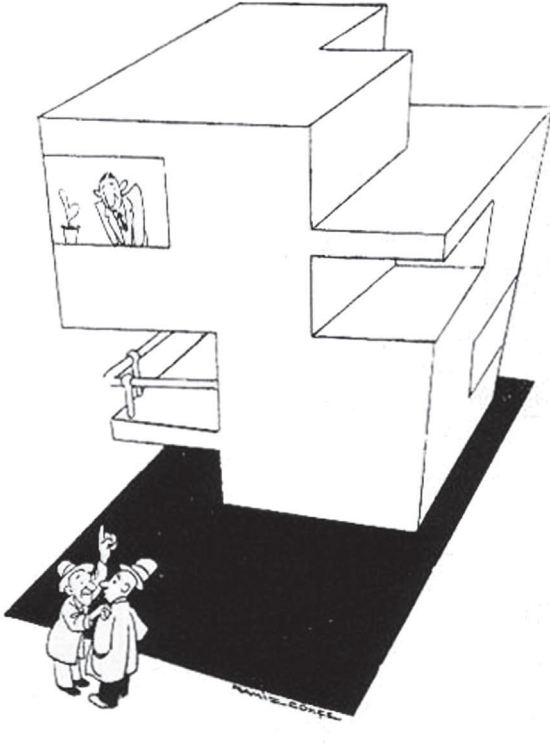

-Anlıyamıyorum: Neye bu dik yokuşun başında ev tuttun?
-Kaynanamda kalb hastalığı var da!...

Resim 11. Eski konut imgesi (Gökçe, 1934).

Resim 12. Yeni konut imgesi (Ural, 1935).

iki uç eksen, dönem boyunca çizilen tüm karikatürlerde hem esas özne olarak, hem de karikatürü tamamlayıcı arka plan öğesi olarak varlığını sürdürmüştür (Dokgöz, 2012). Eski konut imgesi Cumhuriyet dönemine kadarki süreçte gerçekleştirilen geleneksel konut üretimi ile tariflenmiştir. Köşkler, ahşap evler, yalılar eski konut imgesini oluşturmakta kullanılmış; bu imgeyi güçlendirecek ve vurgulayacak antika, harabe, ucuz, köhne, eski bina, eski tarz, Türk evi, hane gibi terimler çizgileri besleyen yazılar olarak karikatürlerde yer almıştır. Eski konut imgesini güçlendiren ve akılda kalmasını kolaylaştıran detaylar, kırma çatı, saçak, oluklu kiremit, ahşap payanda, ½ oranında düşey giyotin pencere, kafes gibi yapısal detaylar olmuştur. Binaların ahşap malzemeli, eğilmiş olarak tasvir edilmesi, payandalarla desteklenmiş gövdeler, her an yıkılabileceğini vurgulayan perspektifler binanın eskiliğini daha da güçlü vurgulamak amacı ile abartılmıştır. Yaşamsal aktivitelerin dışa yansımalarının bir örneği olarak camlardan çıkarılan soba bacaları da eski konut imgesini güçlendirmek amacı ile dönem karikatürlerinde kullanılan önemli bir argüman olarak yer almıştır.

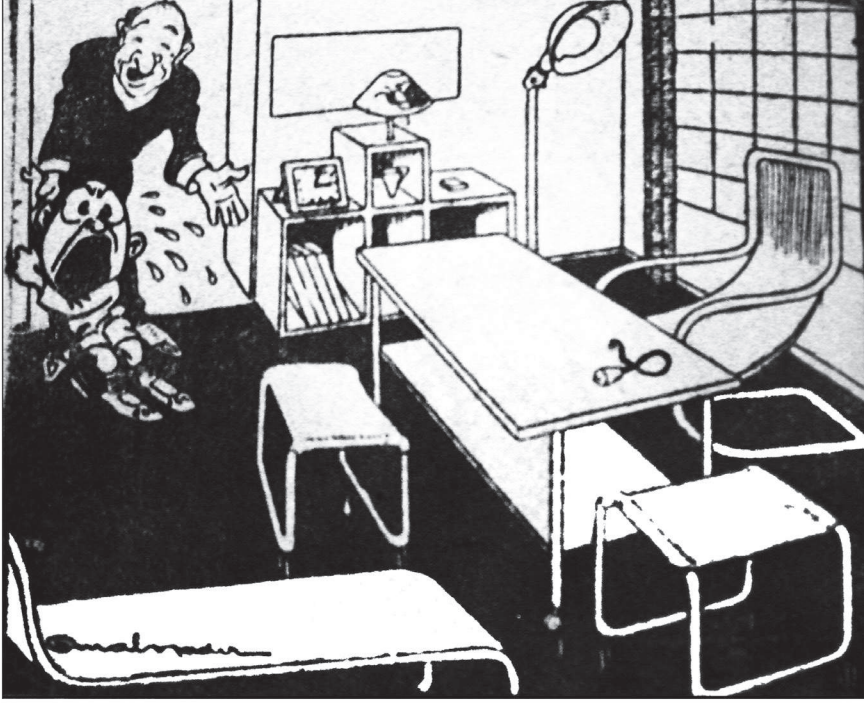

-Senin mimar ne kadar neşesiz görünüyor... Rahatsız mı?
-Evet, kendi yaptığı evde oturuyor

Resim 13. (Gökçe, 1935a).

Yeni konut imgesi “kübik ev” terimi ile özdeşleşen tekil konutlar ve apartmanlarla tariflenmiştir. Özellikle villa, yazlık, sayfiye evi gibi doğa ile iç içe yaşam tarzının betimlenmesinde kullanılan, yeni konut imgesini güçlendirecek ve vurgulayacak asri, modern köşk, çağdaş, kübik, yatık apartman gibi terimler karikatürlerde sıklıkla kullanılmıştır. Bu konutların küçük, karışık, ve pahalı olarak nitelendirilmeleri, asimetrik biçimlenmesinin yarattığı algısal problemler karikatürlere yansıtılmıştır. Teras çatı, yatay, dairesel ve köşe pencereler, balkon ve teraslar karikatürlerde sıklıkla tekrar eden yapısal detaylar olarak göze çarpmaktadır.

Yeni konut biçimlenmesine paralel olarak gelişen mekansal düzenlemeler ve mobilyalar, karikatürlerde ele alınan bir diğer alan olmuştur. Modern mobilyaların yalın, sade, kübik biçimlenmelerinin yarattığı işlevsel çelişkili ifadeler karikatürlerde sıkça kullanılmıştır. Çağdaş malzemelerin vermiş olduğu steril, soğuk hava da yine sık eleştirilen bir argümandır. Genel olarak ise modern mobilyaların

Çocuk –Girmeeeeem.. Cerrah odasına ben girmem...
Baba –Korkma evladım korkma!.. Burası cerrah odası değil;; kübik döşemeli misafir odası!..

Resim 14. Kübik eşyaların yalın, sade hatlarının klinikle özdeşleştirilmesi (Güler, 1944).

kullanıcı tarafından rahatsız mobilyalar olarak tariflenmesi neredeyse iç mekanı anlatan karikatürlerin ortak noktalarından birisidir.

Karikatürler kadar mizah yazılarının da konut imgesinin şekillenmesinde payı vardır. Karikatür dergisinde “küçük mobilya” başlıklı yazı, dönemin iç mekan donatıları hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Yazının “...Artık o boyalı Eyüp oyuncaklarına benzeyen altı kapalı, üstü açık, camı çerçevesi belirsiz, balkon sokakta, kapısı sofada binaları o kadar yadırgamıyoruz. Fakat ben ne yapsam küçük eşyaya alışamıyacağım. Geçenlerde nasılsa moda uyararak biz de küçük bir oda takımı edinmiye muvaffak olmuştuk: Hamur tahtası yüksekliğinde yuvarlak üç masa, hamam iskemlesinden bir parmak farklı arkasız altı sandalye, kanape, koltuk vesaire... Bir misafir gelince çay içmek için bu yerden yapma sandalyelere oturduğumuz vakit elinde horoz şekerile oturağa oturmuş eski zaman çocuklarına dönüyoruz. Yeni küçük sandalyeleri eski biçim bir odaya koyduğumuz için pencereler adeta oturanın karşısında tepe camı gibi kalıyor ve bu vaziyette boynumuzu kaldırarak sokağı görmeye çalışırken satıcının sepetinden başlarını çıkararak etra-

-Bir salon takımı istiyorum..
-Asri bir şey mi olsun, yoksa rahat bir şey mi?..

Resim 15. Modern eşyaların rahatsızlığı (Ayça, 1936).

fa bakan kazlara benziyoruz...” ifadeleri konut biçimlenmesinin eski olduğu bir yapıda iç mekanda gerçekleştirilen dönüşümün sonucunu sorgulamaktadır (*Kulak misafiri*, 1936, s. 8).

Türk evinin tanıtıldığı bir yazı da yer alan “... Kim bilir bu ne sıcak bir köşedir. Kübik eşyalı ananesiz salonlara elbette hiç benzemez... Döşemeler koltuklar zevkimize göredir... Meşhur sedirlerimizde oturup nefis Türk tütünleri içecekler... Aile hayatımız, asıl dekoru içinde hilesiz, hurdasız bütün samimiyeti ile görünecek...” cümleleri eski Türk konutlarındaki yaşantıyı samimi, içten, sevecen olarak gösterirken, modern yaşamı kübik kavramı ile eleştirmektedir (Orhon, 1940, s. 3).

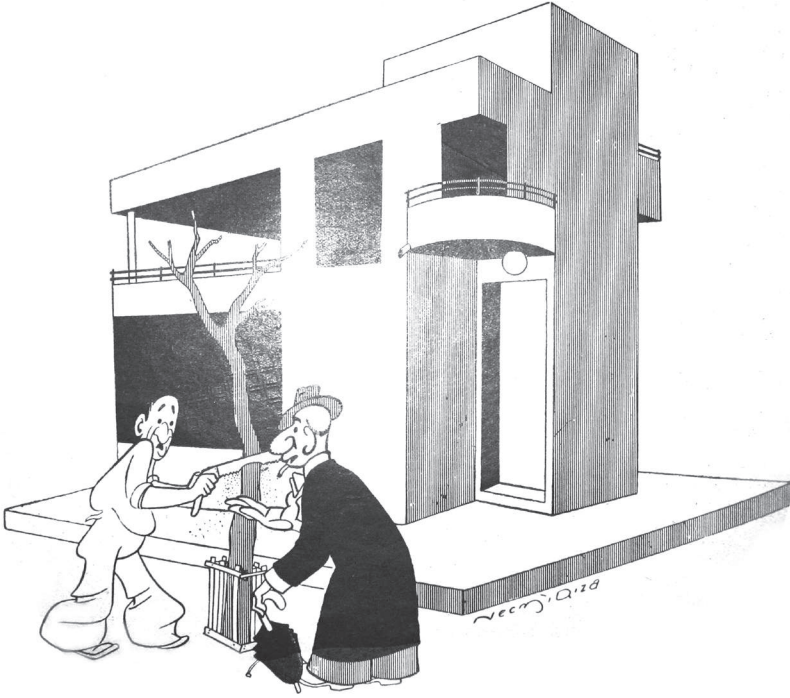
Eski ve yeni konut arasındaki gerilimi yansıtan bir diğer yazıda eski ev, “...İçeri girince Malta döşeli, taşlara basmadan yürümek için kalas uzatılmış, tertemiz bir taşlık. Geride mutfak. Her taraf bal dök yala.... Merdivenin, bakla sofanın, nohut odaların tahtaları, oğula oğula ağartılmış...” cümleleriyle övülmektedir (Amca-bey, 1943a, ss. 3-4). Buna karşın kübik ev, “Biraz büyücekleri dışında buğday silosunu, küçükleri de İskenderi Kebirin lahdini andırır!. Hele içine girince medet Allah!. Boyu bir elliye geçenlerin vay haline. ...O kadar basık tavanlıdır. Yeni evin “Karşıdan gördüm yeşil türbe, içine girdim estağfurullah tövbe!” gibi bir hali vardır. Zahmeti sokak kapısından başlar. Kübik olsun diye kilidi ta ayak hizasında yapıldığından kapıyı açmak için yerlere yatmak icap eder!.. Kapıdan girince

de ya bir mutfak ya bir hela kokusu karşılar. Yapı yeni ise berbat bir kireç ve boya kokusu baş döndürür, yüze göze bir rutubetti yapışır. Bütün ihtiyaçlar birkaç metre arsaya göre hesaplandığından içeride her şey küçüktür. Mesela yatak odası bir karyolalıktır. Dil bilmiyenlerin “salon manca” dedikleri yemek odasına bir masa ile dört iskemle zor sığar. Salon denen oturma odasında her şey üst üstedir. Karşılıklı iki koltuğa oturdun mu dizler rampa!.. ayağını uzatacak yer bulunmaz. Mutfak en havasız, karanlık yerde ve hanlardaki kahve ocakları gibi bir kişiliktir. ...Bacası çekmediği için ne pişse kokusu günlerce sürer. Dışarıdan kale gibi göründükleri halde içeriden pek yufkadır. ...Bereket versin penceresi boldur. İnsan içine basan sıkıntıyı bol hava bol ışıkla biraz hafifletir. Fakat bazı aşırı kübiklerde bu pencere bolluğu arasında kapıyı bulup çıkmak da meseledir. Sokağa çıkıyorum diye balkona çıkar, yahut mutfaka girersiniz!..” cümleleri ile eleştirilmektedir (*Amcabey*, 1943a, ss. 73-74).

Benzer bir karşılaştırma kiralık köşk ve villalar arasında da yapılmaktadır. Eski köşkü tanımlamakta kullanılan “...Altı üstü iki sofa, dört hane oda, çatı katında koca balkon, mutfak yanında çinko döşeli gusulhane; bahçede yemiş ağaçları, havuz, kuyu, çamaşırılık, kümes...” cümleleri Cumhuriyet’in feodal aileden çekirdek aileye dönüşümündeki mekansal değişimi ortaya koyan bir örnektir. Kiralık modern kübik villalar ise “...Bir tarafa asfalta, üç tarafı çayıra bakan kübik bir yapı. ...İçersini geziyorsunuz: Baltacıoğlunun iki büküm olmadan dolaşamıyacağa alçacık tavanlı üç oda. Bir tarasa. Mutfak, hela. Yerler parke. Elektrik, su, havagazı, telefon hepsi tamam. (*Gonfur moderen*)! Fiati soruyorsunuz: Mobilyalı üç bin, mobilyasız iki bin beş yüz lira!.. Mobilya dedikleri de dört iskemle bir masa, bir de hazım sandalyesi!.. Refika fazla gezmeğe gelemmez. Burasını da gönlü sevmiş. Vur aşağı, tut yukarı, mobilyasız iki bin üç yüze uyuşuyorsunuz.” cümleleri ile anlatılmaktadır (*Amcabey*, 1943b, s. 66).

Sonuçlar

Cumhuriyet ideolojisi, hayatın her alanında etkin olduğu bu dönemde, mimari temsiline Osmanlı’dan miras kalan geleneksel mimarlık anlayışını değil, batılı, çağdaş, modern mimarlık anlayışını uygun bulmuştur. Öncelikle kamu yapılarında kendisini hissettiren bu yönelim, Cumhuriyet’in kendisini ifade ettiği ve ideolojisiyle örtüşen bir akım haline gelmiştir. Kamusal alanda oluşan bu dilin, sivil mimari ürünlere, yansıtılması, Cumhuriyet ideolojisinin mekansal anlamda halka en etkin ulaşabileceği alanı tariflemiştir. Cumhuriyet elitlerine yapılan modern konut dilinin halka sunulan mimarlık dili olarak ele alınması, sivil mimari ürünlerdeki mimari dili tariflemesi açısından önemlidir. Bu modern dil dönemin konut anlayışına doğrudan yansımıştır. Dönem konut tipolojisi, birkaç öncül örnek dışında biçimsel yaklaşımla ele alınmıştır (Dokgöz, 2012). Malzemelerin yetersiz ve az bulunur olması, kalifiye eleman eksikliği gibi nedenler yerel bir modernizmin doğmasına neden olmuştur.

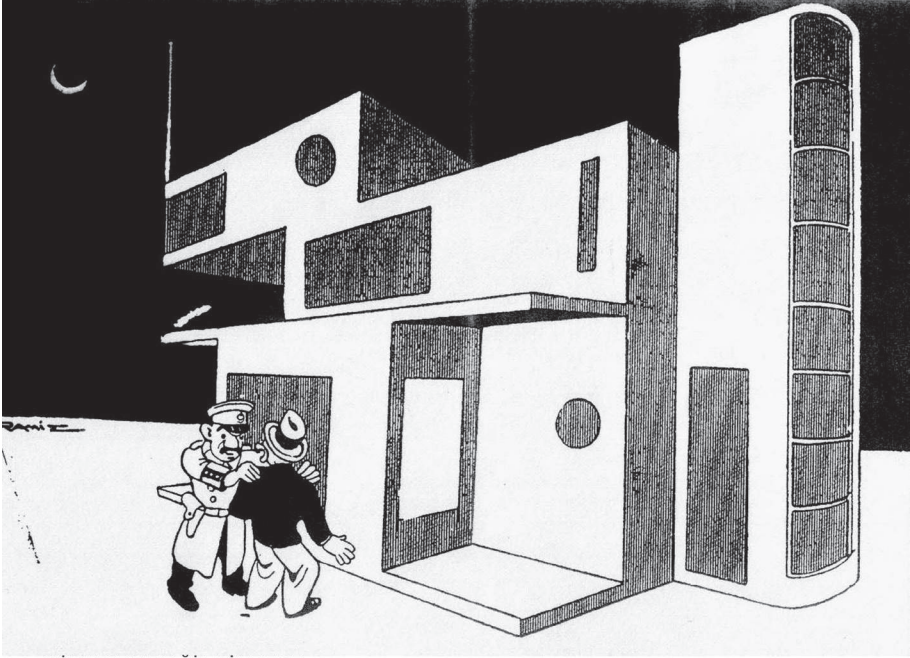

- Yahu, ağacı neden kesiyorsun?..
— Çok eski biçimde de evin kübikliğini bozuyordun!

Resim 16. (Ayça, 1937).

Modernleşme hareketlerinin sivil mimari ürün olarak konut üzerinden okunmasının bir diğer önemli nedeni, dönem karikatürlerinin modernleşme eleştirilerinin çoğunun konutlar üzerinden gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu noktada karikatürlerin modernleşme eleştirilerine odaklanması, siyasi bir eleştiri barındırmayıp Cumhuriyet ve onun kurumlarına sahip çıkar nitelikte olmasından kaynaklanmaktadır. Karikatürcüler kent, konut ve iç mekan kurgusu gibi modernleşme hareketlerinin oluşturduğu yeni mekansal düzenlemeler üzerinden örtük de olsa yeni Cumhuriyet'in kurumsallaştırmaya çalıştığı noktaları eleştirmişlerdir. Mekansal olarak gerçekleştirilen bu örtük eleştiri kamusal yapılar yerine sivil yapılar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, dönem karikatürlerinin ana hedef noktası konuttur (Dokgöz, 2012).

Konut üzerinden gerçekleştirilen modernizm eleştirisi eski ve yeni üzerinden kurgulanarak halkın kendi gündelik yaşantısı ile önerilen modern yaşantı arasındaki gerilim vurgulanmıştır. Konutlar, karikatürün ana öznesi ve karikatürün arka plan tamamlayıcısı olarak iki şekilde yer almıştır. Karikatürün ana öznesi olarak kullanılan konutların eleştirisi, biçimsel (formsal) eleştiriler ve yaşamsal (mekansal, işlevsel) eleştiriler olmak üzere iki ana nokta üzerine temellenirken, konutların

-MİMARLIK DEĞİL BİLMECE

Polis – Gecenin bu saatinde elalemin evinin pencereleri yokluyorsun ha!...

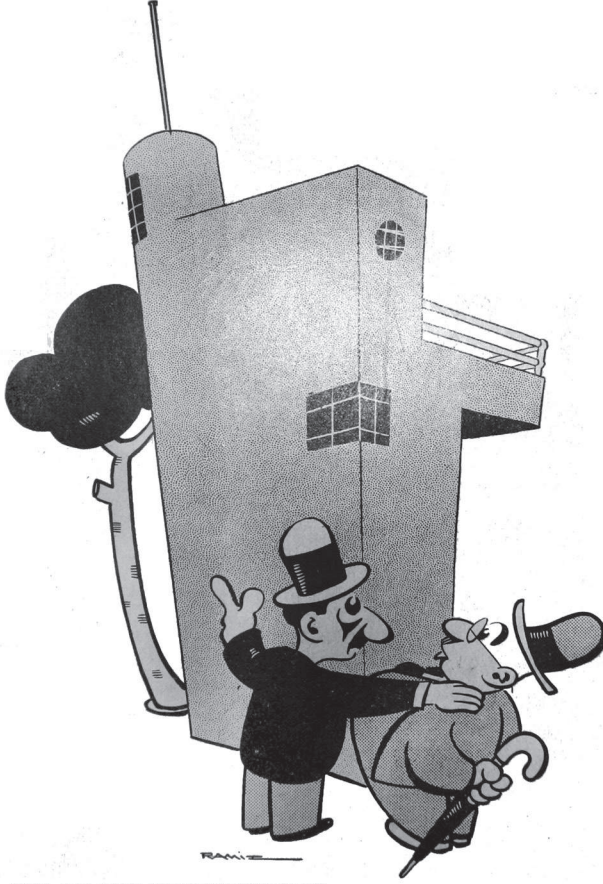
Maznun- Yok yahu, burası kendi evim...

Resim 17. (Gökçe, 1937).

arka plan öznesi olarak kullanıldığı karikatürler, espri konusundan bağımsız dönemin panoramasını yansıtmaktadır. Modern konut imgesinin biçimsel olarak geleneksel konuttan farklılaşması, geometrik biçimlenmenin yarattığı sert hatlar, geleneksel mekan örgütlenmesi dışında yer alan mekansal kurgunun karışıklığı, binaların iç yaşantısında yarattığı gerilimler, bu gerilimlerin oluşturduğu yadırgama duygusu karikatürlerde sürekli işlenen konular olarak göze çarpmaktadır.

Modern konut biçimlenmesinin karikatürlerde “küçük ev” imgesi ile yer alması ve bu imgenin bilinçaltına işlemesine neden olan karakteristik öğeler ve bu öğelerin karikatürlere yansımaları şu şekildedir.

- Konutlarda görülen, modernist mekan anlayışının biçime yansımalarının uzantısı olarak, prizmatik kütle biçimlenmeleri karakteristik bir öğedir. Özellikle asimetrik bir araya gelen prizmatik hacimler modern konut imgesinin küçük ev olarak algılanmasının önünü açmıştır. Karikatürlerde oluşan bu kütle plastığının yarattığı algısal farklılıklar, karmaşıklıklar ve düzen-sizlikler küçük mimari terimiyle özdeşleştirilerek eleştirilmiştir.

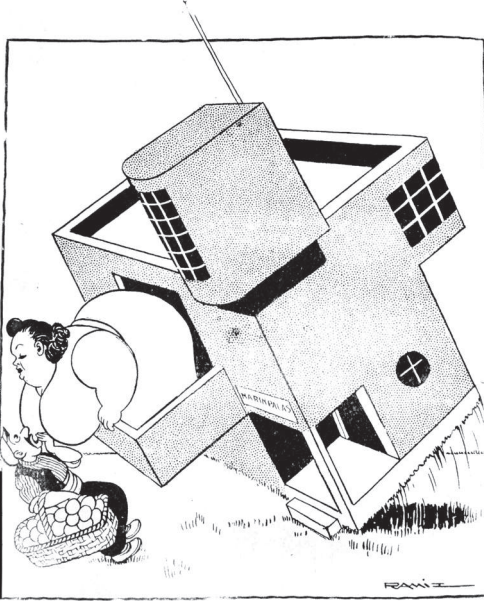

-Nasıl, yeni evimin mimarisini beğendin mi?
-Çok güzel ama, neden böyle rasathaneye benzettin?
-Bizim mahdum komşudaki yıldızlarla muhabere merakındadır da ondan!..

Resim 18. (Gökçe, 1939).

- Modern konutların farklı geometrik formların bir araya gelmesi ile oluşan biçimlenme, karikatürlerin bazılarında konut tipolojisinin dışında farklı ti-polojik yapılar olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu algı, yeni konut biçimlenmesinin halkta yarattığı yadırgamayı göstermektedir.
- Modern konutları halka kabul ettirmek amacı ile ortaya konan, doğa ile iç içelik, yazlık, sayfiye alanlarında konumlanma gibi yerleşim kriterleri, ka-rikatürler de kent merkezinden uzakta yerleşim olarak ifadesini bulurken, bu yerleşimin mantığının kişisel gelir yolu ile ön plana çıkartıldığı, dolayısıyla sınıfsal farklılık teması işlenen bir konu olmuştur.

Türkiye’de Modern Konut İmgesi ve Sivil Algısal Boyutu “Kübik Ev”

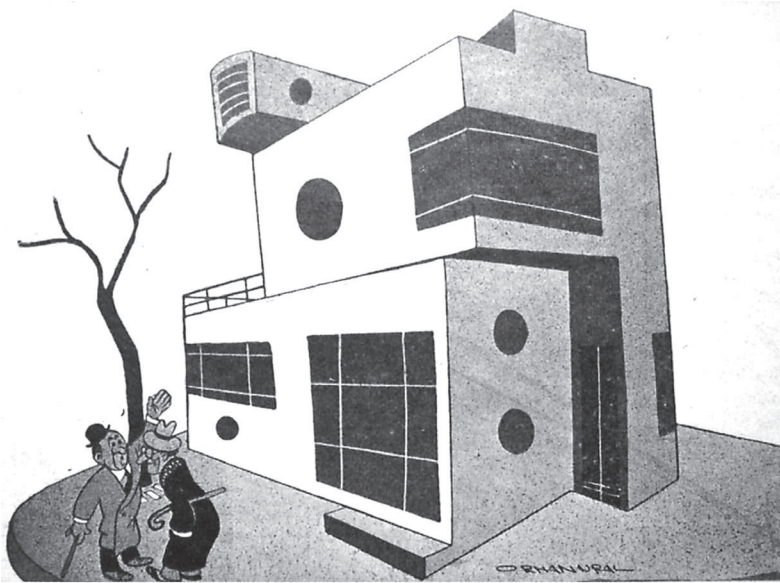
TOMBUL TEYZE KÜBİK EVİN BALKONUNA ÇIKINCA:
Portakalcı –Ne zahmet bayan, ben yukarı çıkardım!...

Yeni İstanbul üstünde eski kırlangıçlar
Kırlangıçlar- Yanlış memlekete geldik galiba... hani o eski şahnişler, geniş saçakları!...

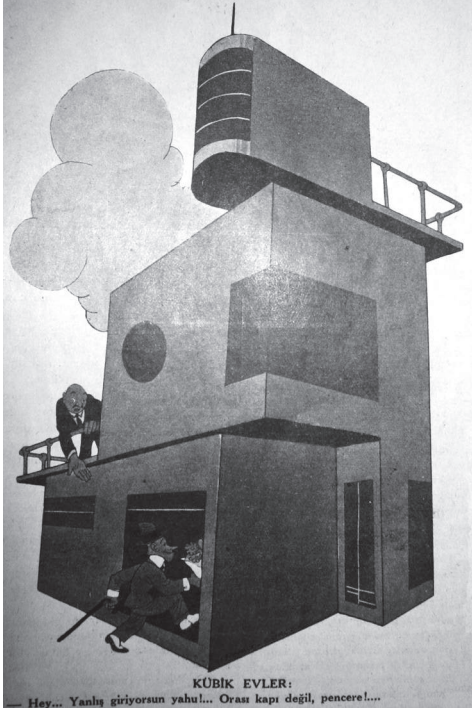
Resim 19. (Gökçe, 1940).

Resim 20. (Ayça, 1938).

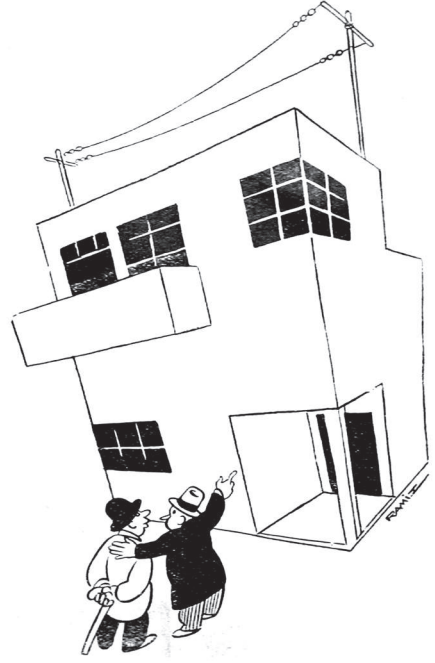

-Kuzum şu senin köşkün planını verir misin?
-Ne o? Eşini mi yaptırmak niyetindesin?
-Hayır bugünlerde ziyaretine gelmek istiyorum da kapıyı bulabilmek için şimdiden tetkikata başlayım...

Resim 21. (Ural, 1937).

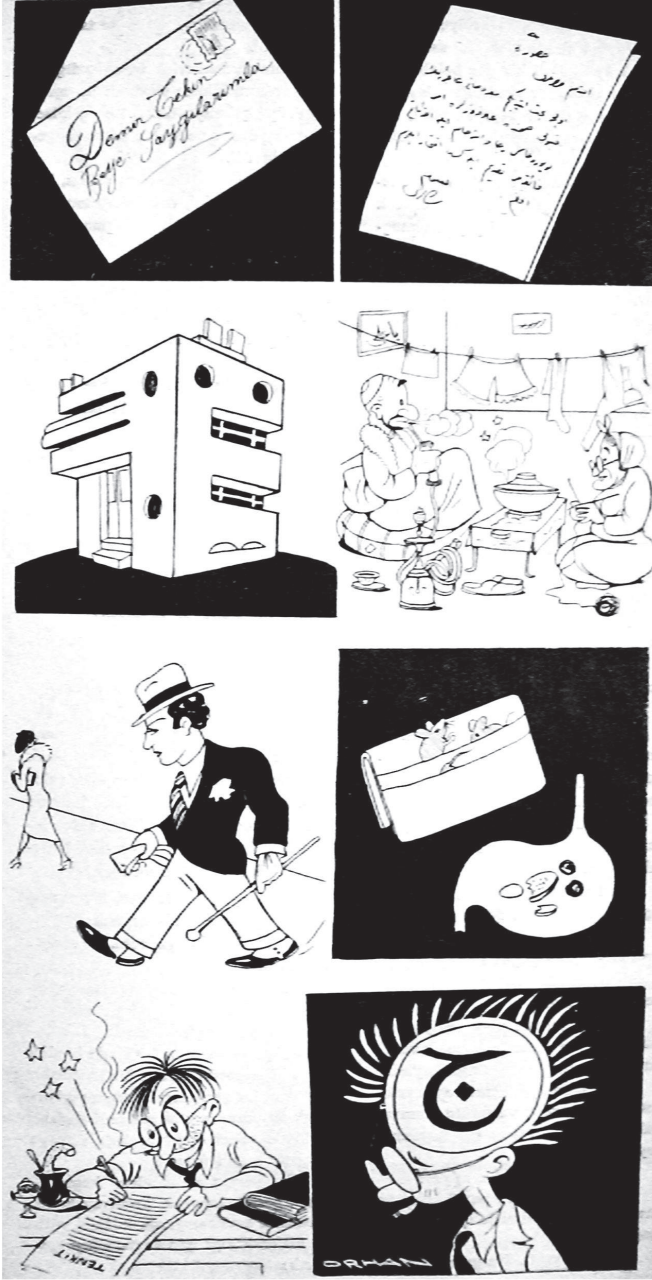

Resim 22. (Gökçe, 1936).

Resim 23. (Gökçe, 1935b).

- Modern konut biçimlenmesinde yapılan çekirdek aile vurgusu, gereksiz ve hantal mekanlar barındırmayan, arınmış, yalın, basit bir konut kurgusu olarak ele alınması ve bunun halka “sevimli küçük bir yuva” gibi minimize edilerek sunulması; karikatürlere, ufak mekanlar, basık tavanlar, ışık almayan küçük odalar, pahalı ve kullanışsız mekanlar olarak yansımış, halkın modern konut biçimlenmesinin yaşantıya dönüşündeki algısı olumsuz olmuştur.
- Geleneksel konutta bulunmayan balkon ve teras kurgusu, mimari ürünün biçimsel olarak farklılaşmasına ön ayak olmuştur. Geleneksel Türk konutunu konu alan karikatürlerde cumba ile sokaktaki kişi arasında geçen diyaloglar, modern konut imgesinde balkon ve/veya terastaki kişi ile sokaktaki kişi arasına evrilmiştir.
- Karikatürlerde modern konutlar düz çatı ve saçaksız çizilmiştir. Çatıya eklenmiş prizmatik veya yarım silindirik hacimler ve bu hacimlerin ucuna takılarak kütlenin bitişini ve düşeyliği simgeleyen metal direk karika-

İç yüzümüz, Dış yüzümüz!

türlerde vurgulanan karakteristik bir öğedir. Bu öğeye tasarım aşamasında kalmış, uygulanmamış bazı konutlarda da rastlamak mümkündür.

- Pencere boyutlarında gerçekleşen biçimsel farklılaşmanın algısal problemi önemli bir eleştiri alanı oluşturmaktadır. Konutlarda, yaşama alanlarında köşe pencere kullanımı, kış bahçelerinde tüm yüzeyi kapsayan pencere kullanımı, düşey sirkülasyonu barındıran mekanlarda yatay veya dikey sürekli tekrar eden bant pencere kullanımı, ıslak hacimleri ifade eden dairesel pencere kullanımı, gibi mekansal kurguya dönük pencere seçimi karakteristiktir. Pencere çeşitliliği karikatürlerde herhangi bir sınıflandırmaya gidilmeden modern konut imgesini güçlendirmek adına rastlantısal ve abartılarak çizilmiştir.
- Geleneksel konutun ½ düşey pencere sistematüğinden farklı olarak yeni konutun yere kadar pencere, dairesel pencere, köşe pencere gibi kullanımlar içermesi karikatürlerde pencere kapı farklılığının ortadan kalkması sonucunu doğurmuş; pencere ve kapı arasındaki benzeşen boyutlandırma konutun girişinin karıştırılması gibi önemli bir algısal problemi ortaya koymuştur.
- Tekil konut ve apartman yapılarının önemli bir çoğunluğunun doktor, diş hekimi, mühendis ve mimar gibi belirli bir gelir ve kültür düzeyindeki kişiler için yapılmış olması, yeni ve çağdaş mekanların kullanıcı profiline belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Kullanıcı profiline değıştiğı bu konutlarda bulunan, dans, balo salonları, piyano odası, kış bahçesi, hizmetçi odaları gibi özellikli mekanlar, tasarımın biçime yansıtılması açısından farklılaşmayı getirmiştir. Karikatürlerde kültürel olarak farklılaşmanın getirdiğı yeni mekanların ve bu mekanlara bağılı olarak gelişen donatıların halk tarafından anlaşılamadığı ve yadırgandığı vurgulanmıştır.

Yapılan tüm bu eleştiriler, eski, geleneksel konut biçimlenmesine karşılık olarak ortaya konan yeni konut biçimlenmesinin de eksik, hatalı ve yanlış yönleri olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Adıvar, H. E. (1939, 10 Şubat). Tatarcık: Büyük milli roman. *Yedigün*, 12: 305, 12-13.
- Akcan, E. (2009). *Çeviride Modern Olan Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri*. İstanbul: YKY.
- Amcabey. (1943a, 17 Nisan). *Dünden Bugünden*, 1: 20, 3-4
- Amcabey. (1943b, 26 Haziran). *Dünden Bugünden*, 1: 30, 3-4.
- Aptullah Ziya. (1931). Binanın içinde mimar. *Mimar*, 1, 14-20.

- Arkan, S. (1936). Çankayada bir villa – Ankara. *Arkitekt*, 6, 179-186.
- Arkan, S. (1935). Hariciye Köşkü – Ankara. *Arkitekt*, 11-12, 311.
- Ayça, N. R. (1938, 7 Nisan). *Akbaba*, 222, 6.
- Ayça, N. R. (1937, 8 Mayıs). *Karikatür*, 71: 3, 8.
- Ayça, N. R. (1936, 27 Kasım). *Akbaba*, 151, 8.
- Belge, B. (1936, 24 Haziran). Yeni Türkiye’nin kalbi Ankara. *Yedigün*, 7: 172, 18-20.
- Bertaux, S. (2006). *Projecting the Nation. European States in the 1920s and 1930s/ Uлуу Tasarlamak. 1920’ler ve 1930’larda Avrupa Devletleri*. C. Eldem, L. Basmacı, ve F. Bozçalı (Çev.). Sergi kataloğu. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bozdoğan, S. (1996). Tarihten günümüze konut ve yerleşme. Y. Sey (Der.), *Modern Yaşamak: Erken Cumhuriyet Kültüründe Küçük Ev içinde* (ss. 313-328). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Dokgöz, G. D. (2012). *Karikatürün Hedef Nesnesi Olarak Mimarlığın “Küçük Ev” Üzerinden Eleştirisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). DEÜ/Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Fehim, M. (1939, 10 Şubat). *Yedigün*, 12: 305, 12.
- Fevzi, H. (1933, 6 Aralık). Güneşin saltanatı. *Yedigün*, 2: 39, 10-11.
- Florya Köşkü. (1935). <http://www.millisaraylar.gov.tr/portalmain/MainGaleri/25.png> adresinden 21.02.2014 tarihinde elde edildi.
- Gökçe, R. (1940, 18 Nisan). *Karikatür*, 225: 9, 16.
- Gökçe, R. (1939, 25 Mayıs). *Karikatür*, 178: 7, 8.
- Gökçe, R. (1938, 17 Mart). *Karikatür*, 116: 5.
- Gökçe, R. (1937, 27 Şubat). *Karikatür*, 61: 3, 15.
- Gökçe, R. (1936, 18 Nisan). *Karikatür*, 16: 1, 3.
- Gökçe, R. (1935a, 21 Mart). *Akbaba*, 64, 17.
- Gökçe, R. (1935b, 2 Mayıs). *Akbaba*, 70, 11.
- Gökçe, R. (1934, 2 Ağustos). *Akbaba*, 31, 5.
- Güler, C. N. (1944, 29 Ocak). *Amcabey*, 61: 3, 2.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2004). *Ankara* (20. basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kulak Misafiri. (1936, 23 Mayıs). Küçük mobilya. *Karikatür*, 21: 1, 8.

- Mortaş, A. (1936). Evlerimiz. *Arkitekt*, 6, 24-27.
- Orhon, O. S. (1940, 1 Şubat). Türk evi. *Akbaba*, 315, 3.
- Safa, P. (1936, 14 Ekim). Bizde ve Avrupa'da kübik. *Yedigün*, 8: 188, 7-8.
- Samih Saim. (1929, 1 Aralık). Pratik, iktisadi ve sıhhatli evler. *Muhit*, 1, 786-787.
- Tanyeli, U., Tanju, B. ve Bozdoğan, S. (2002). Sibel Bozdoğan ile yeni kitabı ve Türkiye'de modernleşme üzerine. *Arredamento Mimarlık*, 150, 48-52.
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye'de mimarlığın gelişiminin toplumsal bağlamı. R. Holod, A. Evin, ve S. Özkan (Der.), *Modern Türk Mimarlığı* içinde (ss. 15-36). TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'nin konut politikaları üzerine. *Arredamento Mimarlık*, 101, 70-73.
- Ural, O. (1937, 9 Aralık). *Akbaba*, 204, 16.
- Ural, O. (1935, 8 Haziran). *Akbaba*, 75, 11.
- Ural, O. (1934, 15 Aralık). *Akbaba*, 46, 11.
- Ünsal, B. (1940). Mimarlık hakkında düşünceler. *Arkitekt*, 10, 221-223.
- Ünsal, B. (1939). Kübik yapı ve konfor. *Arkitekt*, 9, 60-62.
- Ünsal, B. (1937). Zamanımız mimarlığının morfolojik analizi. *Arkitekt*, 7, 201-204.
- Ünsal, B. (1935). Ar ve memleket mimarlığının kronolojisi üzerine düşünceler. *Arkitekt*, 6, 182-187.
- Yedigün*. (1938, 27 Eylül). Ev. 12: 290, 22.
- Yedigün*. (1934, 13 Haziran). 3: 66.

NOT

1. İçişleri Bakanlığı Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından İngilizce, Almanca, ve Fransızca yayınlanan, başkentin inşasından ülkede gerçekleştirilen anıtsal ve endüstriyel inşaatları tanıtan bir yayındır (Bertaux, 2006).

LOCAL MODERNISM AND POSSIBILITIES FOR DWELLING: TOZKOPARAN AS CASE STUDY¹

Şebnem Şoher

Introduction

Istanbul is rapidly changing due to growth and transformation. The speed and scale has varied, especially since the second half of the 20th century, but one of the most important characteristics of this change is that the growth itself changes dramatically every couple of decades. The periodic distinction, as İlhan Tekeli defines it, is a valuable tool for understanding the city's transition. According to Tekeli, urbanization in Istanbul from the 19th century until today can be understood in terms of four periods.² Although the traces of today's urban dynamics are visible across a long period of time, the 1980s constitute a break where the characteristics of the transformation itself were transformed. In order to understand urban phenomena that became part of contemporary daily life, the neo-liberal political climate of the post-80's and its effects on a new political organization and its effects on the physical environment must be understood. An investigation into existing built environment, and the continuous tension between single buildings and relations, decisions, profits, etc. reveals why and how the built urban space came to exist in its present form.

The Tozkoparan area in Istanbul, Turkey, is the case study for this paper. Tozkoparan is an actor during two different urbanization periods of Istanbul. The first is through a squatter prevention project in the neighborhood in the late 60's, and the latter is as an area of potential urban transformation in the 2000's. The neighbourhood consists of 4500 apartment units, a market area, and educational and recreational facilities. The new plan proposes 12.000 to 15.000 units in total, in an increasingly dense urban space. Looking specifically at Tozkoparan allows for an understanding of the government's changing housing policies, the function of government agents and the transformation of urban context in Tozkoparan. One of the main goals of this paper is to show how the example of Tozkoparan represents

the transformations of approaches to the housing problem on a wider city scale. In addition, this paper asks if it is possible to trace the small-scale interventions made by Tozkoparan's inhabitants throughout their occupancy in order to identify them as contributors to thus urban transformation and to introduce the dwellers themselves as actors in this transformation. These two aspects are strongly linked, as they bring the role of the inhabitants in the decision processes into focus.

Characteristics of Expansion

Istanbul changed dramatically after the 1950s. Up until this period, the comparatively neglected capital of the former ruling power had become the main stage for the newly elected Democrat Party government's spatial production. The DP was the rising opposition party during the single-party regime and won the elections in 1950. There had been important attempts to develop a new master plan for Istanbul during the 1930s, via the invitation of urban planners such as Herman Elgötz, Alfred Agache, Henri Lambert, Martin Wagner and Henri Prost, yet the proposed plans were limited to the present margins of the city. These margins shifted unexpectedly and dramatically in the 1950's due to internal immigration from rural Turkey to Istanbul.³

Since the state was incapable of housing a growing labour force following industrial growth, many areas around the Bosphorus, Golden Horn and neighbourhoods outside of the city walls were transformed into informal neighbourhoods characterized by illegal settlements. These illegal settlements are called *gecekondu* (the Turkish word for 'built overnight') and can be understood through urbanization models such as Mübeccel Kıray's "defined-dynamic" model.⁴ Türkün and Kurtuluş argue that the characteristics of a particular space, including how it is used by its inhabitants, can be understood through its changing social organization and historical, local, and spatial contingencies (2005, p. 19). Nevertheless, in Turkey, the transformation of informal settlements into a permanent and sustainable housing is related to the state's lack of economic capacity to invest both in producing the consumer products that help sustain the economy and in the construction sector's ability/desire to provide the necessary physical conditions for the masses consuming these products. In his article *Bedelsiz Modernleşme (Modernization Free of Charge)*, İhsan Bilgin (2002) explains that mass consumption became widespread when Turkey became economically synchronized with the rest of the world in 1950's (Bilgin, 2002). During this period, Western countries that developed along capitalist/modernization lines managed to stabilize growth through social housing projects. After that point, the advertising sector began to play an important role in consolidating and encouraging mass consumption.

Locating Turkey in the global economic system allows for a useful perspective with regards to the housing problem. A system needs uncertainties to turn into certainties, and for transformations to become stable, in order to ensure its continuity. To maintain a social system in a healthy state, modernization theorist Parsons

argues that “pattern maintenance, or the need for stability and continuity” (cited in Smith 2003, pp. 49) is one of essential. For the sake of industrial production, continuity must be ensured. It is for this reason that continuity of the labour force is at its most valuable. Similarly, the middle-class is expected to keep up a certain living standard. Mass consumption relies on continuous industrial production and a steady labour force. Therefore there is an implicit agreement on the self-regulated solution of housing problem in Turkey. According to this agreement, there is little opposition to illegal settlers and the state does not intervene. Keyder (2009, p. 175, p. 177) contends that the public authority surrendered to the inertia of populist clientelism, which enabled the continuity of arbitrary bargaining processes for the decision-makers in specific cases. The term “social housing” does not appear in Turkish political discourse until the 1960’s (Alkışer, 2003).

Turkey’s first five-year development plan (1963-1967) included a statement on tax and credit regulations, in order to provide funding for social housing. Squatter Act No.775 (aimed at preventing the construction of illegal houses) was implemented in 1966 as a sequel to Turkey’s first five-year development plan. According to this new law, state properties within each district were now administered by the municipality. In addition, every municipality had a Housing and Squatter Directorate responsible for building public housing. Tozkoparan was declared as one of the first ‘Squatter Prevention Areas’. As a result of the new law, approximately 150.000 housing units were built around the city. One of the first social housing projects was built in Tozkoparan, but the new legislation lost its force and momentum after this first wave of construction (Karasu, 2009, p. 251).

Tozkoparan Case Squatter Prevention

At the end of 1960’s industrial complexes were established outside of the city center, behind the city walls, and around the Golden Horn, and they were surrounded by illegal settlements. On the arc between Eyüp and Zeytinburnu there were many production facilities and informal housing (such as in Zeytinburnu, Bahçelievler, Bayrampaşa, and Gaziosmanpaşa). Tozkoparan was in the middle of this group - outside of the industrial ring and in a very central position, considering the new neighbourhoods. This location became Istanbul’s development corridor in the second half of the 20th century.⁵ Tozkoparan has special characteristics based on its location in Istanbul, and illustrates one of the important shifts associated with land choices in housing politics, which will be mentioned later in this study.

The new housing blocks in Tozkoparan were built in the post-war modernist style of the period. Ataköy, another state housing project initiated in 1957, offers a different organization. The first phase of Ataköy was a low density settlement of low-rise buildings, whereas the second phase consisted of horizontal highrises and low-rise row houses. The facades of the housing blocks in the 3rd and 4th phases of Ataköy, built between 1963-1974 physically resemble those of Tozkoparan. Ataköy was built for the middle and upper middle-classes, and this differ-

ence reveals itself in the planning. However, it is important to note that two public housing projects can resemble one another physically, even though their target groups are entirely different. When houses began to be marketed as ‘commercial products’ after the 1980s, these physical similarities disappeared and a huge gap emerged between housing projects erected by the Mass Housing Authority (intended to house the poor) and those built for profit.

The early republican modernity project was still visible by the end of the 1960s, and reflected in buildings financed by the state. The “modernizing elite’s effect”⁶ on urban planning is based on the idea that it is necessary to create spaces with a contemporary approach, so that the modern individual can arise. In Ankara, modernist urbanization was combined with the rural influence of the populist approach of the new government, which led to a low-rise and low-density urban texture (Tekeli, 2001, p. 24). In Istanbul, rapid growth led to the adoption of a European style post-war social housing model.

Modernism and Tozkoparan

Although it is argued that modernism died during the postwar years, it is also evident that the discourse of the period represents the early modern tendencies and modernism in architecture (Goldhagen and Legault, 2000, p. 11). As a part of the canonical postwar narrative, the lack of references to locality, personal experience, and geographical/climatic variations in architectural modernism’s constitutive basis, along with its dependence on industrial development and mass production led to critiques lamenting the ignorance of a long-existing knowledge of architectural types and the loss of architecture’s critical positioning in social matters (Goldhagen and Legault, 2000, p. 12). Heynen’s (2000, p. 10) definition of modernity as “a condition that cannot be pinned down to a fixed set of attributes” strengthens the perception of the internal critique of architectural production in the decades preceding WWII as an instrument of revisionist modernism and its adaptation to contemporary society.

Embracing the present, and its transitory nature, one in opposition to tradition and orientation towards the future, is intrinsic to discourses of modernity and thus to the early modernist movement in architecture. Heynen and Cacciari go further and argue that the idea of modernity also includes notions of detachment, mobility, homelessness and fugitiveness, referring to many thinkers such as Baudelaire, Simmel, Heidegger, Berger, Berger and Kellner (Cacciari, 1998, p. 395; Heynen, 2000, pp. 14-15). Both Heynen and Cacciari discuss Heidegger’s claim about the impossibility of dwelling in the modern world, and conclude that the rejection of dwelling is one of the most important features of modernity in architecture, one that ensures its authenticity (Heynen, 2006, 292). In the early 20th century the rapid transformation of industrialized modern life rendered the inhabitants of modern houses nomads. Yet after the 1950’s many architects, such as Rudofsky (1955, p. 200), highlighted the problematic inclination of modernist architecture

towards mechanization, and stated that the house should be “an instrument of living”, not a “machine for living”. The avant-garde in architecture, which can be understood through its relation with contemporary discussions in art, considered buildings as environments for the individual to constantly reproduce, deconstruct and construct him/herself. However this idea of purification, in a sense of removing or transforming art and architecture’s existence in practical life evolved into an unambiguous, fixed method of implementation (Heynen, 2000, p. 29).

In Tozkoparan, buildings and urban planning clearly reflect both the positive and negative characteristics of modernist architecture and planning, if investigated parallel to the postwar criticisms of modernism. Early photographs of the newly built environment show the repetition of uniform units unattached to any sort of urban texture. The viewer cannot obtain any geographical or cultural data, similar to one who encounters pictures of settlements such as Ataköy and Levent. The images almost invariably show the housing blocks. If crosschecked with the general layout plans, one can see that the only common spaces are small shopping quarters and educational facilities, rarely represented in the photos. The modernist urban texture, planned according to the *CIAM* standards and intending to achieve rationality and efficiency, lacks civic space. The essential components are housing, work, leisure and circulation (Deckker, 2000, p. 2). Civic space does not count as one of the fundamental components. The empty spaces between housing blocks were planned to replace public spaces, such as streets and squares. In 1961 Jacobs (1992, p. 101) argued (at the same moment the Istanbul neighborhoods mentioned above were realized) that neighbourhood parks “fail to substitute in any way for plentiful city diversity”. This lack of diversity and different encounters complied with the demand of corporations and governments for depoliticisation (Deckker, 2000, p. 2). Turkey’s historical context at the end of 1960’s, and the socio-spatial conditions of Istanbul support this general idea, that modernist urban planning is instrumentalized as a tool for controlling ambiguities in urban spaces.

Physical Characteristics Small-Scale Transformation

There are 4,500 housing units in Tozkoparan. The general layout of the site includes a central market place, additional shopping quarters, a school, and an empty space reserved for a cinema. A drawing dated 1973 shows the intended plan with the buildings constructed up to that point.

The buildings are constructed with a reinforced concrete frame system. The units are defined as one-bedroom or two-bedroom flats, but the structural system provides a certain freedom in the arrangement and re-arrangement of the plan and facade schemes. A 1972 survey focusing on the living conditions of 50 families living in Tozkoparan indicates that 38 of the inhabitants own their property outright. Most of the families surveyed mentioned that the units are too small and that they would like to make extensions if they had the chance (Atasoy, 1973, p. 105). Lots of the participants transformed their houses through removing some of

the interior walls, creating new openings between rooms and/or adding an open balcony space to the interior volume of the unit (Atasoy, 1973, p. 101). When observed in 2012, it becomes clear that the user-initiated transformations have outgrown the units.

In many units, the changes have different characteristics. There are examples of different floor plans or facade design, due to new walls or windows and in other apartments there are expanded balconies. In the case of Tozkoparan, the top-down production of the individual by the built environment is merged with the early modernist ideal of an individual, re-constructing herself and the space constantly. Elizabeth Grosz (2005, p. 6) explains the interactive relationship between the built environment and its usage, discussing Deleuzian analogies alongside some of Bergson's key concepts:

The ground – in Bergson, duration, in Deleuze, the strata or planes erected by thought and action – generates those impulses that reveal themselves as things, objects, matter, that which is opposed to duration or functions as its other. While matter presents itself as the other or opposite of duration, it also attempts to colonize and contain duration in its spatializing impulses, to make duration over into a form of spatialization, which is to say, stabilization; yet matter, in spite of its scientific reduction to closed systems operating according to predictable laws, also carries, as it were in secret, duration, flux.

If we adopt the terms “things, objects, matter” as if they represent the buildings, and “duration” as their usage, their combination (where the building contains life) can never be reduced to a predictable closed system. Lars Lerup (1977, p. 29) also identifies a certain ‘becoming’ in the process of the formation of space. The construction of meaning, territorial determination, the production of commodities, knowledge exchanges, and many other things emerge at different levels of negotiation. Political, social and interactional space is an outcome of the tensions between the social and the personal, and only sometimes and for a certain time period does it turn into physical space. A space that we can sense in a specific time is the result of a certain agreement or maybe mutual courtesy. If the state of agreement can be sustained, the space may become permanent. But as far as urban dynamics are concerned, the tension would not allow for such stability.

Istanbul Post-1980's

The housing problem changed dramatically in the 1980s. Although the Squatter Act came into effect in 1966, and has not been nullified, it lost its validity after a new amnesty law (No. 2981) was passed in 1984 (Arıkanlı Özdemir, 2005, p. 192). What made this law different from its predecessors is that the emerging and more liberal politics of the government did not only legalize the existing illegal buildings, but granted additional building rights to *gecekondu* owners, in order to subsidize the decline in wages⁷ due to structural change (Gülöksüz, 2002, p. 466). This new case supported illegal building practices as well as the organic ex-

pansion of the built environment, which eventually triggered the most important arguments of the current earthquake debate.

Nevertheless, many researchers have agreed that changes in Turkey since the 1970s have resulted in a new type of urbanization in Istanbul (see Bartu Candan and Kolluoğlu, 2008; Eraydın, 2011, Keyder, 2009, Kuyucu and Ünsal, 2010). Neo-liberal economic policies created a new urban rich and an urban poor, and enabled the social and physical segregation of different groups. Both of these groups then became concentrated in different parts of the city, leading to certain areas defined as poor and others as privileged or prestigious neighbourhoods. The urban transformation discourse grew stronger as a result of this segregation. According to Kuyucu and Ünsal, (2010, p. 1480) urban transformation projects contribute to “the construction of a neo-liberal regime of governance that no longer tolerates the legal ambiguities and the incompletely commodified market structure characterizing these areas”. In the housing market, this rejection of legal ambiguity can be translated into a rejection of housing as an uncommodified product. However, it is common to accept the house as a non-commodity, in order to transform it from ‘house’ to ‘home’.

Current problems identified by recent studies on urban transformation include forced evictions, social exclusion, isolation and the emergence of a new poverty and marginality (Bartu Candan and Kolluoğlu, 2008; Türkün and Kurtuluş, 2005). Industrial workers have achieved stability through squatter amnesty laws and social housing experiments, and the next generation of immigrants became unqualified service sector workers. Bartu Candan and Kolluoğlu, (2008, p. 41) define those who moved in to the Bezirganbahçe housing settlement after the demolition of illegal houses in Ayazma and Tepetüstü as economically weakened, insecure and vulnerable, socially and spatially stigmatized, and politically impoverished. Bezirganbahçe is a social housing project constructed by the Mass Housing Authority in 2007. The new neighbourhood is located very close to the final station of the suburban railway on the western line.

Visions for Tozkoparan

The conditions that led to Tozkoparan’s initial construction no longer exist, and a serious change has taken place with regards to the approach to housing and those who need housing. After all, Tozkoparan is an important example for understanding the period after 2000, since it has become a subject of the new urban transformation debates. As the edges of the city are absorbed by new neighbourhoods, Tozkoparan is now located in a very central position. Physically, the area has a low density, with a lively central market area and no physical boundaries between the neighborhood and the rest of the city (Ögdül, 2000, p. 323). Low-income and lower-middle class groups are living side by side in solidarity. In comparison to the rest of Istanbul, conditions in Tozkoparan are improving. A new tram network was installed in the late 80s/early 90s and has resulted in vital improvements in

the city's northern districts. The Davutpaşa military post, which lies directly north of Tozkoparan, was turned over to Yıldız Technical University at the end of the 1990's, and the new campus and techno-park brought social and economic vitality to the area. These developments mark the emergence of urban profitability in the area.

In 2008, Güngören Municipality and Mass Housing Authority announced an agreement to redevelop Tozkoparan. The urban transformation area is 60 hectares in total, 44% of which is public land. According to the new plan, the inhabitants are not going to be evicted, but transferred to new high-quality apartments to be built on the empty plots. The new inhabitants are expected to cover the expenses of parking spaces, private security services, etc. (2009, *Güzel Tozkoparan*). Former residents will be property owners, but the contradiction lies in the fact that they are supposed to be able to cover these new expenditures in order to maintain a new and better standard of life. As a result, it is possible that the existing neighborhood bonds, habits, and memories will be lost. The green areas, once spared as post-earthquake gathering spaces are being used as playgrounds, gardens, storage spaces, for recycling and everyday encounters, first and foremost building a sense of community. However they will disappear with the new plan.

Once Tozkoparan was a settlement close to the workplaces of its inhabitants. Its low-rise scale, social facilities and green spaces meant that it is not far from being considered a high-end housing project, in terms of its physical characteristics. New social housing projects are more likely to be on the new edges of the city, far away from any workspace, physically monotonous, very high-density, and mostly unable to be transformed by inhabitants. The new MHA housing projects have been criticized by many researchers⁸ (Tomruk, 2008). The variety of unit types has been called insufficient, and the structural system does not allow any kind of user-initiated transformations in the future.

According to Lerup, the most important characteristic of mass housing is the participation of its residents (Lerup, 1977, p. 24). The physical aspect is open-ended, never completed, and becomes something new with time. The same architecture can allow for users to interact and relate in different ways, allowing for coincidence and spontaneity. This type of architecture can be realized through an openness to time, usage and memory (Crisman, 2009, p. 240).

Conclusion

In this sense, Tozkoparan is an exceptional neighbourhood. Although it partially reflects the canonical narrative of postwar architecture, its own story of post-occupancy indicates a break-point in the history of urbanization and architecture in Turkey.

The architectural object, from an early-modernist point of view, should be created in accordance with its period and reflect the social circumstances of the time and

place. *Transitoriness*, which is regarded essential to modernity, may be achieved through being capable of adapting to changing circumstances. Although a lack of structural knowledge resulted in the physical instability of the apartment blocks in Tozkoparan, the inhabitants' interventions are enabled by the building's very same physical attributes. In this respect, the buildings' flexibility and undefined, empty spaces, were/are transformed into common spaces by the community, and ensures the project's authenticity as adopted in modern art and architecture.

My approach in this ongoing research is to continue asking questions. And the most important question is: "can the new knowledge this neighbourhood offers introduce new perspectives on other modernities, and other local geographies?"

BIBLIOGRAPHY

- Alkışer, Y. (2003). *Türkiye'de Konut Sorununun Siyasi Bağlamda Araştırılması ve Değerlendirilmesi* (Unpublished doctoral thesis). Istanbul Technical University, Istanbul.
- Arıkanlı Özdemir, M. (2005). Karanfilköy kentlere vurulan 'neşter'ler. In H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (pp. 187-238). Istanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Atasoy, A. (1973). *Değişen İhtiyaçlar Karşısında Konut Tasarlanmasının Mevcut Konutların Değerlendirilmesi Yolu ile Geliştirilmesi*. Istanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Atlas Kültür (2009, June). Ah güzel Tozkoparan!. *Atlas*, 195. Retrieved on 20.05.2012, from <http://www.kesfetmekicinbak.com/category/detay.aspx?haberid=1649>.
- Bartu Candan, A. and Kolluoğlu, B. (2008). Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in Istanbul. *New Perspectives on Turkey*, 39, 5-47.
- Bilgin, İ. (2002). *Bedelsiz Modernleşme*. Retrieved from <http://v3.arkitera.com/v1/diyalog/ihsanbilgin/modern.htm>. (Original work published 1999. September 5. Radikal İki).
- Cacciari (1998). Eupalinos or architecture. In K. M. Hays (Ed.), *Architecture Theory Since 1968* (pp. 392-407). Cambridge, MA: MIT Press. (Original work published 1980. Eupalinos or architecture. *Oppositions*, 21, 106-116).
- Crisman, P. (2009). A case for openness: Ethical and aesthetic intentions in the design of MASS MoCA. In S. Iliescu (Ed.), *The Hand and The Soul: Essays on Ethics and Aesthetics* (pp. 231-254). Charlottesville: University of Virginia Press.

- Deckker, T. (Ed.) (2000). *Modern City Revisited*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Eraydın, A. (2011). Changing Istanbul city region dynamics: Re-regulations to challenge the consequences of uneven development and inequality. *European Planning Studies*, 19: 5, 813-837.
- Goldhagen, S. W. and Legault, R. (2000). Introduction: Critical themes of postwar modernism. In S. W. Goldhagen and R. Legault (Eds.), *Anxious Modernisms: Experimentation in Postwar Architectural Culture* (pp. 11-23). Cambridge Mass., and London: Canadian Centre for Architecture and the MIT Press.
- Grosz, E. (2005). Bergson, Deleuze and the becoming of unbecoming. *Parallax*, 11: 2, 3-14.
- Gülöksüz, E. (2002). Negotiation of property rights in urban land in İstanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 26: 2, 462-76.
- Güvenç, M. and Işık, O. (1999). *Emlak Bankası 1926-1998*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Heynen, H. (2006). Questioning authenticity. *National Identities*, 8: 3, 287-300.
- Heynen, H. (2000). *Architecture and Modernity: A Critique*. Cambridge Mass., and London: Mit Press.
- Jacobs, J. (1992). *The Death and Life of Great American Cities* (Reissue edition). New York: Vintage Books. (Original work published 1961).
- Karasu, M. A. (2009). Devletin değişim sürecinde belediyelerin konut politikalarında farklılaşan rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14: 3, 245-264.
- Kasaba, R. (1998). Eski ile yeni arasında Kemalizm ve Modernizm. In S. Bozdoğan and R. Kasaba (Eds.), N. Elhüseyini (Trans.), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (pp. 12-28). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. (Original work published 1997. Kemalist certainties and modern ambiguities. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*).
- Keyder, Ç. (2009). Enformel konut piyasasından küresel konut piyasasına. In Ç. Keyder (Ed.), S. Savran (Trans.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* (pp. 171-191). İstanbul: Metis Yayınları. (Original work published 1999. *İstanbul Between the Global and the Local*)
- Kıray, M. B. (2007). Gecekondular. *Mübeccel B. Kıray Toplu Eserleri 2: Kentleşme Yazıları* in (pp.19-27). İstanbul: Bağlam Yayınları. (Original work published 1982. *Toplumbilimleri Yazıları*. Ankara: G.Ü.İ.İ.B.F. Yayınları. pp. 275-283)

- Korkmaz, A. (2004). Bir sosyal politika aracı olarak Türkiye’de asgari ücret: 1951-2003. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 53-69.
- Kuyucu, T. and Ünsan, Ö. (2010). Urban transformation as state-led property transfer: An analysis of two cases of urban renewal in Istanbul. *Urban Studies*, 47, 1479–1499.
- Lerup, L. (1977). *Building the Unfinished*. California: Sage Publications.
- Ögdül, H. G. (2000). Social cohesion; Is it sufficient? Migrant communities in two disadvantaged neighborhoods in Istanbul. *GeoJournal*, 51, 321-328.
- Rudofsky, B. (1955). *Behind the Picture Window*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, B. C. (2003). *Understanding Third World Politics: Theories of Political Change and Development* (2nd ed.). Indiana: Indiana University Press.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tekeli, İ. and İlkin, S. (2004). *Cumhuriyetin Harcı*. Istanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tomruk, B. (2008). Dosya: Anadolu kentlerinin değişen çehresi, ‘Bursa’nın kentsel mimari dönüşüm dinamikleri’. *Mimarlık*, 344, 29-33.
- Türkün, A. and Kurtuluş, H. (2005). Giriş. In H. Kurtuluş (Ed.), *İstanbul’da Kent-sel Ayrışma* (pp. 9-24). Istanbul: Bağlam Yayıncılık.

NOTES

1. This paper was written as a final assignment for the “Paradigms in Architecture” in the Architectural Design Doctoral Program at ITÜ, given by Prof. Dr. Semra Aydın and Assoc. Prof. Dr. İpek Akpınar.
2. According to Tekeli and İlkin, Istanbul’s urbanization from the 19th century until today can be divided into four periods: the Modernity Project (1839-1923), the Radical Modernity Project (1923-1950), the Populist Modernity Project (1950-1980) and the Erosion of the Modernity Project (from 1980 on). (2004, *Cumhuriyet’in Harcı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları) This paper adopts this periodization and makes a comparison between Populist Modernization and the Erosion of the Modernity.
3. From 1935-1955 average population growth rates increased from 1.07 to 5.24% (TÜİK).
4. In this model, unhealthy and problematic areas are acknowledged as results of socio-economic underdevelopment. Development of the city during the feudal period began with development from the center, which then proliferated in different

zones according to function, where specialized commercial areas and production spaces were organized around several axes. Housing districts which lie right outside of the city center become a more complex tissue when these new specialized commercial and small-production spaces leak in. Next, the inhabitants move to the outer circle and create a new housing pattern. If the center's expansion continues, the same cycle repeats itself. New suburban settlements start to appear. According to Kıray, when development slows down, the former housing area that became a commercial district decays. In a downturn, property owners cannot sell their properties, nor utilize them as offices. As a result, the new inhabitants of the city are in less stable conditions, and become actors in this movement. But since the city's population and the population of industrial workers do not increase in a parallel fashion, it becomes more difficult – especially for immigrants – to find the right place for themselves and the right job in order to maintain a sufficient income in the modern urban organization. They settle in squatter areas temporarily, which then becomes permanent, if this situation is not interrupted by the authorities (Kıray, 2007, p. 22).

5. Murat Güvenç and Oğuz Işık, in their book about Emlak Bank describe how the urban planner Abercrombie, who was invited to Istanbul in 1950's, highlighted that the axis from Istanbul's historical city center to the west was very important for the development of Istanbul, which had already been expanded along the Marmara Sea (Güvenç and Işık, 1999, p. 167). Ataköy was also designed according to this.

6. Reşat Kasaba uses the term “modernizing elite” when mentioning that Ottoman/Turkish bureaucrats intended to make modernization process controllable and to present themselves as its supervisors (Kasaba, 1998, p. 20).

7. From the 1980's, inflation became a problem, and in order to fight against inflation, the organic bond between wages and prices was broken off with the aim of decreasing domestic demand, resulting in a disadvantage for minimum wage workers. (Korkmaz, 2004, p. 62).

8. Tomruk, who worked on Bursa during her PhD research states that the fact that the MHA has been building similar apartment blocks with the same plan scheme and the same tunnel formwork shows that the user needs are not analyzed properly (2008).

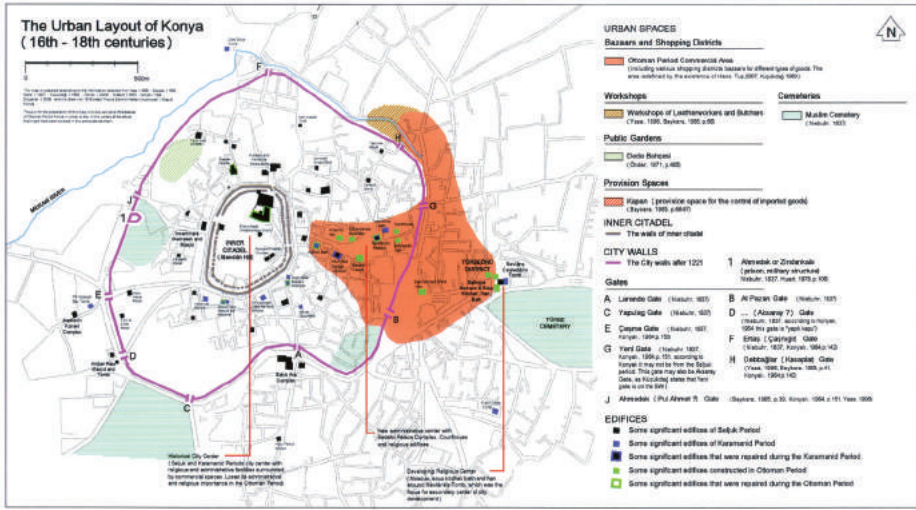
KONYA’NIN YEREL KONUTLARININ TARİHİ KENT MEKÂNINDAN SİLİNMESİ: BİR BELLEK YİTİMİ ÖYKÜSÜ

Mustafa Önge

Giriş

Benim baba evi hâlâ toprak damdır. O damın kışın kürünmesi hoşuma gider nedense? Bana ölüp gitmekte olan bir âdetimizi hatırlatır durur. Kar yağacak, hemen dinecek, sonra da sen dam kürümeğe çıkacaksın. Sıhhatli, neşeli, ailesini, tarihini, hiç olmazsa evini seven kişilerin işi. Şimdikilere bakıyorum. Toprak damlı baba evini rahat olsun diye çatıya çeviriyor. Hattâ belediye böyle istiyor. Belediye şehrin bir semtinde bu türlü evleri muhafaza bile etmeli. Toprak damlı, toprak kokulu, toprak sıvalı evlerde bizim hayatımız, geçmişimiz var. Bırakın Selçuklu, Osmanlı devleti’nden kalma evleri, son elli senelik ev bile kalmadı. Bir tane bulamazsınız. Tepeden tırnağa kadar toprak olan evlerin dış yüzünü değil, içini arıyoruz. Tertemiz, buz gibi, minderli, sedirli, yastıklı, örtülü, işlemeli, duvarları dualı Konya evleri!. Yeni hayatın rahatlığı boş bir rahatlıktır. Tarihsiz, hatırasız ve zevksiz bir rahatlık. (Kişmir, 1964, s. 1)

Konya, kuruluşundan günümüze uzanan süreçte, tarihin her döneminde İç Anadolu’nun önemli bir merkezi olmuştur. Arkeolojik verilere göre ileride Konya’yı oluşturacak olan yerleşimin merkezi, günümüzde Alaeddin Tepesi olarak bilinen bir höyüktür ve yerleşimin tarihi neolitik döneme kadar uzanmaktadır (Önder, 1971, s. 7). Konya, Selçuklu dönemine kadar bu odaktan dışarıya doğru gelişimini sürdürmüş, Selçuklu döneminin sonuna doğru daha çok dinsel nitelikli olan Mevlana Türbesi ve sonrasında Mevlana Külliyesinin oluşumuyla çift odaklı bir yapıya kavuşmuştur (Önge, 2011, s. 110). Özellikle Osmanlı döneminde bu iki tarihi odağın arasında yer alan bölgede, ticari bakımdan hareketli, idari ve dini işlevleri de barındıran bir yapı oluşmuştur (Resim 1). 19. yy. sonunda kente demiryolunun ulaşması ve göçmen mahallelerinin oluşumu gibi etkenler bu yapıyı değiştirememiş, Konya’nın neredeyse tüm önemli tarihi anıtlarının içinde ve yakın çevresinde yer aldığı bu çift odaklı yapı, 1950’li yıllardan başlayarak kentin hızlı bir büyüme sürecine girmesiyle, kentin yayıldığı alanının ortasında kalmıştır (Önge, 2011, s. 113). Alaeddin Tepesi, Mevlana Külliyesi ve bunların arasında yer alan bölge, maruz kaldığı tüm fiziksel tahribatlara rağmen pek çok

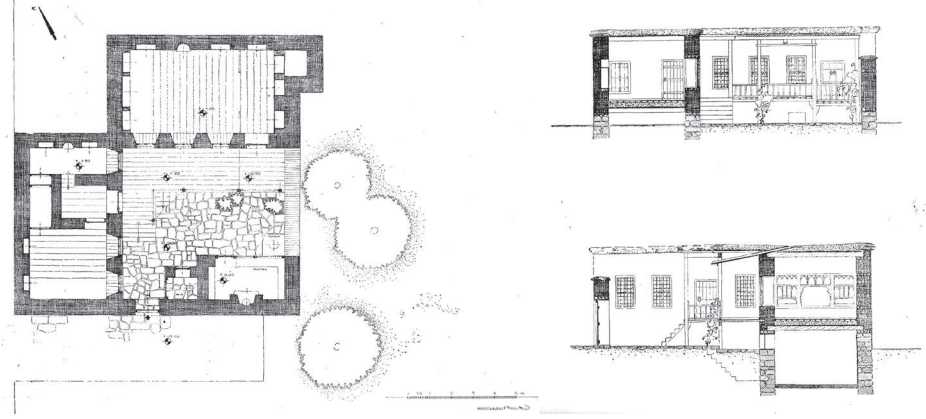
Resim 1. Osmanlı Dönemi Konya kentinde Alaeddin Tepesi, Mevlana Külliyesi ve bunların arasında yer alan ticari bakımdan hareketli bölge (turuncu ile gösterilmiş) (Önge, 2011, s. 63).

tarihi anıtı ve ticari işleviyle günümüze ulaşabilmiştir. Öte yandan, bu kentsel yapının konut dokusunu oluşturan ve en az anıtları kadar kentin tarihine tanıklık etmiş olan Konya'nın yerel konutları, anıtlar kadar iyi korunamamış, kentin büyüme süreci içerisinde birkaç örnek haricinde tamamen yok olmuştur. Bu çalışmada, Konya'nın yerel konutlarının yok oluş sürecinde etkili olan başlıca bileşenler, sürece etkileriyle beraber incelenmiştir.

Konya'nın Yerel Konutları

Kaynaklara göre, Osmanlı döneminde ve belki Selçuklu döneminde de Konya'nın yerleşim dokusunun büyük bölümünü oluşturmuş olangueleneksel konutlarının, büyük programlı olmayan mütevazı yapılar olduğu anlaşılmaktadır.¹ Bu yapılar, genelde, müstemilatın ve konut kütesinin, parselin kenarına doğru çekilmesiyle, ortada avlu oluşturacak bir düzende inşa edilmiştir. Bu düzenlemenin ana ögesi olan, çok işlevli odaları ve bazen de sofayı barındıran esas kütle, çoğunlukla tek katlıdır (Resim 2). Konutun mimari programının içinde, odalar dışında, her konutta tümü mevcut olmayan, odunluk, samanlık, hela, ambar, mutfak, kiler gibi mekânlar da yer almaktadır (Tuş, 2007, s. 151). İç Anadolu'da sıkça görülen, taş temeller üzerine ahşap hatıllı kerpiç elemanlarla inşa edilmiş duvarlara sahip olan konutların üst yapısı, ahşap kirişler üzerine saz hasırlar ve özel bir cins killi toprağın yığılıp sıkıştırılmasıyla, düz çatılı olarak inşa edilmiştir (Odabaşı, 1999, ss. 174-175).

Konya'nın yerel konutları işlevsel olmasının yanısıra, ekonomik bir biçimde konut edinebilme olanağı sunmakta ve iç mekânında kullanıcısına gereken konfor koşullarını rahatlıkla oluşturulabilmektedir. 18. yy. *Şer'iyye Sicillerindeki* satış

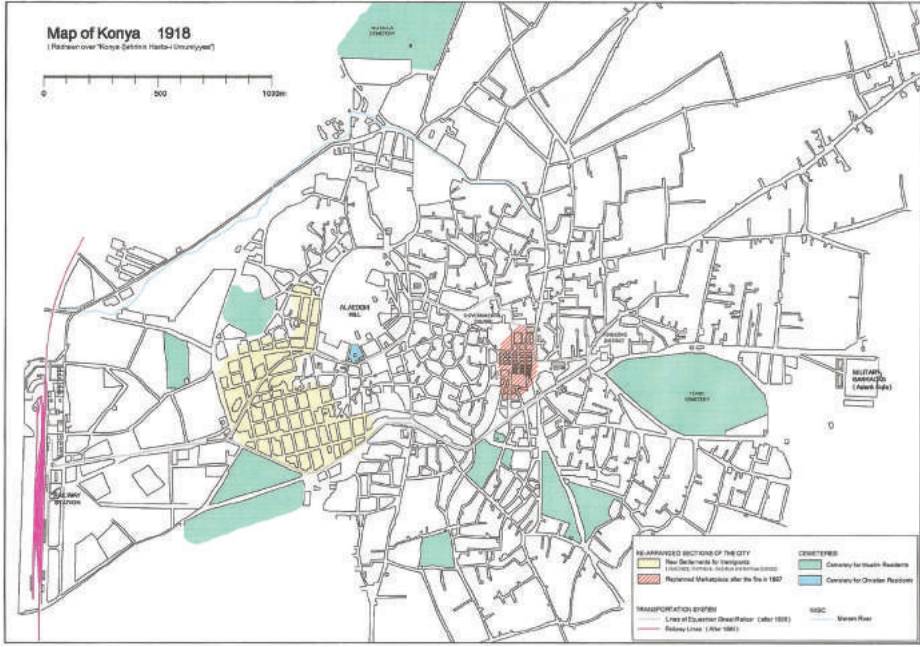
Resim 2. Geleneksel Konya konutuna örnek, Abdülatıllı Hacıfendi Evi, (Berk, 1951, ss. 55-56).

bedellerinden anlaşıldığı kadarıyla bir çekirdek aile, ev sahibi olabilmek için uygun fiyatlarla bu yerel konutlardan edinebilmektedir (Erten, 2001, s. 160). Bu konutların kiler olarak ayrılmış kısımlarında yiyecekler kış boyu saklanabilmekte, kalın kerpiç duvarlar, sıkıştırılmış toprak çatı ve toprak dolgulu ahşap döşemeler sayesinde yapının içi ve dışı arasında yeterli ölçüde yalıtım sağlanabilmektedir (Uz, 2013, ss. 34-35). Bu özellikler, ilerleyen yıllarda modern yapıların şehirde ortaya çıkmasına rağmen kerpiç geleneksel konutların neden bir süre daha popülerliğini sürdürebildiğinin de açıklaması olmalıdır.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz konutlardan oluşan dokular, 19. yüzyılın sonunda şehre demiryolunun ulaşmasına kadar bozulmaksızın varlığını sürdürebilmiştir. Bu tarihten sonra ise refah seviyesindeki artışa ve göçlere bağlı olarak, yeni oluşmuş sosyal sınıfların yaptırdığı daha farklı yapıların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum mimari biçimlenme ve yapım tekniği ve malzeme kullanımı anlamında yerel konut mimarisinin sonu olarak da kabul edilebilecek bir sürecin başlangıcı olacaktır.

Ana Hatlarıyla Konya'nın Yerel Konutlarının Tarihi Kent Mekânından Silinişi

Şehir konut dokusundaki ilk önemli değişimler, 19. yüzyılda şehirde göçmen mahallelerinin oluşumuyla ilgili olmalıdır. Bu mahallelerin oluşumunun ise şehrin 18. yüzyılda ve 19. yüzyıl başındaki fiziksel durumu ile ilgili olduğundan bahsetmek mümkündür. Şehrin durumu ile ilgili olarak seyyahların yazdıklarında yer alan bazı benzer ifadelerle göre şehir surlarının içinde geniş boş alanlar mevcuttur². Şehrin yayılma alanının birkaç yüzyıl öncesinde surların dışına çıkmış olduğu, bu dönemde şehrin ekonomik sorunlarla karşı karşıya bulunduğu, idari ve ticari işlevlerin şehrin doğusuna doğru kaymış olduğu dikkate alındığında, bu

Resim 3. 1918 tarihli Konya haritası, Konya Şehrinin Harita-i Umumiyyesi (müellifi bilinmiyor) üzerinden yeniden çizim.

boş alanların terk edilmiş, çöküntü alanları olduğu fikri doğmaktadır. 19.yüzyılda özellikle Osmanlı – Rus savaşlarından kaçanların yerleştirildikleri göçmen mahallelerinin de bu alanlarda kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun şehrin konut dokusunu nasıl etkilediği tüm yönleriyle bilinmese de şehrin bahsi geçen bu kısımlarındaki özgün dokunun yerini dönemin yapılaşma şartlarının gereği olan gridal dokuların almış olduğu, şehrin 1918 yılındaki durumunu yansıtan haritada açıkça izlenebilmektedir³ (Resim 3).

Demiryolunun kente ulaşımı ve yerel konut dokusundaki değişim. Konya'nın yerel konut dokusundaki ilk değişikliklerin 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir (Resim 4). Bu durumu özellikle 1896-1897 yıllarında şehre demiryolunun ulaşması ile ilişkilendirmek yerinde olur. Zira bu tarihten sonra şehrin sosyal yapısının içinde oluşan varlıklı azınlıkların yaptırdıkları yapılar bu süreçte önem taşımaktadır.⁴ Bunlardan 1860'lı yıllarda Lübnan'dan göç etmiş olan Maruniler'in yaptırdıkları konutlar özellikle önemlidir (Resim 5).⁵ Ağırlıklı olarak, şehrin merkezini Batı-Güneybatı yönündeki demiryolu istasyonuna bağlayan İstasyon Caddesi'nin şehre yakın olan kısmının üzerinde yer alan bu konutlar, form ve malzeme bakımından Konya'nın yerel konutlarına benzemeyen, tuğla ve taş kullanılarak inşa edilmiş, çatısı kiremit kaplı ve gösterişli cephe-leri olan yapılar olarak şehrin çehresini değiştirmeye başlamıştır (Odabaşı, 1998,

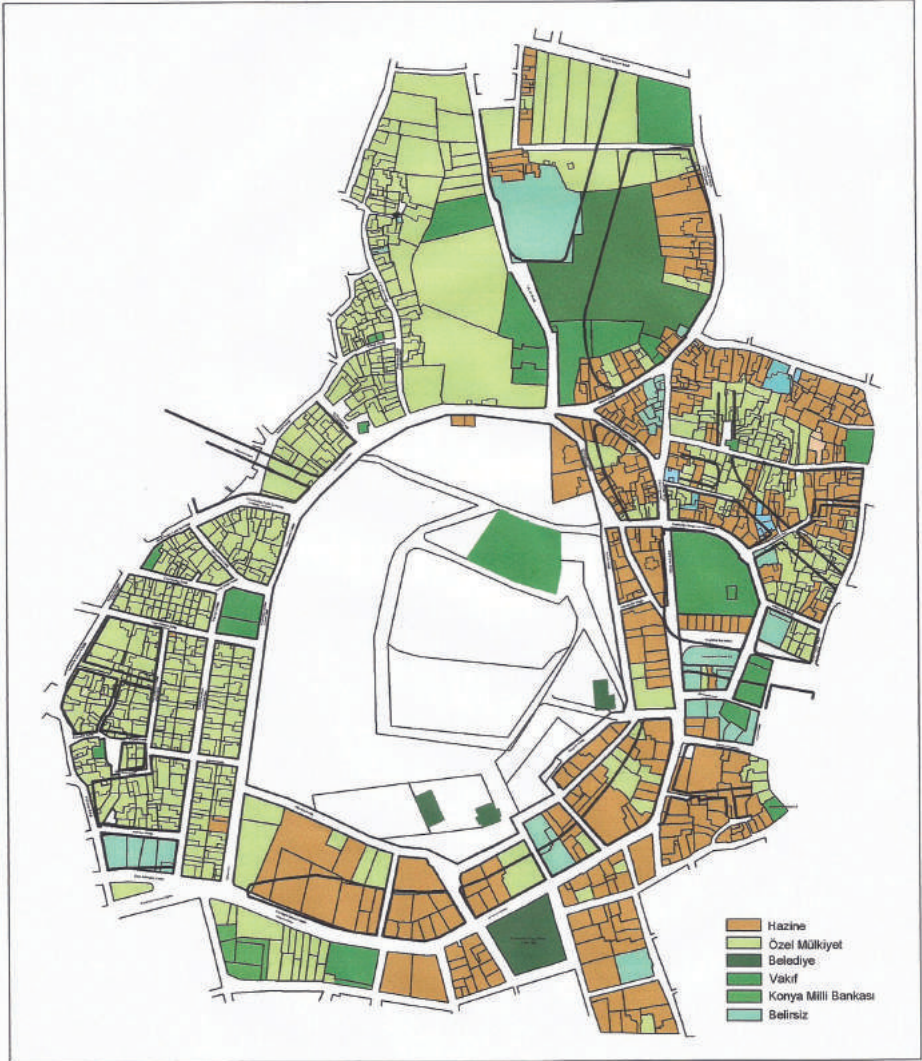

Resim 4. Sakahane Mahallesi'nden görünüm, 1930'ların sonu, Yılmaz Önge arşivi.

Resim 5. İstasyon Caddesi'nde Maruni evlerine iki örnek, 1900'lerin başı, Cahit Sağlık arşivi.

33-34). Demiryolu'nun şehre ulaşmasından sonra Konya'ya gelen misyonerlerin yaptırdıkları, daha çok Rum ve Ermeni etnik unsurlara hitap eden okul ve hastane gibi yapıların da bu konutlarla şehrin aynı kısmında aynı doku içindeki birlikteliği dikkate alındığında, özellikle istasyon caddesi civarında şehir mekânında ciddi fiziksel değişikliklerin oluştuğundan bahsetmek mümkündür.⁶ Bununla beraber,

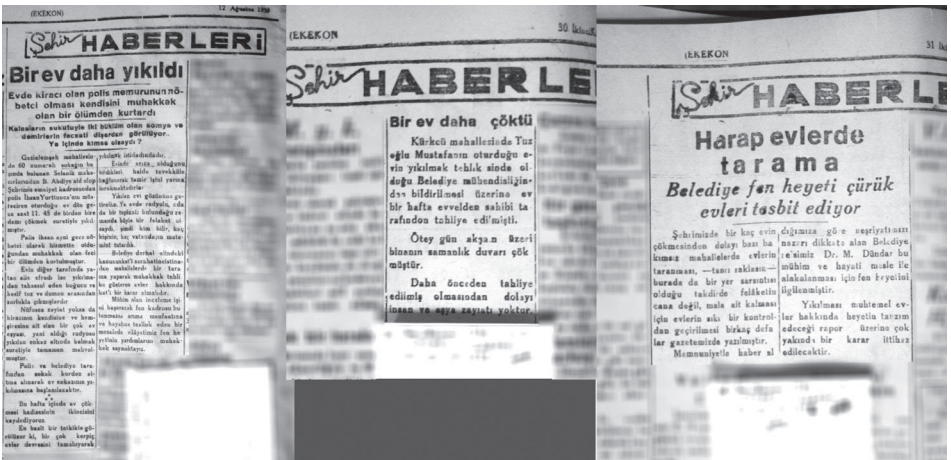

Resim 6. 1926 ve 1927 tarihli kadastral paftalara göre, Mübadele sonrası Alaeddin Tepesi çevresinde mülkiyet durumu. Tepenin güneyindeki adalar imar çalışmaları sonucu küçültülüp kalın çizgilerle belirtilen sınırlara kadar gerilemiştir. (Görsel, Konya Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden alınan kadastral paftalar ile Konya Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi'nden alınan imar planı paftalarının çakıştırılıp işlenmesi ile oluşturulmuştur.)

şehrin diğer bölümlerinde yerel konut dokusu varlığını sürdürür. Bu yıllarda konut dokusu bağlamında en belirgin farklılıkların şehrin tarihi odağı olan Alaeddin Tepesi etrafında olduğu görülmektedir. Tepenin güneyinde yer alan, İstasyon Caddesi'nin içinden geçtiği Gazialemşah Mahallesi, azınlıkların ve misyonerlerin yaptırdıkları yeni yapılarla göz doldururken, tepenin kuzeyi ve kuzeybatısında yer alan Sakahane ve Zevle Sultan mahalleleri, bakımsız durumdaki kerpiç konutlarıyla kötü bir görünüm oluşturmaktadır.⁷

Tehcir ve mübadele süreçleri sonrası yerel konutlar. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında cephe gerisinde kalan Konya şehri, savaş nedeniyle fiziksel zarar görmemiş olsa da, şehrin sosyal yapısının dönemin şartlarından ciddi biçimde etkilendiğinden bahsetmek mümkündür. Tehcir ve Mübadele süreçlerinde azınlık unsurların şehri terk etmesi, Alaeddin Tepesi çevresinde, özellikle Rum ve Ermeni unsurların yoğunlukla yaşadıkları Gazialemşah ve Kürkcü Mahallelerini etkileyen büyük ölçekli fiziksel değişimlere de yol açmıştır. Bu yapılar, mübadele sürecinde önce maliye hazinesine devredilmiş, daha sonra mübadillere verilmiştir (Resim 6). Bununla beraber, mübadele kapsamında Rumların boşalttıkları yapıların onarılmasının gerektiği, bunların tümünün mübadillere verilmediği ve bir bölümünün ise 1926 yılında başlayıp 1930'lu yılların başına kadar süren imar çalışmaları sonucunda yıkılmış olduğu anlaşılmaktadır.⁸ Bu süreçte yerel karakterde olan pek çok konut yapısı yok edilmiş olmalıdır.

Konya'nın yerel konutlarının yok olmasıyla ilgili bir başka gelişme, modern malzeme ile inşa edilen yapıların şehirde yaygınlaşmaya başladığı 1930'lu yılların sonunda yaşanmıştır. Yerel basına yansıyan haberlere göre, 1939'un Ağustos ayında Gazialemşah Mahallesi'nde birkaç gün arayla iki yerel konutun çatısı çökmüş, bunu 1940 yılının Ocak ayında bir başka konutun çatısının çökmesi izlemiştir.

Resim 7. 1939-1940 yıllarında çöken geleneksel konutların yerel basına yansıyan haberleri. Ekekon 1939, 12 Ağustos, Ekekon 1940, 30 Ocak ve 31 Ocak nüshalarından alınmıştır.

tir (Resim 7). Bu gelişmeler üzerine bir komite kurarak harekete geçen belediye, aynı yılın Mayıs ayına kadar, yıkılma tehlikesi olan 383 konut tespit eder. Tehlikeli durumda olan konutlar boşaltılır ve yıkılmaya terk edilir (Önge, 2011, s. 185). Bu gelişmeler, önemli bir bölümü halen kerpiç yerel konutlarda yaşayan şehir sakinleri üzerinde olumsuz bir etki bırakmış, modern malzeme ile inşa edilmiş yapılara olan ihtiyaç artmış olmalıdır. Hatta bu yaşananların, sonraki yıllarda vilayet tarafından kerpiç inşaata karşı getirilecek kısıtlamalara da zemin hazırlamış olduğunu düşünmek mümkündür.

İmar planlarının etkisi. 1940'lı yılların, Konya için, yeni bir imar planının hazırlandığı ve bu plana yönelik pek çok beklentiyi barındıran bir dönem olduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki, 1946 yılında son halini alıp yürürlüğe girecek olan ve sadece dokuz yıl yürürlükte kalabilen bu imar planı, bu beklentileri sınırlı bir biçimde karşılayabilecektir. 1946 İmar Planı'nın önerileri ve uygulamaları bakımından, Konya'nın yerel konutlarını doğrudan ilgilendiren bazı tartışılmaya değer özellikler içerdiği görülmektedir. Bunlardan ikisi, konumuz bağlamında özellikle önemlidir. İlk öneride, şehrin tarihi odağı çevresinde yerel konutları yoğun olarak barındıran Sakahane ve Zevle Sultan Mahallelerinin tamamen yeniden düzenlenmesi yer almaktadır (Resim 8). Bu mahallelerdeki yerel konut dokusunun ortadan kalkması ile sonuçlanacak olan bu öneri, planın uygulamaları kapsamında hayata geçirilememiştir. Diğer öneri ise şehrin tarihi odağı olan Alaeddin Tepesi'nin, şehrin ikinci tarihi odağı olan Mevlâna Külliyesi'ne, külliye etrafındaki yerel konut dokusu içinden geçirilmesi düşünülen bir cadde ile bağlanmasıdır (Resim 9). Öneri bağlamında Alaeddin Tepesi'nden doğuya doğru uzanan ve hükümet meydanına kadar ulaşan mevcut caddenin aynı yönde devam ettirilerek külliye çevresine kadar uzatılması düşünülmüş, planın yürürlüğe girmesinden sonra ilk uygulanan öneri de bu olmuştur. Bu süreçte pek çok konut yapısı ortadan kaldırılmış, yeni açılan bulvarın çevresine de bulvara paralel düzende yeni yapılaşma önerilmiştir.⁹ Uygulamanın doku içinde oluşturduğu tahribat 1956 tarihli hava fotoğrafında açıkça izlenebilmektedir. Yukarıda kısaca bahsedilen bu iki öneri haricinde özellikle Mevlâna Türbesi çevresinde içerisinde yerel konutları barındıran birkaç yapı adasına, ağırlıklı olarak ilkokul ve ortaokul yapıları inşa edilmesinin önerildiği, bu adalara komşu bazı yapı adalarında parselasyonun yeniden düzenlenmesinin istendiği de anlaşılmaktadır. 1956 tarihli hava fotoğrafındaki durum dikkate alındığında, bu önerilerin uygulama süreçlerinde hayata geçirilememiş olduğu açıkça görülür.

İmar planları bağlamında şehrin yerel konutlarını barındıran bölümlerine karşı takınılmış olan tavır ilerleyen yıllarda da değişmeyecektir. Özellikle Sakahane ve Zevle Sultan Mahallelerinin yeniden düzenlenmesi önerileri Konya şehri için yapılan 1954 ve 1966 İmar planlarında da yer alacaktır. Bu mahallelerin yıkımı uygulaması, 1966 İmar Planı'nın bir sonucu olarak gerçekleşmiş, takip eden yıllarda bu mahallelerden arda kalan bölgeye fuar alanı inşa edilmiştir.

Resim 8. Konya Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi'nden alınan 1946 Konya İmar Planı'nda düz çatılı kerpiç konutların yoğun olarak bulunduğu Sakahane ve Zevle Sultan mahallelerine müdahale önerileri. 1946 imar Planı ve bu planın yürürlükten kalktığı 1956 tarihinde çekilmiş, Harita Genel Komutanlığı Hava Fotoğrafları arşivinden alınan hava fotoğrafı üzerinden karşılaştırmalı gösterim.

Resim 9. Konya Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi'nden alınan 1946 Konya İmar Planı'nda Mevlâna Külliyesi çevresine müdahale önerileri. 1946 İmar Planı ve bu planın yürürlükten kalktığı 1956 tarihinde çekilmiş Harita Genel Komutanlığı Hava Fotoğrafları arşivinden alınan hava fotoğrafı üzerinden karşılaştırmalı gösterim. Turuncu renkle gösterilen bölge plan önerisinin hayata geçirildiği bölümdür. Yerel konutların bulunduğu adalara yeni yapılaşma ve düzenleme önerileri, mor ve sarı renklerle gösterilmiştir.

Yerel yönetimlerin kerpiç inşaata yaklaşımı. 1946 İmar Planının hazırlandığı yıllarda yerel yönetimlerin şehrin mevcut problemlerinin yanısıra toz probleminden bahsettikleri görülmektedir. Şehrin çevresindeki toprakların killi yapısının ve tabii engellerden mahrum Konya Ovası'ndaki rüzgâr erozyonunun doğal sonucu olan toz problemi, Konya sakinleri için önemli problemlerden biridir. Bununla

mücadele etme konusunda istekli ve kararlı olduğu anlaşılan yerel yönetimlerin kullandıkları yöntem, yeşil alanların sayısını arttırmak ve tozun şehir içindeki kaynağı olarak gördükleri kerpiç yapılaşmaya sınırlama getirmek olmuştur. Şehirdeki ilk betonarme yapılar 1930'larda ortaya çıkmasına rağmen yeni yapılan konutlarda 1940'lı yıllara kadar kerpiç malzeme kullanılmasına devam edilmiştir.¹⁰ 1940'lı yılların sonunda ise Valilik kararı ile, ana caddelerden 100m. içeriye kadar olan kısımlarda kerpiç inşaat yaptırmak yasak edilmiştir. Bu durum şehrin ana caddelere yakın olan parsellerinde modern malzeme kullanılarak inşa edilmiş yapıların çoğalmasını sağlamıştır (Berk, 1951, s. 204). Bununla beraber, 1930'lardan günümüze, şehrin farklı dönemlerde çekilmiş fotoğrafları dikkate alındığında, modern malzeme ile inşa edilmiş yapıların 1950'li yıllarda yaygınlaştığı anlaşılmaktadır.¹¹ Bu yıllarda, şehirde, özellikle Alaeddin Tepesi çevresinde çok katlı yapıların inşa edilmeye başlanması ve şehrin içindeki kerpiç yapıları barındıran arsaların değer kazanması, kerpiç yerel konutların bu bölgedeki varlığının tekrar sorgulanmasına da neden olmuş olmalıdır. 1960'lara gelindiğinde şehirdeki kerpiç yerel konutların sayısının azalmaya başlamış olduğu, mevcutların da çeşitli tadilatlarla çağın ihtiyaçlarına göre adapte edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte pek çok toprak dam belediyenin isteği ile yerini kiremit kaplı çatılara bırakmıştır (Kışmir, 1964, s. 1).

Koruma süreçlerinin gelişimi. Türkiye'de mimari kültür varlıklarının korunması ile ilgili süreçlerde anıtların öncelikli olarak ele alındığı, konutların korunması ile ilgili anlayış ve uygulamaların ise daha sonra geliştiği görülmektedir. Bu sürecin Konya özelindeki gelişimi de farklı olmamıştır. Konya anıtlarının Türkiye Cumhuriyetinin Kültür varlıkları envanterinde yer alması 1930'lu ve 1940'lı yıllara tarihlendirilebilirken, konutların kültür varlığı statüsüne alınması ise 1975 yılında Kültür Bakanlığı'nın düzenli envanter ve tescil sisteminin işletilmeye başlanmasının ardından, ancak 1980'li yıllarda gerçekleşebilmiştir (Önge, 2011, s. 234). Bu süreçte şehrin tarihi odakları çevresinde yer alan ve yerel olarak nitelenebileceğimiz tarihi değer taşıyan kerpiç konut yapılarının neredeyse tümü, yukarıda kısaca bahsedilen süreçler bağlamında yitirilmiştir.

Konutlar ile ilgili koruma uygulamalarında, büyük, gösterişli ve bezemeli örneklerle öncelik verildiği, konutlar haricinde pek çok yapı türü için de geçerli olmak üzere, verilen kararların yeterli tarihi bilgilerle desteklenmediği ya da desteklenmediği, kültür varlıkları ile ilgilenen pek çok kimse tarafından bilinen gerçeklerdir. Bu bağlamda, Konya'da tarihi odakların çevresinde yer alan ve günümüze ulaşabilmiş tescilli konut yapılarının pekçoğu demiryolunun şehre ulaşmasından sonra inşa edilmiş, yerel konutlardan farklı karakterde olan yapılardır. Bu durum Konya'nın yerel konutlarının nitelikleri ile ilgili olarak gerçekle ilişkisi olmayan farklı algıların oluşmasına yol açmaktadır.

Beğeni sorunları. Konya'nın tarihinin neredeyse tamamen yok olmuş bir parçası olan yerel konutlarının ortadan kaldırılma nedenleri arasında, bu yapıların birer

estetik sorun olarak algılanmalarından da bahsetmek gerekir. Konya evleri, kendine özgü karakterine rağmen özellikle 18. yüzyıldan itibaren kenti ziyaret eden batılı seyyahların hemen hepsinin olumsuz sayılabilecek nitelendirmelerle bahsettiği yapılardır. Şehri 1766 yılında ziyaret etmiş olan C. Niebuhr'a göre "Konya evleri kerpiçtendir, güzel de değildir" (Eravşar, 2001, s. 256). Konya'nın 1806 yılındaki durumu hakkında kısa da olsa bilgiler veren D. Leblach'e göre "Konya evleri topraktan veya güneşte pişirilmiş toprak tuğlalardan yapılmıştır" (Eravşar, 2001, s. 258). Bununla beraber kendisi, kuyumculuk yaparak zengin olmuş bir kişinin yaptırdığı evden de aynı malzeme ile yapılmış olmasına karşın beğeniyle bahsetmektedir (Eravşar, 2001, s. 258). 1838 yılında Konya'ya gelmiş olan H. Von Moltke ise (1969, s. 222) şehrin konutlarını "kerpiç kulübeler" olarak niteler. C. Huart ise, (1978, s. 101) 1891 yılında ziyaret ettiği şehirde, Mevlâna külliyesi etrafındaki yerleşimi "hepsi birbirine benzeyen" ve "birbiri üzerine yığılmış" olarak tanımlamaktadır. Konya'yı 1895 yılında ziyaret eden F. Sarre, şehirdeki konutlardan bahsederken "yoksul", "basit", ve "basık" nitelendirmelerine yer vermektedir (Sarre, 1998, ss. 33-34). Sarre (1998, s. 41), eserinin şehir ile ilgili bir başka bölümünde şehrin Rumların oturduğu mahallesine yöneldiklerinde burada kerpiç evler yerine neredeyse sadece ahşap evlerin olduğunu ve bu yapıların o mahalleye zengin bir hava verdiğini de anlatmaktadır.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz seyyahların izlenimleri değerlendirildiğinde; ucuz, kullanışlı, sürekli bakım isteyen, bununla beraber şartlara uygun biçimlenmiş olan Konya konutunun, batılı gezginlerce derinlemesine anlaşılamadığı ve yoksullukla özdeşleştirildiği anlaşılmaktadır. Seyyahların şehri ziyaret ettiği yıllarda ekonomik sorunların mevcudiyeti ve bunun şehir mekânına etkileri yadsınamaz. Bununla beraber, Konya'nın kerpiç evlerden oluşan konut dokusu, batılıların endüstri devrimi ve sonrasında oluşmuş kavramların etkilediği mimari yaşam çevreleri ile kıyaslandığında ilkel bir yaşam ortamı izlenimi de yaratmış olmalıdır. Çoğunlukla dile getirilen bir konu da bu konutların, kalıntıları bile görkemli olan Selçuklu anıtları ile aynı ortam içinde bağdaştırılamama sorunudur. Öte yandan, kerpicin yapı malzemesi olarak tarih öncesine dayanan geçmişi, büyük ihtimalle Selçuklu döneminde de şehrin konut dokusunu oluşturmuş ve hem Selçuklu döneminde hem de sonrasında konut haricindeki yapılarda da kullanılmış olması, ve bazı önemli ortaçağ anıtlarının çatılarının da toprak ile örtülü olduğu düşünüldüğünde, yadırganmış olan, hatta şüphe ile yaklaşılacak bu birlikteliğin, aslında, saygı ile yaklaşılması gereken bir tarihi gerçek olduğu sonucu çıkmaktadır.¹²

Ne var ki kerpiç konutların yoksulluğun ve ilkeliliğin ifadesi olarak görülmesi ilerleyen yıllarda da sürmüştür.¹³ Gelişme ve şehirlerin fiziksel şartlarını iyileştirme endişesi içindeki yerel yönetimlerin uygulamaları da bu görüş doğrultusunda olmuş, Konya'nın yerel konutları ile ilgili sınırlı sayıdaki araştırmalar da bu görüşü değiştirememiştir.

Sonuç

Günümüzde şehrin tarihi mekânları bunların çevresindeki yerel konut dokusu tamamen ortadan kalkmıştır. Bu yok oluş süreci yukarıda mümkün olduğu ölçüde tarihsel süreklilik içerisinde tartışılmaya çalışılmış olan ana bileşenleri içermektedir. Yokoluş sürecinin aşamalı ve kısmen da planlı bir şekilde geliştiği, durumun devlet, yerel yönetimler ya da şehir sakinleri tarafından bir tehlike olarak değerlendirilmemesinden ötürü önlem alınmadığı ve bunun sonucunda günümüzdeki durumun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Çağdaşlaşma süreçleri içerisinde, yoksullukla ve çağ dışılıkla özdeşleştirilip beğenilmeyen, içindeki yaşam biçimi ile beraber bir değer olarak kabul görmeyen, hatta bir sağlık ve estetik problemi olarak kabul edilen ve tarihsel süreç içindeki yerinden ve değerinden pek bahsedilmeyen yerel konutlar şehrin tarihi mekânlarının bir parçası olarak günümüze ulaştırılamamıştır. Kentin tarihi mekânlarında sadece anıtlar korunabilmiş, bunları çevreleyen konut dokusu ise yerini çok katlı yapılaşmaya bırakmıştır. Konutların ortadan kalkması süreci anıtları da etkilemiştir. Yerel konutlarla birlikte iken şehir dokusu içinde kolayca fark edilen, referans oluşturan anıtlar, kaybolan konut dokusunun yerini alan çok katlı yapılar arasında zorlukla algılanabilir hale gelmiştir. Koruma ölçütlerinin gelişim aşamasında anıtlara öncelik vermesi, günümüz Konya'sının anıtlarını pek çok Anadolu şehrindeki benzerleriyle beraber, ait oldukları özgün ortamlarından koparılmış bağsız nesneler haline getirmiştir. Koruma ölçütlerinin konutları da kapsayabilecek biçimde geliştiği yıllarda ise yine öncelik gösterişli konut yapılarına verilmiş, koruma anlayışı günümüzün standartlarına ulaşmış olduğunda ise mimari kültür mirasımızın ve Konya kentinin belleğinin önemli bir bölümü çoktan silinip gitmiştir.

KAYNAKÇA

- Aydın, D. (2006). Osmanlı'nın son dönemlerinde Konya'da bir Maruni mekânı Araboğlu Kosti Evi. M. Aydın ve Ş. Filiz (Der.), *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* içinde (ss.135-146). Konya: Türk İslam Medeniyeti İlmî Araştırmalar Enstitüsü.
- Berk, C. (1951). *Konya Evleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Ceran, A. (2004). Özel İdare ve Maarif Arşivi kayıtlarına göre Konya'da 1854 – 1908 arası Ermeniler ve okulları. C. Arabacı (Der.), *İpek Yolu, Konya Kitabı* içinde (Cilt VII, ss.151-160). Konya: Konya Ticaret Odası.
- Doktor Nazmi (2009). *Türkiye'nin Sıhhi İctimaî Coğrafyası, Konya Vilayeti 1338 (1922)*, M. Karayaman (Yay. Haz.). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Eravşar, O. (2001). Gezinlerin gözüyle Konya. A. Erdoğan (Yay. Haz.), *Gez Dünyayı Gör Konya'yı* içinde (ss. 241-287). İstanbul: YKY.

- Erten, N. (2001). *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. yüzyılın ilk yarısı)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Huart, C. (1978). *Mevleviler Beldesi Konya*. N. Uzel (Çev.). İstanbul: Tercüman Yayınları. (Özgün çalışma 1897. *Konia, la ville des derviches tourneurs. Souvenir d'un voyage en Asie mineure*).
- Kişmir, C. (1964, 1 Nisan). Konya Evleri I. *Yeni Konya*, s.1.
- Odabaşı, A. S. (1999). *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*. Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü.
- Odabaşı, A. S. (1998). *20. yy Başlarında Konya'nın Görünümü*. Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.
- Önder, M. (1971). *Mevlâna Şehri Konya*. Ankara: Güven Matbaası.
- Önge, M. (2011). *Conservation of Cultural Heritage on Alaeddin Hill in Konya from the 19th century to Present Day* (Yayımlanmamış doktora tezi). ODTÜ Mimarlık Fakültesi / Restorasyon Doktora Programı, Ankara.
- Sarre, F. (1998). *Küçükasya Seyahati, Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*. D. Çolakoğlu (Çev.). İstanbul: Pera Yayınları. (Özgün çalışma 1896. *Reise in Kleinasien. Sommer 1895. Forschungen zur Seldjukischen kunst und geographie des landes*).
- Sarre, F. (1967). *Konya Köşkü*. Ş. Uzluk (Çev.). Ankara: T.T.K. Basımevi. (Özgün çalışma 1936. *Der Kiosk von Konia*. Verlag für Kunstwissenschaft).
- Tuş, M. (2007). *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*. Konya: Tablet Yayınları.
- Uz, M. A. (2013). Küçüklüğümde yaşadığım bir Konya evi ve özellikleri. *Merhaba, Akademik Sayfalar*, 13: 3, 33-36.
- Von Moltke, H. (1969). *Moltke'nin Türkiye mektupları*. H. Örs (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi. (Özgün çalışma 1841. *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den jahren 1835 bis 1839*).

NOTLAR

1. 18. yüzyılın ilk yarısına ait *Şer'iyye sicilleri* ile ilgili yapılan bir çalışmada, kayıtlarda bahsi geçen evlerin yarısından fazlasının tek odalı yapılar olduğu belirtilmektedir. İki odalı ve sofalı evler ise daha seyrek görülmektedir. Bkz. Erten 2001, s. 159. Bu durumun 19. yüzyılın ilk yarısına kadar devam ettiği yine *Şer'iyye sicillerindeki* kayıtlardan izlenebilmektedir. Bkz. Tuş 2007, s. 151.
2. Hem Moltke hem de C. Niebuhr Konya'dan bahsederken şehir surlarının çevrelediği bölgenin içinde geniş boş alanların mevcut olduğunu belirtmektedirler. Bkz. Von Moltke 1969, s. 221. C. Niebuhr'un Konya ile ilgili yazdıkları için bkz. Eravşar 2001, s. 256.
3. Bu konudaki detaylı tartışma için bkz. Önge 2011, ss. 72-74.
4. Demiryolunun ulaşımından sonra şehrin öneminin arttığı anlaşılmaktadır. Zira Konya, bu

sayede, hem buğday gibi yerli ürünler hem de kahve gibi transit ürünlerin demiryolu ile batıya ve İstanbul'a taşınmasında bir kavşak noktası haline gelmiştir. Bu durum ticaretle uğraşanlar, özellikle azınlık unsurlar için kazanç kapısı olmuş ve zengin bir sosyal kesim ortaya çıkmıştır.

5. Bu yıllarda Lübnan'da Dürziler ile Maruniler arasındaki çatışmalardan kaçan pek çok sığınmacı Konya, Mersin ve Kıbrıs gibi farklı bölgelere göç etmiştir. Bkz. Aydın 2006, ss. 135-146.

6. 1853 – 1909 yılları arasında Konya'da yaşayan Hristiyan azınlıklar için sekiz okul açılmıştır. Bkz. Ceran 2004, ss. 151-160, s. 154.

7. 20. Yüzyıl balında Sakahane ve Zevle Sultan mahallelerinin oluşturduğu alan halk arasında “Yıkık Mahalle” olarak da bilinmektedir. Bkz. Önge 2011, s.79.

8. Mübadele sürecinde, Konya'da, Rumlar tarafından 265 ev terk edilmiştir ve kayıtlara göre bunların hemen hepsi onarıma ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan, bu yapıların sadece 100 adedi mübadillere verilmiştir. Bu bölgeye ait kadastral paftalar ve çeşitli dönemlerde çekilmiş fotoğraflardan edinilen bilgilere göre, mübadillerin yerleştirilmediği konutların önemli bir bölümünün, tepenin güneyinde açılan yol ve tepenin doğusunda bu yolun bağlandığı Cumhuriyet Meydanı'nın düzenlenmesi kapsamında yıkıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Önge 2011, ss. 83-162.

9. Yeni açılan caddenin çevresine olan etkisini daha iyi anlayabilmek için, belediyelere yeni açılan caddelerin çevresindeki arsaları istimlak etme hakkı veren, 1939 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 3710 sayılı Belediye İstimlak Kanunu'nun ikinci maddesine bakmak gerekir. Bu maddedeki hüküm, yolun her iki yanından yirmişer metrelik bölümlerin istimlak edilmesine olanak vermektedir.

10. Berk'e göre Konya'lılar konut için kerpiç malzeme kullanmayı tercih etmekte ve başka malzeme kullanmamakta ısrar etmektedirler. Bkz. Berk 1951, s. 203.

11. Bu süreç 1948 yılında yürürlüğe giren, arsa ve modern malzeme temini ile ilgili süreçlerde kolaylıklar sağlayan 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu ile hızlanmış olmalıdır.

12. Konya'daki bazı son dönem Osmanlı medreseleri kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir. 19. yy sonunda F. Sarre, 1938 yılında ise İ.Tongur tarafından, çekilen fotoğraflara göre Konya'daki önemli anıtlardan Alaeddin Camisi'nin çatı örtüsü topraktır. Bir başka önemli anıt olan İplikçi Camisi'nin de mimari biçimlenişi orijinal çatı örtüsünün toprak olabileceğini düşündürmektedir. İ. Tongur tarafından çekilmiş fotoğraflar için bkz. Önge 2011, s. 87. Bahsi geçen fotoğrafların kopyaları Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Prof. Dr. Haşım Karpuz tarafından temin edilmiştir. Bu satırların yazarı, değerli katkılarından ötürü kendisine teşekkürü bir borç bilir. F. Sarre fotoğrafları için bkz. Sarre 1967, s. 50.

13. 1920'lerin başında Konya İl Sağlık Müdürü Dr. Nazmi (Aziz Selcen) Bey tarafından kaleme alınan raporda yer alan ifadeler bu görüşü destekler niteliktedir. Bu raporun Konya merkez ilçesi ile ilgili bölümünde, Konya konutlarının “üzerleri toprakla örtülü ve duvarları âdi çamurla sıvanmış” olduğundan bahsedilmekte, dış görünüşünün “kasvetli” olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Doktor Nazmi (2009).

PUBLIC HOUSE DOMESTIC NATURE: READING THE EVERYDAY SPACES OF GERTRUDE STEIN AND CHARLOTTE PERRIAND

Yıldız İpek Mehmetoğlu

The term “domesticity” appears with the birth of the modernist era, and is considered to be the consequence of the work-home division in everyday life, which brings the human being into contact with real life only at work and with an illusory realm at the dwelling space, as put by Walter Benjamin (1999) in his seminal work *Arcades Project*:

The private individual, needs the domestic interior to sustain him in his illusions...
From this arise the phantasmagorias of the interior- which, for the private man, represents the universe. (p. 19)

The “universe” here, defining the illusionary world that comes into being in the interior space of the house, contrasts with the public and vital urban life of the outside. Experiences of the interior remain totally invisible, whereas public space becomes the arena for power struggles.

Here, the gender differences appear as one of the main elements in the division of the social spaces, as indicated by Tom McDonough and Aruna D’Souza in *The Invisible Flaneuse?* (2006, p. 4). The sharp separation, giving rise to two different images of the public and the private can be traced in both domestic and outdoor spaces with their gendered uses and affiliations. The real life, executed by men in the public arena dictates reason, rationality, production, creativity, publicity, strength, power; whereas the domestic, illusory environment is produced by its counterpart –the woman-housewife-mother- with a rather casual image of exactly the opposite values; coziness, comfort, emotion, consumption, privacy, family, sexuality, intimacy. The prescribed role for woman strictly differentiates from that of man; she leaves the place to man for him to become the leader of the reality, and sets herself (or gets settled) in the throne of the sentimental domestic environment as the organizer, decorator, caretaker, housekeeper, or mother, as the sovereign of the privatized, secret world.

This private world is everything within the house, and becomes associated with everything that is “feminine”, the housewife becomes the individual that gets her chance of “aesthetic self-expression and identity formation” as expressed by Lisa Tiersten, through decoration, and organization of this private interior space (1996, p. 19). Any constituent element inside becomes of primary importance in the domesticating, individualizing and privatizing of the house, everything within belongs to each other, and cannot exist without, be it the ordinary objects or inhabitants, as in this case, the woman. And anything that is from outside is perceived as “the stranger”, not welcomed, whether with its physicality, or its gaze.

In *Modernity and Domesticity, Tensions and Contradictions*, Hilde Heynen refers to the term “adapting” in describing what inhabiting a house means in the etymological sense, the word’s relation with the word “habit” (2005, p. 21). I believe, this adaptation, or formation of habit, comes to the front as an important term in understanding the relation between the occupants, objects, and the occupied here. The regular and repetitive touch of the inhabitant through objects of memories both physically and socially produce the interior space of the house. And in return, the interior space with its spatial existence and utilization reforms the inhabitant, which in the end forms an adaptation, a coexistence of both parties. The house, getting form from its occupant, also gives form to it.

Under the light of this general framework given for the domestic interior and its occupancy in relation to its different other, the public environment; I am in search for looking at this discussion from a different perspective, and question whether one can domesticate the public space, or publicize the house that is taken as a

Figure 1. Leo, Gertrude and Michael Stein in the courtyard of 27, Rue de Fleurus, 1907 (Corn and Latimer, 2011, p. 37).

Figure 2. Alice B. Toklas and Gertrude Stein (Corn and Latimer, 2011, p. 63).

domestic interior for a long time. I will try to further advance my argument by dwelling on the role of women as the key character in this subject, to question their involvement in the process of this breaking of the limits of domesticity by opening the walls of the interior space towards outside. My chosen exemplary women are Gertrude Stein and Charlotte Perriand, with their alternatively produced spaces that differ from the usual codes of the domestic interiors and the public outdoors; Stein's salon as a publicized domestic space becoming a public zone, and Perriand's *Refuge Tonnaeu* as a public, extrinsic space domesticated in order to be inhabited temporarily; each one providing different public lives and privacies to their occupant/s.

The first example, Gertrude Stein, the writer and art collector, was an eminent figure in the intellectual life of the beginning of the 20th century Parisian avant-garde with her *salon* in Paris, 27 Rue de Fleurus that she inhabited from 1903-1938, first with her brother and later with her life partner Alice Toklas (Figure 1, Figure 2). An emigrant from the US to France, Stein appeared as an example of the "New Woman", carrying "the new spirit of the age and often act[ing] as an icon of modernity", whereas carrying its explicit feature of masculinity (Heynen, 2005, p.11).

Though, we can feel Stein's domestic inner character with her customs and her love of the routine, as explained briefly in *Seeing Gertrude Stein*:

She wrote at home and liked to eat and entertain at home [...] on travels and on walks in Paris, [Alice and she] they [...] continually arranged, rearranged and updated the furnishing of their homes. (Corn and Latimer, 2011, p.61)

She was connected to her house as a collector, believed that every object in the *salon* and in the house had a meaning and they could tell their stories. Probably, these characteristics of her explain why she created the *salon* as a public stage and a meeting place for painters, writers, models, photographers and took the world inside her house, rather than taking herself outside to the world (Figure 3).

Stein's *salon* in Rue de Fleurus was her first house among other two – one summer house in Bilignin, and another in Paris, Rue Christine, after moving out from Rue de Fleurus in 1938. Salon in Rue de Fleurus, was actually a single room as the extension of her and her brother's two storey house, which appeared as an attraction point for the artistic and literary circles of the time that included Picasso, Matisse, Man Ray, Picabia, Hemingway and many others. Gertrude Stein explains the space in *The Autobiography of Alice B. Toklas* (Figure 4),

The home at 27 rue de Fleurus consisted then as it does now of a tiny pavillon of two stories with four small rooms, a kitchen and a bath, and a very large atelier adjoining. Now the atelier is attached to the pavillon by a tiny hall passage added in 1914 but at the time the atelier had its own entrance, one rang the bell of the pavillon or knocked at the door of the atelier, and a great many people did the both, but more knocked at the atelier. (1966, p.10)

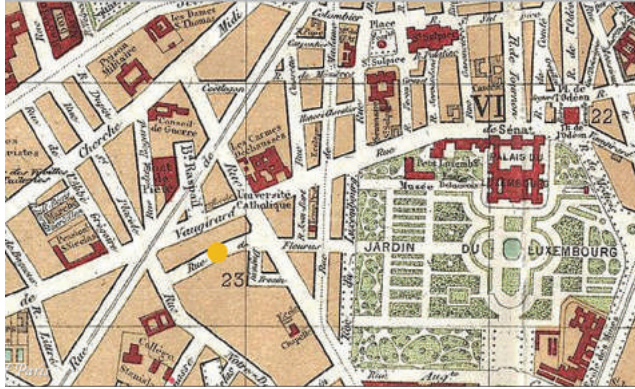

Figure 3. Plan of Paris dated 1892, showing Luxembourg garden, yellow dot showing 27 Rue Fleurus. (<http://www.oldmapsofparis.com/system/maps/21/original/paris1892.jpg?1329724310> [Accessed: 03.07.2014]).

Figure 4. Left, the entrance of the atelier. The small entrance to right was added later. (<http://www.ellensplace.net/27rue.jpg> [Accessed: 03.07.2014]).

The salon was opened to public every Saturday, and various paintings were exhibited to a changing audience. Gertrude and her brother Leo furnished the salon with the collected paintings, which turned the space eventually into an “art gallery” (Figure 5a, 5b). In Corn and Latimer’s words:

In the early years Leo and Gertrude turned the original utilitarian room into an improvisation, a contemporary art gallery where paintings came and went and nothing was stable or predictable. (2011, p.100)

After the split of Gertrude Stein and her brother Leo Stein upon controversy, she continued to play with the collection at her salon, now with Alice Toklas, changing constantly the paintings on the walls and the furniture in order to achieve the best way possible to impress the “guests”, the frequenters of the space (Figure 6a, 6b). In *The Emergence of the Interior*, Charles Rice talks about domestication of objects through collecting; appropriation of the individual elements into a whole with the touch of the collector, constructing a self-expression through the organization, which shows both the collection itself, and the collector’s life; creating a “narrative of self” through this process of collecting, classifying, decorating and rearranging (2006, p.13).

Stein’s salon, with its objects perpetually indeterminate, also had its users changing. Everyone was welcome to the Saturday “at homes”,

The salons were casual affairs; all one needed to enter was a letter of introduction or a companion who already knew the Steins. Like crowded city streets, the salon had no fixed population... The room at 27 was modernity itself, unstable, in flux, mixing the known and the unknown. (Corn and Latimer, 2011, p. 100)

Figure 5a, 5b. Photos of the *salon*, top, 1904, bottom, 1913 (Corn and Latimer, 2011, pp. 96-97).

Figure 6a. Alice B. Toklas and Gertrude Stein, 1922 (Corn and Latimer, 2011, p. 73).

Figure 6b. *Salon*, 1914-1915, right after Alice moved in (Corn and Latimer, 2011, p. 98).

The openness, publicness of this space represents a far different pattern than the usual codes of “home”. With her salon, everybody attending to the meetings became a part of the house, they brought in and out objects, ideas, people, which changed continuously the atmosphere, taking it out of its strictness of belonging to a one and only inhabitant and rather turning it into a communal space that was shaped by the participation of each human being as well as object. And in turn, this communal interior shaped the “owners”, of whose rigidity now became blurred.

Since the modern individual’s subjectivity is in a permanent state of transition, his or her interior should be able to answer to this condition of transitoriness and should be capable of continuous change and variability. The most radical version of this would consist of a completely anonymous interior that is only appropriated on a temporary basis...(Heynen, 2005, p.22)

Stein’s salon definitely corresponds to the modern interior and the modern occupant/s described by Heynen. The effects of this interior’s variability can be

Figure 7. Charlotte Perriand in a trip to rural, taken by Pierre Jeanneret, 1934. (<http://ross-wolfe.files.wordpress.com/2013/12/charlotte-perriand-in-1934-left.jpg?w=800> [Accessed: 28.05.2014]).

Figure 8. Perriand, at the mountains in Bonneval sur Arc. Source: (http://www.cote-maison.fr/bois-nature/diaporama/mon-studio-sur-les-traces-de-charlotte-perriand_4252.html?p=9#diaporama [Accessed: 09.12.2013]).

traced upon the individual; as well as the variability of the life and state of the individual upon the interior that has now become a communal, public space.

The second figure of my research is furniture and interior designer Charlotte Perriand who is known for her collaboration with Le Corbusier and Pierre Jeanneret (Figure 7). She was a lover of nature; traveled often to the mountains and to the seaside, deriving her source of inspiration from these stays in different rural regions of France (Figure 8). With her travelling and outdoor passion, one can consider her as a free spirited woman against the general femininity codes of her times, as in the words of Elisabeth Védrenne:

A highly developed taste for freedom that would draw from her this marvelous pronouncement that only a woman could make: 'It is better to spend a day in the sun than to dust useless objects'... [T]here can be harmony between humans and nature, and this harmony is irreplaceable. She sought out more of this sort of communion with nature sleeping under the stars, in Savoyard stables, in chalets and in refuges, in sheepfolds... (2005, pp. 11-12)

We can trace an interesting pattern of her connection to nature in her artistic productions, which did not only brought challenges to her art she created with natural found objects, such as shells, vertebrae, rocks, etc. the *art brut* objects that she

Figure 9a, 9b. Photographs taken by Charlotte Perriand, *objets à réaction poétique*, taken during the trips to rural. (Left: Védrenne, 2005, p. 56, Right: (http://www.museeniepce.com/var/ezflow_site/storage/images/exposition/exposition-passee/charlotte-perriand/charlotte-perriand-bloc-image-3/7568-2-fre-FR/Charlotte-Perriand-bloc-image-3_2_colonnes.jpg [Accessed: 24.05.2014])).

collected from her travels with Pierre Jeanneret and Fernand Léger and her raw-art photographs, as well as her use of the materials in her furniture designs, her love for wood, and for free forms (Figure 9a, 9b); but also to the creation of a different kind of domestic environment in nature, i.e., her shelter architecture designed to house mountain refugee camps, portable houses for skiers.¹ One example of this camp architecture is her Refuge Tonneau designed together with Pierre Jeanneret in 1938; a concept for a very compact and small, portable house to accommodate 8 people in the mountains, an adaptable, prefabricated structure conceived to be assembled only in 3 days (Figure 10). The small structure includes sleeping areas on its ground floor and upper mezzanine, studying and storage areas, and a kitchen counter in a 380 cm diameter; with its adaptable furniture so as to fit for both sleeping and daytime activities (Figure 11) (Perriand, 1998, p. 118).

Perriand's Refuge creates another alternative in questioning the domestic-public duality. Differing from Stein's salon in its less private character; it appropriates the natural area and recreates it as a domesticated "place". Once the hidden, distant and unknown nature now becomes, with the mere existence of the human being, a place; shaping the users, and effects their modes of living for some time, yet in turn, gets recreated, constructed with the social inhabitant dwelling there. It gains memories with its new spatial differences created through usages, and it is reshaped complying with the new occupant's behavior. It offers a different

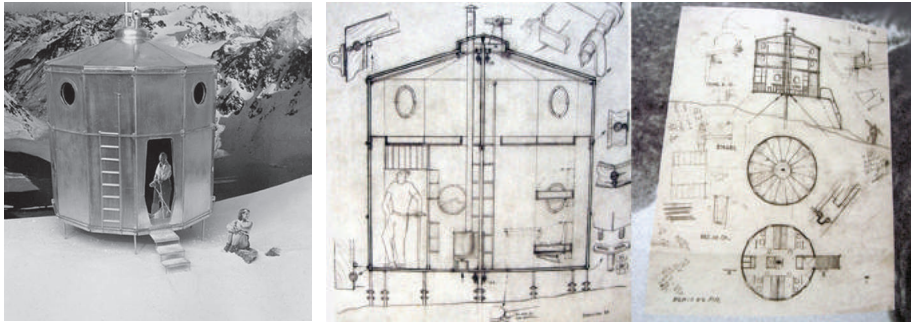

Figure 10. Model of Refuge Tonneau 1938. (http://www.designboom.com/weblog/images/images_2/jayme/ton/ton05.jpg [Accessed: 25.05.2014]).

Figure 11. Drawings of Refuge Tonneau. Sections and plans. (http://www.designboom.com/weblog/images/images_2/jayme/ton/ton06.jpg [Accessed: 25.05.2014]).

house and a different domesticity for the dwellers, forming a private realm of a communal life with its temporal and flexible being. The interior the refuge offers, integrates with this appropriated landscape, it cannot exist without its exterior, and the exterior gains another meaning with this small compact, now domestic unit. Different than an ordinary camping site, the interior of the refuge blurs the contrast between public and private. Its coexistence with nature changes the character of outdoor from public to a commonly used private place.

What these two examples, the salon and the refuge, reveal out is different alternatives offering different domesticities and publicities by the rise of the modernism. The two women traced other possibilities in terms of creating spaces as well as creating a living, both for themselves and other affiliated figures by getting out of the social and spatial codes ascribed to femininity. The borders collapse in both examples in defining outside's publicness attributed to men and interior's domesticity to women. In the salon and the refuge, each providing public and private lives to their inhabitants in different ways, we discover an intertwined image of public and domestic realms, and how the individuals' acts form the space and get formed by it, with their own usages of it and not the prescribed, gendered codes of living.

BIBLIOGRAPHY

Benjamin, W. (1999). Paris: Capital of the nineteenth century (1939). In H. Eiland and K. McLaughlin (Trans.), *Arcades Project* (pp. 14-26). Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press. (Original work published 1982. *Das passagen-work*)

- Clarisse, C., Feld, G., McLeod, M. and Teall, M. (2003). Charlotte Perriand and the Alps: Skiing for the Masses. In M. McLeod (Ed.), *Charlotte Perriand: An Art of Living* (pp. 182-195). New York: Harry N. Abrams.
- Corn, W. M. and True Latimer, T. (2011). *Seeing Gertrude Stein*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- D'Souza, A. and McDonough, T. (2006). Introduction. In A. D'Souza and T. McDonough (Eds.), *The Invisible Flaneuse? Gender, Public Space, and Visual Culture in Nineteenth century Paris* (pp. 1-17). Manchester: Manchester University Press.
- Heynen, H. (2005). Modernity and domesticity: Tensions and contradictions. In H. Heynen and G. Baydar, (Eds.), *Negotiating Domesticity: Spatial Productions of Gender in Modern Architecture* (pp. 1-29). Oxford: Routledge.
- Perriand, C. (1998). *Charlotte Perriand: Une vie de Creation*. Paris: Odile Jacob.
- Rice, C. (2006). *The Emergence of the Interior: Architecture, Modernity, Domesticity* (1st ed., pp. 9-36). London: Routledge.
- Stein, G. (1966). *The Autobiography of Alice B. Toklas*. London: Penguin Books. (Original work published 1933).
- Tiersten, L. (1996). The chic interior and the feminine modern: Home decorating as high art in turn-of-the-century Paris. In C. Reed (Ed.), *Not at Home: The Suppression of Domesticity in Modern Art and Architecture* (pp. 18-32). London: Thames and Hudson.
- Védrenne, E. (2005). *Charlotte Perriand*. L. Jarosiewicz (Trans.). New York: Assouline Publishing.

NOTE

1. See Catherine Clarisse, Gabriel Feld, Mary McLeod and Martha Teall, "Charlotte Perriand and the Alps: Skiing for the Masses" in *Charlotte Perriand: An Art of Living*, Mary McLeod ed. (New York: Harry N. Abrams, 2003), 182-195.

CRAFTING A CABINET: THE EVOLUTION OF THE WORKING SPACES AT JEFFERSON'S MONTICELLO AND SOANE'S MUSEUM

Danielle S. Willkens

Introduction

Sited on opposite sides of the Atlantic Ocean, the house-museums of Thomas Jefferson (1743-1826) and Sir John Soane (1753-1837) are located within disparate physical contexts; however these buildings share critical similarities that reveal unexplored, transatlantic connections in innovative domestic design (Figure 1, 2). The buildings were not designed simply as decorative shelters, but instead, both sites were designed as architectural exhibits: productive and curatorial tools that linked the respective collections to interior configurations, the landscape, and the larger context of the site. Additionally, both house-museums took more than forty years to construct as the respective architects crafted didactic spaces. Although there is ample scholarly work on Soane's Museum and Monticello, this paper will present original research on a largely unexplored element of these iconic house-museums: spatial analysis. In particular, this paper will investigate the domestic working spaces at Monticello and Soane's Museum that are multi-room zones dedicated to the personal explorations of the architect, bridging the residential and educational programs and serving as thresholds between interior and exterior (Figure 3, 4).

By tracing the evolution of the productive working spaces at Soane's Museum and Monticello, the multiple scales of interaction between the occupant and his architectural environment are revealed. In both projects, the working spaces within the home were more than simple offices or sleeping rooms. In their final, built iterations, it is clear that these cabinets were formed as part of a series of interconnected, multi-function spaces that integrated personal objects with technological innovation. For both architects, the evolution of the working spaces illustrates a movement away from isolated areas and towards spaces that were larger, more adaptable, and carefully woven within the *parti* of the

Figure 1. Thomas Jefferson (1743-1826) by Thomas Sully, 1821. Oil on canvas. The original full-length portrait hangs in the library of West Point and a smaller, bust-length portrait hangs in the Entrance Hall of Monticello.

Figure 2. Sir John Soane (1753-1837) by Thomas Lawrence, 1828-9. Oil on canvas. It hangs in the Library of Sir John Soane's Museum

homes. Both of these working areas offered the architect-occupant the opportunity to see, but not be seen, and monitor critical exterior spaces. These areas were also highly attuned to fairly uncommon privileges of comfort for the early nineteenth through the insertion of spaces for personal care and objects of technological progress. Jefferson and Soane developed these spaces through a series of drafts: in the quickly executed scribbles of sketches and marginal notes and then, more boldly, in three dimensions thereby treating these spaces like full-scale models that could be constructed, edited, deconstructed and rebuilt.

Jefferson's Monticello: An Interrupted Evolution

Soane's primary residence from 1792 until his death in 1837 was situated on the north side of Lincoln's Inn Fields. Jefferson, however, seemed to be in a constant state of transit from the foundation of the nation in 1776 until his eventual retirement from public office in 1809. Jefferson's travels and consequential inhabitation of no fewer than eighteen residences certainly must have informed his own options towards domestic architecture and enforced an interest in crafting spaces dedicated to the personal interests and ambitions of the occupant.¹ To underscore this observation that Jefferson was constantly observing and even redesigning his

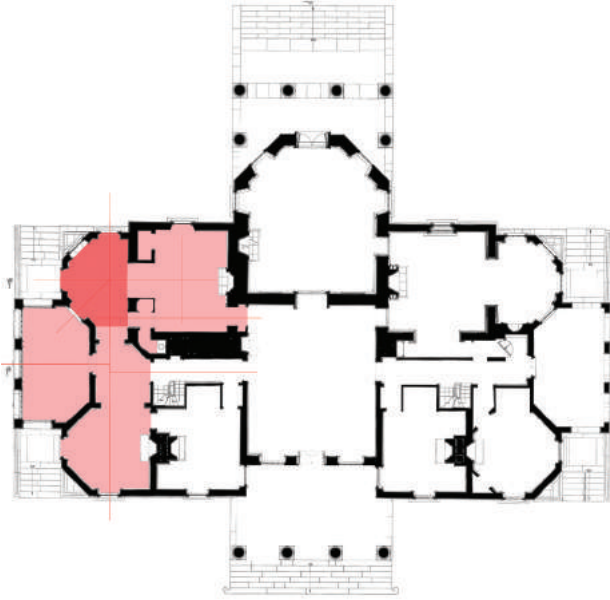

Figure 3. Author's plan diagram of Monticello, c. 1809, illustrating Jefferson's personal working spaces in the house-museum consisting of the Library, Greenhouse, Cabinet, Bedchamber, a privy and a closet.

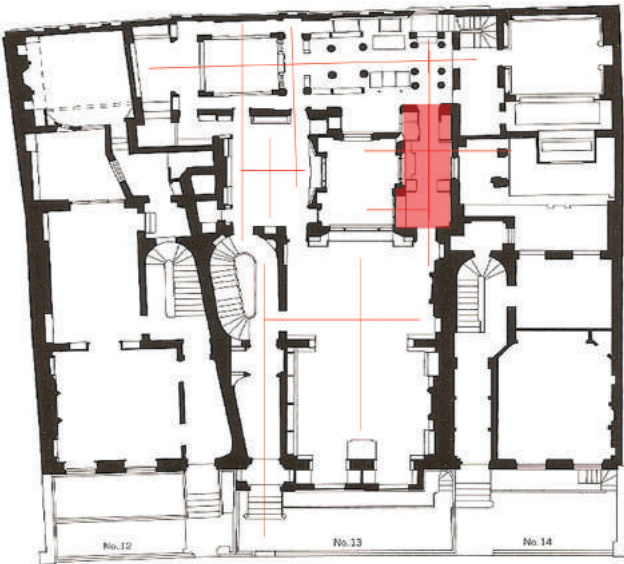

Figure 4. Author's plan diagram of Sir John Soane's Museum, c. 1828, illustrating Soane's personal working spaces that consisted of the Study, Dressing Room, a privy and closet.

own environment, extant architectural drawings reveal that Jefferson made plans and even proposed revisions to at least half of his residences, not including the two residences for which he was the initial architect: Monticello (b. 1768) and Poplar Forest (b. 1806).²

Besides his native Charlottesville, Jefferson called several other sites home for a variety of time periods, ranging from several months up to a number of years. Occupying different types of residences, from plantations to townhouses to shared rooms, these residential journeys also allowed Jefferson to experience different styles of architecture and climatic conditions in Europe, the mid-Atlantic, and eastern seaboard. Although many scholars attribute Jefferson's architectural training purely to his bibliophilia and brief time abroad, little attention has been given to the fact that Jefferson occupied so many different residences in both the nascent United States and abroad. This experiential side of architectural exploration provided him with the opportunity to occupy a variety of different residential configurations and then imagine new ways to occupy these spatial configurations. As young Virginian, Jefferson's explorations of the colony, and later commonwealth, began when he left his birthplace of Shadwell outside of Charlottesville to live with relatives at the James River plantation of Tuckahoe outside of Richmond. He then attended university in the colonial capital of Williamsburg and later returned to this city that he said was filled with, "rude, mis-shapen piles, which, but that they have roofs, would be taken for brick kilns" when he served as Governor (Peden, 1955, pp. 152-153). Perhaps it was Jefferson's architectural aversion to Williamsburg that led him to move the Commonwealth's capital to Richmond in 1780, a city presented as a virtual tabula rasa along the picturesque falls of the James River and, later, the site of Jefferson's first public architectural commission: the Virginia State Capitol. During his tenure abroad as Minister to France from 1784 to 1789 he had long-term rentals at three different Parisian townhouses, spending three months, a year, and nearly two years at the respective residences. His return to the United States came with the immediate appointment of Secretary of State, leading Jefferson to the nation's then-capital in New York City and later to the relocated center of government in Philadelphia. After a brief interlude at Monticello, Jefferson spent the final eight years of his political career in the new President's House of Washington before finally retiring at his mountaintop home.

Jefferson began his drawn studies at Monticello in 1767 with loose, unlabeled sketches. These drawings were created a year before he started leveling the mountaintop for construction but by 1768 he started to add programmatic labels for individual rooms at the plantation. From the onset, Jefferson developed a series of utilitarian south-facing rooms to accompany his modest one-room, two-story pavilion. Jefferson's drafted plan for the southern dependencies illustrates his interest in developing rooms for his own study, including a laboratory, office, and *solitudini volum* nested next to the functional rooms: a shop, lumber room and his

bedchamber.³ The *solitudini volum* also raises a number of questions: in this room there appears to be some piece of furniture or decoration, perhaps a round column with a rectangular base. This object does not appear to be related to the structure of the space or heating so it is a curious intervention in this space for 'solitude.'⁴ By March 1771, Jefferson was working on a different configuration at Monticello and had turned his attentions from occupying the small southern pavilion towards crafting a larger, symmetrical residence.⁵ Jefferson's plan for the first iteration of Monticello featured a square 'Dressing room' and adjacent polygonal 'Bed room'; working spaces such as the office, laboratory, and *solitudini volum* have disappeared from the labeled programmatic elements on his working plans.

Although busily occupied by his political appointment and active cultural tourism during his only time abroad, from 1784 to 1789, Jefferson's drawing record illustrates his continual interest in reconfiguring his personal environment. During his time in Paris, Jefferson stayed in three different rented accommodations and proposed alterations to at least one of these residences before diplomatic obligations necessitated his return to the United States in the fall of 1789. Upon his arrival to the port of Norfolk in Virginia, Jefferson received the news that the Senate had confirmed his appointment to the presidential cabinet and he abandoned his prospects for returning to Europe. However he did not abandon his architectural occupations: While serving as the nation's First Secretary of State, he proposed changes to his townhome in New York City and then to at least two of his residences in the relocated capitol city of Philadelphia.

By the spring of 1794 Jefferson was finally able to focus his architectural attentions on his mountaintop retreat after nearly ten years away and his architectural knowledge was now strongly informed by time spent both abroad and in two of America's largest urban centers. The building program at Monticello was once again booming by 1796 and this coincides with Jefferson's brief retirement from politics and public life between his 1793 resignation from the position of Secretary of State until his election as the nation's second Vice President in 1797. With the election, Jefferson returned to public service for another twelve years thereby deferring his desired retirement until 1809. Nonetheless, work continued at Monticello in Jefferson's absence. Although the functions of the rooms within Jefferson's southern side of the home are unlabeled in a structural plan of the ground floor from 1796, it is clear that Jefferson transitioned from his simplified iteration of Monticello towards a more complex version of the home with compound room shapes and connective passages (Figure 5, 6).⁶ The rooms intended for Jefferson's personal occupations were the most experimental at the home in terms of their irregular geometries and ultimately he settled upon an interconnected series of working spaces on the ground floor that consisted of library, cabinet, bedchamber, a privy, and closet.

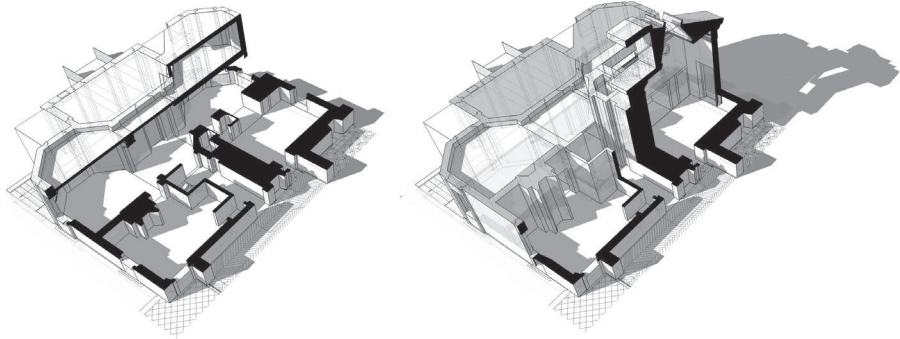

Figure 5. Author's axonometric of Jefferson's working spaces in Monticello, c. 1809, illustrating the complex arrangement and poché of the interconnected rooms.

Figure 6. Author's axonometric of Jefferson's working spaces in Monticello, c. 1809, illustrating the bedroom skylight.

Soane's Cabinet: The Office Spaces of Lincoln's Inn Fields from 1792 to 1837

At Soane's residence on the north side of Lincoln's Inn Fields, plans, sections, and perspective views chronicle over thirty years of the evolution of spaces dedicated to working and studying. Most publications don't explicitly address the live-work program element of the architectural office at Lincoln's Inn Fields. The townhouse at no. 13 Lincoln's Inn Fields is described, in detail, as a house-museum but publications to date have largely glossed over the fact that Soane's house-museum also served as his primary architectural office from 1794 to 1801 and from 1810 until his death in 1837.

At Soane's townhouse on the north side of Lincoln's Inn Fields, the office had three major components: entry and circulation space for clients, workspace for students, and workspace for Soane. By examining the evolution of the office spaces, a shift in Soane's architecture becomes apparent. Early on, the architectural office was isolated from the domestic spaces of the house; but, by the 1820s, the office program is completely interconnected with the program of the house-museum. The working drawings also reveal a second spatial transition: Soane went from occupying an office space with the students to developing his own isolated working area that gave him visual and auditory command of both the domestic and professional operations of Lincoln's Inn Fields. In the private cabinet configuration that today's visitors walk through at no. 13 Lincoln's Inn Fields, Soane's Study and Dressing Room serve as a physical bridge between the programs of home, museum, and office.

The Office at No. 12 Lincoln's Inn Fields

On February 23, 1790, the uncle of Soane's wife Eliza died and left his niece a considerable inheritance in the form of property (Darley, 1999, 10, p. 73).⁷ The

sum was so substantial that Soane could have retired from practice.⁸ Instead, he used this new financial mobility to elevate his practice and the inherited wealth, not Soane's productive architectural career, would fund his bibliomania and subsequent purchases of casts, antiquities, and drawings. The funds were also used in June 1792 to purchase no. 12 Lincoln's Inn Fields from Mrs. Barnard for £2,100 and, as evidenced by the drawing record within Soane's archives, he immediately began redesigning the layout and program of the townhouse (Palmer, 1997, p. 1). A series of fourteen drawings are preserved at the archives of Soane's Museum that trace the early development of Soane's intentions for the office space.⁹ It seems as though there was a flurry of design work from July through October of 1792 that focused on streamlining the layout and functionality of the ground floor plan of the home and office. The largest challenge presented to Soane in this endeavor was the fact that the home at no. 12 Lincoln's Inn Fields dated to 1657 and the odd shape of the *parti* walls were related to the medieval plot lines that once defined the site (Dean, 2006, p. 46)(Figure 7). Nonetheless, the drawings from 1792 show Soane's inventive approach to the irregularities of the site as well as keen attention to the sectional character, circulation patterns, and decoration of the office space.

Early in Soane's conception for the design of no. 12 Lincoln's Inn Fields, the house and the office had separate entrances: the office was accessible from the utilitarian north edge of the site along Whetstone Park and the residence's en-

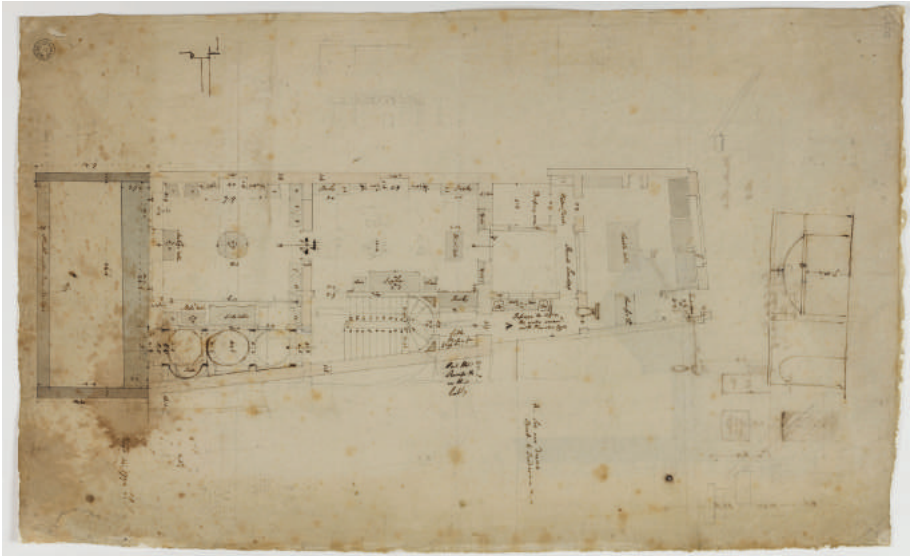

Figure 7. Ground floor plan of no. 12 LIF by Soane, dated 14 August 1792. From SJSMA 32.2A.12. Photograph by Ardon Bar Hama. By Courtesy of the Trustees of Sir John Soane's Museum.

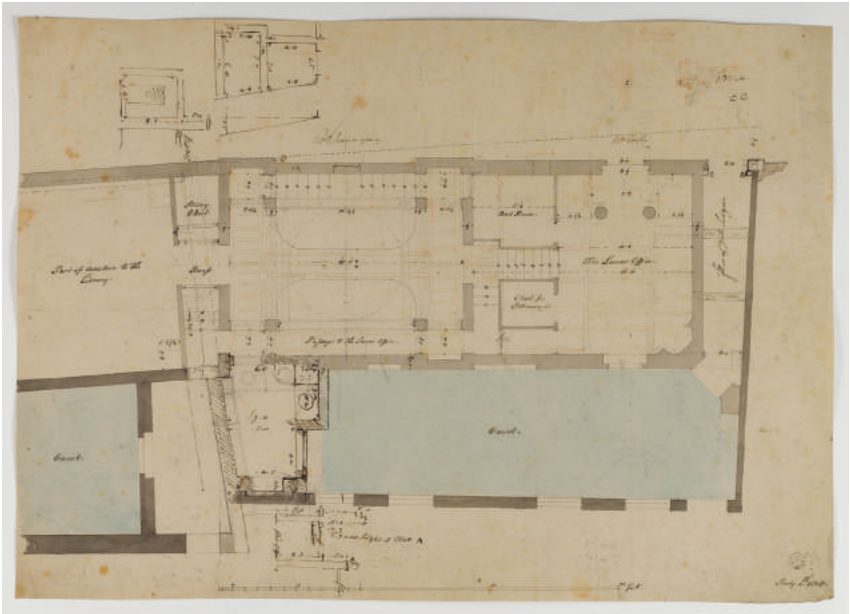

Figure 8. Ground floor plan of the rear buildings of no. 12/13 LIF by Soane dated 4 July 1808. From SJSMA 32.3.41. Photograph by Ardon Bar Hama. By Courtesy of the Trustees of Sir John Soane’s Museum.

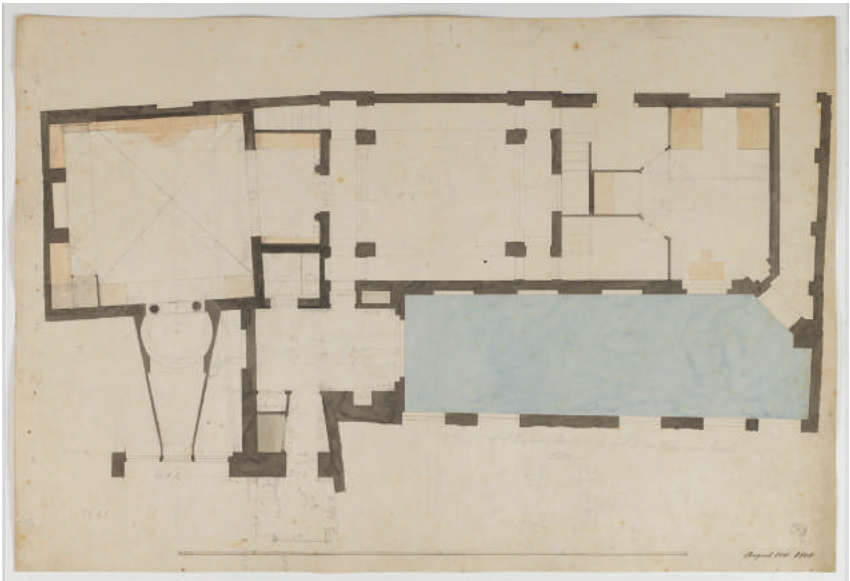

Figure 9. Ground floor plan of the rear buildings of no. 12/13 LIF by Soane dated 18 August 1808. From SJSMA 32.3.51. Photograph by Ardon Bar Hama. By Courtesy of the Trustees of Sir John Soane’s Museum.

trance faced the more picturesque landscape of the enclosed fields. Soane's plans reveal proposals to connect the residence and office at two different levels. His later working plans reveal a more simplified approach to the configuration of the office by eliminating the mezzanine. The inclusion of a sloping roof and skylight would have provided a double-height office space however he probably didn't execute this plan however his notes for creating inspirational working areas were retained. Both of the August 1792 plans have notations in Soane's hand within the passage along the eastern *parti* wall that call out, "passage to office with walls to be ornament'd with plaster casts." As evidenced by the desire to place casts in the confined passage of the office space, Soane was interested in giving both students and clients immediate access to examples of architectural inspiration. Additionally, these small notes about plaster casts on the 1792 plans show the first signs of Soane's desire to develop a working museum for his architectural office, and subsequently, within the house.

The flurry of design drawings from 1792 shows Soane's interest in developing an early working scheme for a cohabitation of home and office however his attentions were quickly drawn away as his responsibilities as architect to the Bank of England consumed his time. Consequentially, the layout of home and office at no. 12 remain largely unchanged until 1808 (Figure 8, 9). This sixteen-year period of settled occupation represents the longest period during Soane's lifetime when the townhouse's configuration was untouched. This was in part related to the productivity of the architectural practice but it was more directly tied to the fact that from 1801 to 1808 Soane's interests in the design and execution of his country residence at Pitzhanger Manor.

Soane's private working spaces were not delineated in his plans until the summer of 1812. At this point in time, the rebuilding and reprogram of nos. 12 and 13 were well underway. By the summer of 1812 he was steadily focused on the design of the house and, for the first time, truly interconnecting the house, museum, and office spaces. Working though the design problem of how to control traffic between these spaces, Soane retained the separate office entrance on Whetstone Park and actually divided the office, elevating the students' room above the main museum corridor that ran from the old office on the west, now the library, and the new lower office on the east. Throughout the manipulation of the plan during the summer of 1812, the space that is now occupied by the no. 13 Breakfast Room was envisioned as Soane's luxurious Dressing Room. Opposite the Monument Court, Soane describes a long, thin corridor as his 'cabinet.'

By 1822, the eastern corridor of no. 13 that connected the front rooms of the house with the rear museum and office was occupied by a more solidified program for Soane's cabinet: a joint Study and Dressing Room. This private working area was conceived of as both a path of circulation between the domestic and professional sides of the home but it was also an intimately designed space for study. As a long,

Figure 10. Author's diagram of the development of the working spaces at Sir John Soane's Museum, 1792. This diagram illustrates the programmatic divisions of the space in the year Soane acquired no. 12 Lincoln's Inn Fields; the black sections highlight the zones of the amalgamated townhouses that Soane did not yet own.

Figure 11. Author's diagram of the development of the working spaces at Sir John Soane's Museum, 1797. Soane's sketch plans illustrate plans to overtake part of no. 13 Lincoln's Inn Fields.

Figure 12. Author's diagram of the development of the working spaces at Sir John Soane's Museum, 1808. In the year Soane purchased no. 13 Lincoln's Inn Fields he expanded the office and museum to occupy the north edge of the site, creating a distinct working zone that was set apart from the residence.

Figure 13. Author's diagram of the development of the working spaces at Sir John Soane's Museum, 1822. As Soane's collections increase, the boundaries between residence, office and museum become blurred.

thin space that feels as though it is suspended between the Monument Court to the west and the Monk's Yard to the east, Soane's cabinet is an example of an occupiable *poché* within the home where the definition of a wall and a room are blurred. Within this cabinet Soane surrounded himself with a drastically different working atmosphere than what he provided for his students in the Upper Office: the walls

Figure 14. Author's diagram of the development of the working spaces at Sir John Soane's Museum, 1825. Following the purchase of no. 14 Lincoln's Inn Fields in 1823, Soane expands the northern edge of the museum once again but leaves the southern half of no. 14 to serve as a rented space for sustained income.

of Soane's cabinet are adorned with rich paint colors and faux finishes and there are three large windows in the space affixed with colored glass and louvers, providing optimum views to the exterior. The students, on the other hand, were fully surrounded by casts and artifacts that although rich, were largely monochromatic. They had no direct views to the exterior and the natural light flooded their room from two long, parallel skylights of clear glass. Soane, like the students, was surrounded by inspirational elements from the past in his Study where the walls were adorned with Roman casts but in the Dressing Room, the architectural environment was provided by Soane's own work: shelves held small models of his projects, such as the facade of no. 13, framed pictures of plans and elevations of his projects were mounted to the walls, and the skylight in the room was capped with a model, rendered in stained glass, of his design for the dome of the nearby Freemason's Hall. In his cabinet, classicism met the Soanian style. He was also surrounded with technological comforts that were not afforded to the working spaces of the students considering the cabinet had a water pump for the washing basin, one of six in the house,¹⁰ a water closet, and gadgets such as an Argand lamp (Palmer, 1997, p. 10, p. 12).¹¹ The movement away from a uniform working space, where Soane and the students were together, that was disconnected from the domestic spaces of the house to an interlocking, but highly independent working cabinet shows a shift in Soane's attitudes towards not only the program of the house but also his desired environment for study and production (Figure 10-14).

Conclusions

Although Soane's series of personal spaces at his house-museum is significantly more complex in section and more sophisticated in its use of a mixed material palette, it is important to highlight that Jefferson's work at Monticello, unlike Soane's architectural explorations at his urban residence, was completely groundbreaking within the American landscape. Many scholars highlight the strong influence of published works, such as *Select Architecture* by Robert Morris or *Rules for Drawing in Architecture* by James Gibbs, in Jefferson's work at Monticello. Some scholars have even been reluctant to call Jefferson an architect, going as far

as to say that Monticello is, “a collection of visual quotations of the kind amateurs and professionals alike commonly mistake for design” (Upton, 1998, p. 32). However, I contend that through a focused assessment of Jefferson’s designs for his private study at Monticello, it is possible to see that Jefferson’s designs were not reflective of an architectural copyist but rather inventive explorations that reflected the architect’s own interests, his understanding of natural light and perspective, and his desire to craft a project that connected the interior and exterior.

One of the most important distinguishing elements at Monticello and Soane’s Museum is that the architect and occupant of the working space were one in the same. Both Jefferson and Soane dedicated over forty years to the design development and construction of their house-museums. In a transatlantic survey of private spaces dedicated to personal study in the late eighteenth and early nineteenth centuries, the amount of time and level of attention given over to the construction and evolution of the working spaces at Monticello and Soane’s Museum is unprecedented. As evidenced from the earliest known drawings for both sites that reveal the conception of the respective projects, both designers were invested in creating dedicated working space for private study. Situated at the visual core of the homes and intrinsically tied to the circulation patterns and daily operations of the house-museums, the working spaces of Monticello and Sir John Soane’s Museum reflect the architects’ desires to be at the center of the activities yet guarded from unwanted interruptions.

BIBLIOGRAPHY

- Darley, G. (1999). *John Soane: An Accidental Romantic*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dean, P. (2006). *Sir John Soane and London*. Aldershot: Ashgate.
- Jefferson, T. (n.d). *Thomas Jefferson Papers: An Electronic Archive*. Massachusetts Historical Society, Boston, MA. Retrieved from <http://www.masshist.org/thomasjeffersonpapers/>
- Jefferson, T. (1772-1819). *Thomas Jefferson Architectural Drawings, circa 1772-1819. Coolidge Collection of Thomas Jefferson Manuscripts, 1705-1827*. Massachusetts Historical Society Special Collections. Massachusetts Historical Society, Boston, MA.
- Jefferson, T. (1606-1827). *The Thomas Jefferson Papers, 1606-1827*. Library of Congress, Washington, D.C. Retrieved from http://memory.loc.gov/ammem/collections/jefferson_papers/index.html.
- Nichols, F. D. (2001). *Thomas Jefferson’s Architectural Drawings*. Charlottesville, VA: University of Virginia Press.

- Palmer, S. (1997). *The Soanes at Home: Domestic Life at Lincoln's Inn Fields*. London: Sir John Soane's Museum.
- Peden, W. (Ed.) (1955). *Thomas Jefferson's Notes on the State of Virginia*. Chapel Hill, North Carolina: University of North Carolina Press.
- Soane, J. (n.d.). *Paper Sketches Album*. *Archives of Sir John Soane's Museum*. Sir John Soane's Museum, London.
- Soane, J. (n.d.). *Sketches and Drawings*. *Archives of Sir John Soane's Museum*. Sir John Soane's Museum, London.
- Upton, D. (1998). *Architecture in the United States*. Oxford: Oxford University Press.

Further Readings

- Beiswanger, W. L. (2000). Thomas Jefferson and the art of living out of doors. *Magazine Antiques*, 157: 4, 594-605.
- Betts, E. M. (Ed.) (2010). *Thomas Jefferson's Garden Book 1766-1824: With Relevant Extracts from His Other Writings*. Whitefish, MT: Kessinger Publishing.
- Bloomer, J. (1988, February). In the Museyroom. *Assemblage*, 5, 58-64.
- Dalzell, R. F., Jr. (1993). Constructing independence: Monticello, Mount Vernon, and the men who built them. *Eighteenth-Century Studies*, 26: 4, 543-580. doi:10.2307/2739482
- Divitiis, B. d. (2005). New Drawings for the interiors of the breakfast room and Library at Pitzhanger Manor. *Architectural History*, 48, 163-172. doi:10.2307/40033837
- Divitiis, B. d. (2003). A newly discovered volume from the Office of Sir John Soane. *The Burlington Magazine*, 145: 1200, 180-198. doi:10.2307/3100634
- Doey, H. (1999). 12-14 Lincoln's Inn Fields. In M. A. Stevens and R. Margaret (Eds.), *John Soane, Architect: Master of Space and Light* (pp. 150-173). London: Royal Academy of Arts distributed by Yale University Press.
- Ewing, H. (1999). Pitzhangor Manor. In M. A. Stevens and R. Margaret (Eds.), *John Soane, Architect: Master of Space and Light* (pp. 142-149). London: Royal Academy of Arts distributed by Yale University Press.
- Feinberg, S. G. (1984, October). The genesis of Sir John Soane's Museum idea: 1801-1810. *The Journal of the Society of Architectural Historians*, 43: 3, 225-237.
- Harnsberger, D. (1981). 'In Delorme's manner...' An X-Ray probe of Jefferson's dome at Monticello reveals an ingenious 16th-century timber vault

- construction concealed within the dome's sheathing. *Bulletin of the Association for Preservation Technology*, 13: 4, 3-8. doi:10.2307/1494048
- Harris, E. and Savage, N. (Eds.) (2004). *Hooked on Books: The Library of Sir John Soane, Architect 1753-1837*. London: Sir John Soane's Museum.
- Howard, H. (2007). *Houses of the Founding Fathers*. New York, NY: Artisan.
- Howard, H. (2003). *Thomas Jefferson, Architect: The Built Legacy of Our Third President*. New York, NY: Rizzoli.
- Hyde, T. (2005). Some evidence of libel, criticism, and publicity in the architectural career of Sir John Soane. *Perspecta*, 37, 144-163.
- Jefferson, T. (1955). *Notes on the State of Virginia*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press for the Institute of Early American History and Culture at Williamsburg, Virginia.
- Kimball, M. G. (1950). *Jefferson: The Scene of Europe, 1784 to 1789*. New York, NY: Coward-McCann.
- Koester, A. G. (1996, September). The South Pavilion: design, construction, use, restoration, and furnishing. Unpublished report, *Monticello Department of Restoration Internal Report Series*.
- Lucas, A. M. (1989). *Ordering His Environment: Thomas Jefferson's Architecture from Monticello to the University of Virginia* (Unpublished master's dissertation). University of Virginia, Virginia.
- McLaughlin, J. (1990). *Jefferson and Monticello: The Biography of a Builder*. New York, NY: Henry Holt.
- Metz, J. (2000, November). Archaeological investigation of the garden terrace, kitchen dependency and corner terraces (Unpublished report), *Monticello Department of Archaeology Technical Report Series* (1).
- O'Neal, W. B. (1976). *Jefferson's Fine Arts Library: His Selections for the University of Virginia, together with his own architectural books*. Charlottesville, VA: University of Virginia Press.
- Sanford, C. B. (1977). *Thomas Jefferson and His Library: A Study of His Literary Interests and of the Religious Attitudes Revealed by Relevant Titles in His Library*. Hamden, CT: Archon Books.
- Soane, J. (1835a). *Description of the House and Museum on the North Side of Lincoln's Inn Fields, the Residence of Sir J. Soane* (written by himself). With graphic illustrations, etc. London: Levey, Robson and Franklyn, St. Martin's Lane.

Soane, J. (1835b). *Memoirs on the Professional Life of an Architect Between the Years 1768 and 1835* (Privately Printed, unpublished). London: James Moyes Castle Street Leicester Square.

Thornton, A. M. (1763-1861). *The Anna Maria Brodeau Thornton Papers, 1763-1861* (MMC-3412). Library of Congress, Washington, D.C.

Watkins, D. (Ed.) (2000). *Sir John Soane: The Royal Academy Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press.

NOTES

1. Jefferson's residences, not including stays shorter than a month and stays at the home of a friend, include Shadwell, two residences in Williamsburg, two residences in Richmond, eight residences in Philadelphia, three townhouses in Paris, one townhouse in New York, and the President's House in Washington.

2. The nine residences that Jefferson recorded and remodeled in plan form, and as cataloged by the Nichols numbers in the Coolidge Collection of Thomas Jefferson Manuscripts at the Massachusetts Historical Society (MHS), were: the Governor's Palace in Williamsburg, 1779-1781 (N242-N247), Culd-de-sac Tetebout in Paris c.1785 (N245), Hôtel de Langeac in Paris, 1785 (N248), his townhouse in New York City during his tenure as Secretary of State, 1790 (N244), the Schuylkill residence, 1793 (N251), two Philadelphia townhouses, 1790 (N252-N254), Shadwell rebuilding plan, c.1800 (N296), and the President's House in Washington, c.1803-1805 (N404-405). Jefferson's designs for the Governor's House in Richmond are not included in this count since his scheme presented in N283 was an unexecuted design for a new construction rather than a redesign of his rented accommodation.

3. Thomas Jefferson, Monticello: dependencies (study plan), 1 sheet, 2 pages, c.1768-1770. MHS N30.

4. The term *solitudini* was used in both the texts of Pliny the Younger and Palladio, but a precedent for the full term *solitudini volum* has not yet been discovered in the research.

5. Thomas Jefferson, Monticello: 1st floor of 1st version (plan), 1 page, probably before March 1771. MHS N49.

6. Thomas Jefferson, Monticello: 1st floor of 2nd version (plan), [1796]. MHS N135.

7. Eliza's date of birth is unknown but a separate certificate was not attached to her marriage license to Soane in 1784, meaning that she was at least twenty-one at the time. However, if it is assumed that Eliza was just of age, that means she was just an infant when George Wyatt was named her guardian in 1763 following the death of her parents. Wyatt, of no relation to the architect James Wyatt, was occupied in the building trades as the Surveyor of Sewers, Lamps and Pavements in the City and owned several properties in Clerkenwell and Surrey. He often worked with George Dance and Soane may have met him when apprenticing in the office from 1768 to 1772.

8. The archivist of Sir John Soane's Museum, Sue Palmer, has provided many of the familial insights alluded to here.

9. These drawings are catalogued SJSJ 32.2A.4 through SJSJ 32.2A.18.

10. The other five were located in the Monk's Yard for kitchen use, the Scullery for sink beneath, the Butler's Pantry, in Mrs. Soane's Morning Room and in the bathroom adjoining Soane's bedroom.

11. There were only two other water closets in the house: at the front of no. 13 and in the Monk's Yard for the servants.

FLORYA ATATÜRK DENİZ KÖŞKÜ'NDE MAHREMİYET VE KAMUSALLIK ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Münevver Aygün Aşık

Giriş

Endüstrileşme ile değişen üretim sistemleri, tüketim alışkanlıklarını da etkilemiş, toplum yapısında meydana gelen bu köklü değişimler, mekânsal anlamda da yeni gereksinimler doğurmuştur. Değişen ve gelişen teknolojiler ve sosyal yaşam, kentleri derinden etkilemiş ve yeni konut anlayışını beraberinde getirmiştir. Toplumların barınma kültürlerini ve modern kentin gelişimini en iyi yansıtan mimari ürünlerden biri de modern hayatın gereklerine göre tasarlanan konutlardır. Konutlarda yeni mimari ve toplumsal anlayışın etkileri görülmeye; mekân organizasyonları ve hacim bağlantılarında kullanıcı için en uygun çevreyi sağlayacak değişiklikler yapılmaya başlanmıştır.

Modern Konutta Mahremiyet ve Kamusalılık

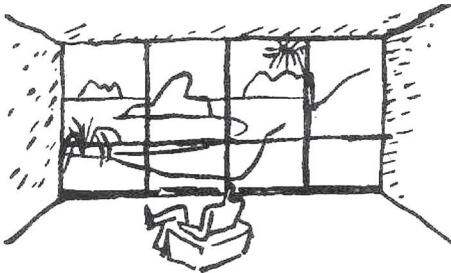
Endüstrileşmenin getirisi olan teknolojik gelişmeler ile beraber, kitle iletişim araçları da gelişmiş ve önem kazanmıştır. Bu doğrultuda, gelenekselin sınırları aşmaya başlanmış, mekânlarda şeffaflık kavramı tartışılmaya; iç mekân, arakesit ve dış mekân arasındaki bağlantı sorgulanmaya başlanmıştır. Birbiri içerisinde var olan bu üç kavram, modern konutta mahremiyet ve kamusalılığın farklılaştığı noktalardır. Mahremiyet kavramı “kişiye ya da bir gruba diğerlerinin optimum düzeyde yaklaşma koşulu” (Karasözen, 1993) olarak tanımlansa da, anlam değişimine uğradığı iç mekan, arakesit ve dış mekan; geleneksel mekan anlayışını ve deneyimini tamamen değiştirmiştir.

Modernleşen dünyada mahremiyet ve konut kavramları birbirlerinden kopmaya başlamıştır. Modernlik özgürleştirmeyi, bireyselliği, gelip geçiciliği; mahremiyet ise sabitliği, özelleştirilen alanı temsil eder. Ev artık şeffaflaşmış ve bağımsızlaşmış, deneyimler farklılaşmış ve yeni bir anlam kazanmıştır.

Resim 1. Konutta değişen mekân organizasyonları-Şelale Evi Giriş Kat Planı (<http://www.fallingwater.org>).

Konut bir yandan kendini sergiler; diğer yandan da bir reklam aracı olarak kullanılır. Yani konut artık modernizmin sahnesi ve bir temsil nesnesidir. Bahsedilen artık geleneksel bir ‘ev’ değil, modern bir konuttur. Öznellik kaybolmuş, konut nesnelleşmiştir. Bu bağlamda modern konutta mahremiyet kavramının yer alması, üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. İç ve dış artık bir aradadır ve mahremiyet kavramı göz ardı edilmektedir. Modern konut, konut işlevinin yanı sıra, modernliğin öğretisi ve onu anlamının aracı gibidir. Bu noktada bir temsil nesnesi olarak görülen konutun modern dönüşümü, boşluklardan yani pencerelerden oluşan duvarların tanımladığı bir mekân oluşturur. Colomina’nın da bahsettiği gibi “Söz konusu mekânın ‘içinde’ olmak, görmekten başka bir şey değildir. ‘Dışında’ olmak ise, görüntünün içinde olmak, görülmektir. Bu bakımdan, özel olan artık kamusal olandan daha kamusaldır.” (Colomina, 2011, s. 7).

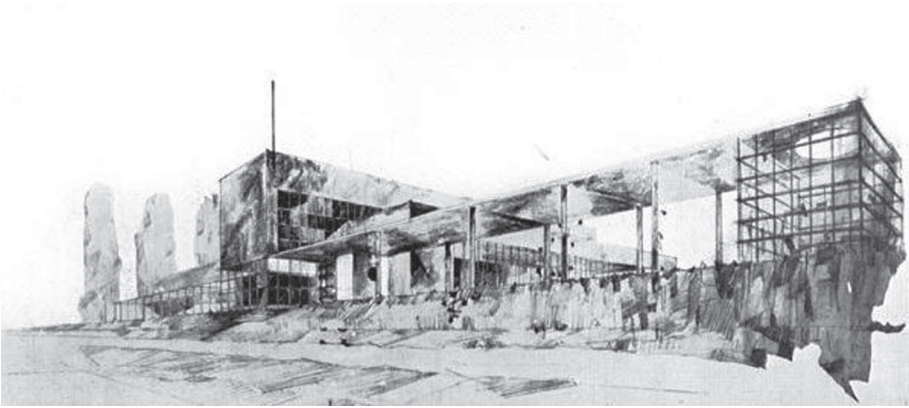
Resim 2. “Görüş alanı evle aynı anda inşa edilir” (Colomina, 2011, s. 321).

Resim 3. Seyfi Arkan (www.mimdap.org)

Seyfi Arkan ve Modern Mimarlık

Değişen kültür ve modern konut üretimi süresinde kendine has çözümler üreten Seyfi Arkan; modern mimarlığın Türkiye'deki ilk ve en önemli temsilcilerinden olmasının yanı sıra tasarımlarında iç mekân-arakesit-dış mekân bağlantılarına, çok boyutlu ve bütüncül mekân kurgusuna, yeni yapı elemanı ve malzeme kullanımına önem vermiş ve modern konutun gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır (Resim 4). Bu noktada Seyfi Arkan'ın modernizmin özünü, iç mekân ve dış mekân arasında bağlantı kurulması durumunu kavramış ve başarıyla uygulamış önemli bir mimar olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Tanyeli, Seyfi Arkan'ın rolünü şu şekilde tanımlar: “Arkan, mimarlığı bir biçimlendirme tavrı olarak görmeyip, toplumsal içerikli bir sorun çözme etkinliği olarak ele alan ilk gerçek Türk modernist sayılmalıdır.” (Tanyeli, 2007, s. 121).

Resim 4. Makbule Atadan Köşkü Perspektif (Arkan, 1936, s. 186).

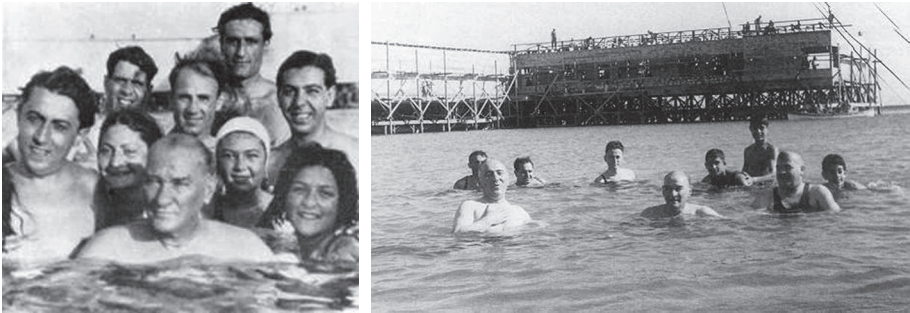
Resim 5. Makbule Atadan Köşkü Davet Salonu (Arkan, 1936, s. 183).

Seyfi Arkan'ın Cumhuriyet'in elit kesimi için tasarladığı ve yeni yaşam biçiminin temsilcisi olma niteliği taşıyan konutları, diğer tasarımları arasında öne çıkmaktadır. Bu tasarımlarda açıkça görülmesi de, geleneksel düzene atıflarda bulunmuş ve bu düzenle ilişkisini koparmamıştır (Resim 5).

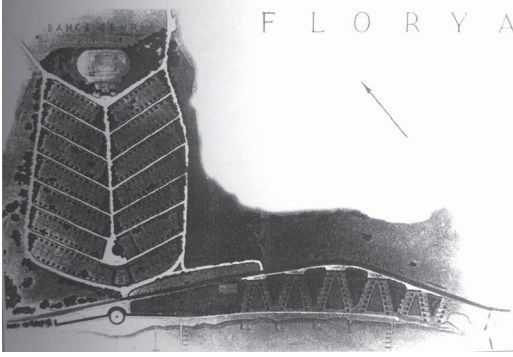
Florya Atatürk Deniz Köşkü

Dönemin getirdiği yenilikler ve Seyfi Arkan'ın Cumhuriyet'in elit kesimi için mimar olarak 'seçilmesi' yaptığı kimi tasarımlarda ulaşılamayan, yalnızca kitle ile iletişim araçları aracılığıyla görülebilen, halktan kopuk izlenimi yaratsa da, Florya Atatürk Deniz Köşkü'nde bu durum kaybolmuştur. Esra Akcan'ın deyişiyle "tanrılar kitlelerin dünyasına inmiştir" (Akcan, 2009, s. 122). Yani artık hiyerarşinin bittiğinin ve yeni bir düzene geçildiğinin mesajı verilmeye çalışılmıştır (Resim 6-7).

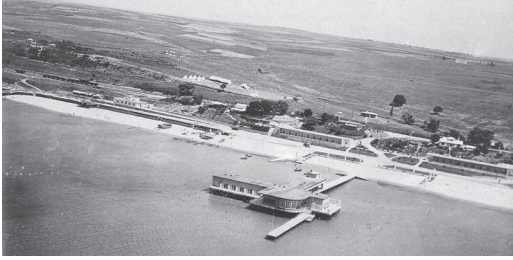
Atatürk'ün çok sevdiği Florya'da yapılacak yazlık konut için 1935 yılında bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışmaya bir bahçe-şehir projesi ile katılan Martin Wagner kazanamamıştır (Resim 8). Seyfi Arkan ise sahilde Atatürk'ün halk ile bir araya

Resim 6-7. Atatürk Florya'da yüzerken (TBMM Milli Saraylar Arşivi, 2012).

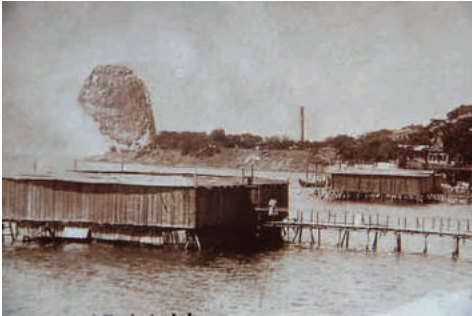
Resim 8. Martin Wagner'in proje önerisi (Akcan, 2009, s. 124).

Resim 9-10. Seyfi Arkan'ın uygulanmış projesi (Milli Saraylar Arşivi, 2012).

gelebileceği bir halk plajı ve soyunma kabinleri, sahilden bir köprü ile ulaşılan denizin üzerinde bir köşk ve köşke bağlı yapı grupları tasarlayarak yarışmayı kazanmıştır (Resim 9-10).

Seyfi Arkan'ın yarışmayı kazanan projesi cephe oranları ve sade geometrik çizgileri ile modern mimarlığın ülkemizdeki en önemli temsilcilerinden biri olma özelliğini taşır. Bunun yanında köşkün değinilmesi gereken bir diğer özelliği de Seyfi Arkan'ın modern içinde erittiği yerelliği ile Osmanlı deniz hamamlarına atıfta bulunmasıdır (Resim 11) (Akcan, 2012, s. 198).

Resim 11. Deniz Hamamı (<http://eskidenbakirkoy.blogcu.com>).

Resim 12. Köşke giriş ve yarı açık teras (Omay Polat, 2003).

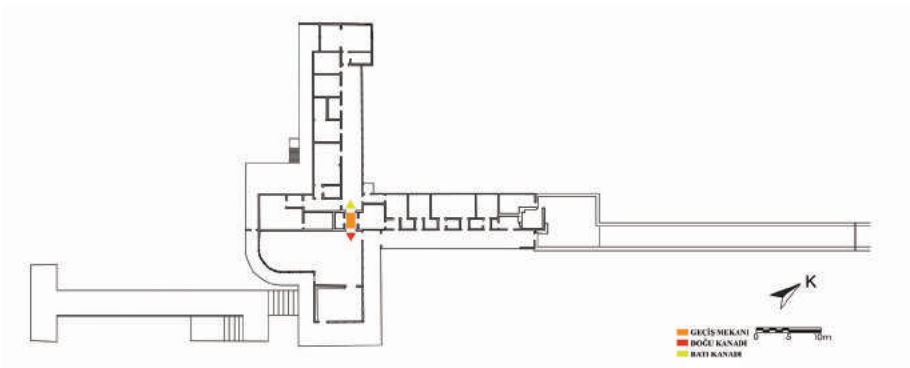
Resim 13. Yarı açık terastan toplantı odasına ulaşım (Aşık, 2013)².

Köşke ulaşım deniz üzerinden bir yürüyüş yolu ile sağlanmaktadır. Köprüden ulaşılan ana giriş kapısından bir iç mekân yerine servis mekânlarına açılan kolonatlı bir terasa ulaşılır (Resim 12) (Omay Polat, 2008, s. 104).

Bu terastan ulaşılan servis mekânları; banyo ve tuvaletleriyle birer bağımsız mekân olarak kullanılmaktadırlar. Bu yarı açık geçiş mekânının sonunda ise toplantı odası yer almaktadır (Resim 13). Bu arakesitler, aynı zamanda mahrem ve kamusal olan arasında da bir basamak oluşturmakta, hem iç hem de dışa ait ortak alanlar yaratmaktadır.

Giriş terasından ulaşılan iç mekânlardan doğu kanadında çalışma odası ve salon, batı kanadında özel odalar bulunmaktadır ve bu iki bölüm bir geçiş mekânı ile birbirinden ayrılmıştır (Resim 14, 16).

Çalışma ve yaşama mekânlarının ayrışması, konut içerisinde karşılaşmayı sınırlar. Özel ve kamusal alan, konut içerisinde ayrılmıştır ve bu da konutun işlevinde ve algısında farklılıklara yol açar.

Resim 14. Florya Atatürk Deniz Köşkü Rölövesi-Doğu ve batı kanatlarının ayrılması (yazarın arşivi, 2013).

Resim 15. Ana toplantı mekânı girişi (yazar, 2013).

Resim 16. Çalışma odası ile batı kanadı yatak odaları koridoru ayrımı (yazarın arşivi, 2013).

Batı kanadındaki yatak odalarının pencerelerinin sahile değil de deniz tarafına açılması (Resim 17), Seyfi Arkan'ın tasarımlarında mahremiyeti önemseyen bir plan şeması kullanması ile değerlendirilebilir. Fakat odalar birbirlerinden duvarlarla ayrılrsa bile Seyfi Arkan aynı zamanda, tek terasa ve koridora açılan odalar ile evin sahne olan durumunu hem içte hem dışta vurgulamıştır. Bu noktada köşkün izlenen durumunun içinde yaşayanlar için mahremiyet ve konfor koşullarının tam olarak sağlanamamasına neden olacağı düşüncesi ortaya çıkar. Nitekim köşkün kendi izlenen bir nesne durumundadır. Bu dönemde yapılan ve temsiliyet nesnesi olan devlet konutlarında bundan bahsetmek çok da mümkün olmayabilir.

Atatürk'ün köşkün önünde çekilen fotoğrafları (Resim 18, 19), halkla iç içe oluşu modern mimarlığın propaganda aracı olma ya da teşhir görevi üstlenme durumu ile birleşerek istenen mesajın verilmesini kolaylaştırır. Köşk, yapıldığı dönemde Atatürk'ün çağdaş yaşamını yansıtan, halkla bütünleşik ve izlemeye açık kamusal bir mekân olmasının yanında kullanıcının mahremiyetini de önemseyen bir yaşam mekânı olarak değerlendirilebilir.

Resim 17. Batı kanadı, yatak odalarının açıldığı teras (yazar, 2013).

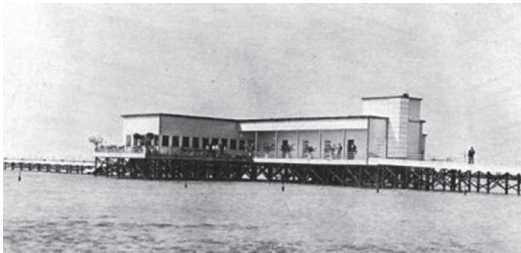
Resim 18-19. Atatürk Florya’da (Milli Saraylar Arşivi, 2012; www.ataturktoday.com).

Atatürk’ün ölümünden sonra göreve gelen Cumhurbaşkanları tarafından da kullanılan köşk, 1988 yılında Milli Saraylar Daire Başkanlığı’na bağlanmıştır ve 1993’den bu yana yapılan birçok değişiklik ile müze olarak kullanılmaya devam etmektedir. Oysa bu yeniden işlevlendirme ve teşhir durumu, konutun kendi işlev değeri ile karşı karşıya gelmektedir. Modern konutun, özellikle böylesi bir tasarım ürününün özgün strüktürünün, formunun ve malzemesinin vurgulanması ve korunması beklenir (Prudon, 2008, s. 211).

Fakat tam da bunun tersine; köşte restorasyonlar sırasında köklü değişiklikler yapılmıştır. Seyfi Arkan’ın tasarladığı geçiciliği simgeleyen ayakların (Resim 20), sabitliği çağrıştıran beton kolonlarla değiştirilmesi (Resim 21) bunun en çarpıcı örneklerindendir. Bu değişim, köşkün ilk yapıldığı dönemde hissedilen şeffaflık ve hafiflik duygularının kaybolmasına neden olmuş, yaklaşma hissine ve kamusal olma durumuna algısal olarak sınır koymuştur.

Köşkün eski fotoğraflarından okunabildiği kadarıyla, iç mekânda da birçok değişiklik yapılmıştır. Bütün bu değişiklikler, köşk izleyicisinin algısını etkilemekte ve değiştirmektedir.

Köşk ve yapı grubunun dışarıdan tamamen soyutlanması da algıda eksikliklere yol açar. Dışarıdan kopuk olan yapı grubu içerisinde (Resim 22), kameralarla izle-

Resim 20. Florya Atatürk Deniz Köşkü özgün ayaklar (Milli Saraylar Arşivi, 2012).

Resim 21. Florya Atatürk Deniz Köşkü günümüz (yazar arşivi, 2013).

Resim 22. Köşkün dışarıdan algısı (yazar, 2013).

Resim 23. Yapı grubu içerisinde izlenen rota (yazar, 2013).

Resim 24. Restoran, yaverlik binası ve idari binanın köşkten görünüşi (yazar, 2013).

nen bir rotada (Resim 23) müze köşke ulaşmamız ve köşkün izin verilen yerlerini bir rehber eşliğinde yine izlenerek belirli bir sürede dolaşmamız beklenir. Oysa eski fotoğraflarda gördüğümüz Cumhuriyet dönemi yaşamının önemli simgelerinden olan halk plajı ve Atatürk Köşkü imgesi bu değildir.

Günümüzde, Florya Köşkü'nün sahilinde Milli Saraylara ait misafirhaneler bulunmaktadır. Bu yapı grubu sahilde yeniden projelendirilen restoran, değişen genel sekreterlik-yaverlik binaları, yıkılan köşkler ve havuz ve köşteki değişimler ile kullanımını sürdürmektedir (Resim 24). Yapıların özelleşmesi ve köşkten ayrışması, köşkün kamusal olma durumunu sınırlandırmaktadır.

Sonuç

Konutun modernleşmesi ile değişen mekân anlayışı, mahremiyet kavramının anlamını da değiştirmiştir. Bu durum modern mimarlığın önde gelen isimlerinden Seyfi Arkan'ın plan şemalarından okunabilmektedir. İzlemeye açık bir temsiliyet nesnesi olan Florya Atatürk Deniz Köşkü'nün plan şemasında yaşama ve çalışma mekânlarının ayrılması, köşk içerisindeki kamusal karşılaşma durumunu sınırlandırmıştır. Yatak odalarının sahil yerine deniz tarafına açılması mahremiyeti önemseyen bir plan şemasının kullanıldığının göstergesidir. Ayrıca köşteki iç

mekân-arakesit ve dış mekân arasındaki geçiş, mahrem ve kamusal alan arasında bir basamak oluşturmaktadır.

Konutun nitelik ve değerlerinin yanında değinilmesi gereken bir koruma unsuru da mimar ve kullanıcıdır. Bu durum Florya Atatürk Deniz Köşkü'nde açıkça görülmektedir. Köşkün modern mimarlığın ilk örneklerinden olmasının yanı sıra mimarının Seyfi Arkan ve kullanıcısının Mustafa Kemal Atatürk olması, köşkün günümüzde birçok kayıpla da olsa korunuyor olmasına katkı sağlamıştır. Fakat bu durum aynı zamanda bir çıkmazı da beraberinde getirmektedir. Köşk artık çoğu izleyici tarafından modernlik temsilcisi olarak değil; Atatürk'ün yaşadığı ahşap köşk olarak görülmektedir. Yani köşkün günümüzdeki algısı şüphesiz, 1935 senesinde dergilere konu olan, Atatürk'ün yaşadığı modern mimarlığın temsilcisi konuttan çok farklıdır.

KAYNAKÇA

- Akcan, E. (2009). *Çeviride Modern Olan-Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri*. İstanbul: YKY.
- Akcan, E. (2012). Gözler önünde/gözlerden uzak: Seyfi Arkan'ın devlet için tasarladığı konutlarda şeffaflık, mahremiyet ve kadının yeri. A. Cengizkan, D. İnan, ve M. Cengizkan (Der.), *Modernist Açılımda bir Öncü: Seyfi Arkan-Mimarlık, Değişim, Özerklik* içinde (ss. 191-199). Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- Arkan, S. (1936). Çankaya'da bir villa. *Arkitekt*, 7, 179-186.
- Aşık, M. A. (2013). Kişisel fotoğraf ve çizim arşivi.
- Colomina, B. (2011). *Mahremiyet ve Kamusalılık: Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimarlık*. A. U. Kılıç (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Özgün çalışma 1996. *Privacy and Publicity: Modern Architecture as Mass Media*).
- Karasözen, R. (1993). *Kültürel Değişim Süreci İçinde Türk Konutlarının Mahremiyet Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Milli Saraylar Arşivleri. (2012).
- Omay Polat, E. (2003). Fotoğraf arşivi.
- Omay Polat, E. (2008). *Türkiye'nin Modern Mimarlık Mirasının Korunması: Kuram ve Yöntem Bağlamında bir Değerlendirme* (Yayımlanmamış doktora tezi). YTÜ / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Prudon, T. (2008). *Preservation of Modern Architecture*. ABD: John Wiley and Sons.

Tanyeli, U. (2007). *Mimarlığın Aktörleri Türkiye 1900-2000*. İstanbul: Garanti Galeri Yayınları.

NOTLAR

1. Bu çalışmanın temelleri Yrd. Doç. Dr. Ebru Omay Polat danışmanlığında yürütülen “Modern Konutun Yeniden İşlevlendirilmesinde Koruma Kuram ve Pratiği Açısından Bir Değerlendirme: Florya Atatürk Deniz Köşkü” konulu yüksek lisans tez çalışmasına dayanmaktadır.
2. Görseller, aksi belirtilmedikçe Münevver Aygün Aşık’a aittir.